

PHILOGIA

ФИЛОЛОГИЯ

45. SOFIA. 2024. СОФИЯ

Journal's scope

Philologia is an academic publication in the field of philology – linguistics, literary studies, translation, cultural studies. It was established by the Faculty of Classical and Modern Philology at Sofia University “St. Kliment Ohridski” in 1977.

The materials published in the journal (scholarly articles, conceptual research, view points, etc.) are blindly reviewed by two anonymous reviewers before acceptance for publication. The “Reviews” and “Chronicles” sections are not peer-reviewed and are published after an approval by the Editorial Board.

The manuscripts can be in English, French, German, Spanish, Portuguese, Italian, Russian and Bulgarian.

Frequency: Two issues per year.

Since 2023 “Philologia Journal” has been published and indexed in CEEOL (Central and Eastern European Online Library).

Профил на списанието

„Филология“ е научно списание, в което се публикуват материали в областта на всички филологически дисциплини – езикознание, литературознание, превод, културологични аспекти на филологическите изследвания, чуждоезиково обучение. Основано е през 1977 г. от Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Материалите (статии, обзори, научни и концептуални изследвания и др.) се рецензират анонимно от двама независими рецензенти преди публикуването им в списанието. Разделите „Рецензии“ и „Хроника“ не се рецензират и се публикуват след одобрение от редакторския екип.

Приемат се ръкописи на английски, френски, немски, испански, португалски, италиански, руски и български език.

Списанието излиза два пъти годишно.

От 2023 г. то се публикува и индексира в CEEOL (Central and Eastern European Online Library)

<https://philologia-journal.uni-sofia.bg>

Главен редактор / Editor-in-Chief

Гергана Петкова – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Gergana Petkova – <i>Sofia University</i> “ <i>St. Kliment Ohridski</i> ” (Bulgaria)
Отговорен редактор/ Managing Editor Мадлен Данова – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Madeleine Danova – <i>Sofia University</i> “ <i>St. Kliment Ohridski</i> ” (Bulgaria)

Редакционна колегия / Editorial Board

Агнеш Бирталан – <i>Университет</i> „Лоранд Йотвош“ (Унгария)	Agnes Birtalan – <i>Eötvös Loránd University</i> (Hungary)
Александра Багашева – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Alexandra Bagasheva – <i>Sofia University “St. Kliment Ohridski”</i> (Bulgaria)
Александър Федотов – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Alexander Fedotoff – <i>Sofia University “St. Kliment Ohridski”</i> (Bulgaria)
Ана Паула Коутиньо Мендеш – <i>Университет на Порто</i> (Португалия)	Ana Paula Coutinho Mendes – <i>University of Porto</i> (Portugal)
Анастас Герджиков – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Anastas Gerdjikov – <i>Sofia University “St. Kliment Ohridski”</i> (Bulgaria)
Барбара Хлибовицка-Вегларш – <i>Университет „Мария Склодовска-Кюри“</i> (Полша)	Barbara Hlibowicka-Węglarz – <i>Maria Curie-Skłodowska University</i> (Poland)
Бийонг Канг – <i>Университет в Любляна</i> (Словения)	Byoung Yoong Kang – <i>University of Ljubljana</i> (Slovenia)
Венсан Ренер – <i>Университет Люмиер Лион 2</i> (Франция)	Vincent Renner – <i>Lumière University Lyon 2</i> (France)
Владимир Тихонов – <i>Университета в Осло</i> (Норвегия)	Vladimir Tikhonov – <i>University of Oslo</i> (Norway)
Галина Аврамова – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Galina Avramova – <i>Sofia University</i> “ <i>St. Kliment Ohridski</i> ”(Bulgaria)
Георг Шупенер – <i>Университет</i> „Ян Евангелиста Пуркине“ (Чехия)	Georg Schuppener – <i>Jan Evangelista Purkyně</i> <i>University</i> (Czech Republic)
Димитър Веселинов – <i>Софийски университет</i> „Св. Климент Охридски“ (България)	Dimitar Vesselinov – <i>Sofia University “St. Kliment Ohridski”</i> (Bulgaria)
Ива Новакова – <i>Университет на Гренобъл Алпи</i> (Франция)	Iva Novakova – <i>University Grenoble-Alpes</i> (France)
Камелия Забава – <i>Университет в Крайова</i> (Румъния)	Camelia Zabava – <i>University of Craiova</i> (Romania)

Корнелия Танчева –
Университет Питсбърг (САЩ),
Университет Корнел (САЩ)

Майкъл Байръм – Университет Дърам
(Великобритания), *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Маргарита Руски – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Марио Брдар – *Университет*
„Йосип Юрай Шросмайер“,
Осиек (Хърватия)

Милена Попова – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Наталия Йем –
Казахски национален университет „Ал-
Фараби“ (Казахстан)

Ник Норууд – *Щатски университет*
Колъмбъс, Джорджия (САЩ)

Райнер Дормелс – *Виенски университет*
(Австрия)

Яна Андреева – *Софийски университет*
„Св. Климент Охридски“ (България)

Kornelia Tancheva –
Pittsburg University (USA),
Cornell University (USA)

Michael Byram – *University of Durham, UK,*
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
(Bulgaria)

Margarita Ruski – *Sofia University*
“St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Mario Brdar – *The Josip Juraj Strossmayer*
University of Osijek
(Croatia)

Milena Popova – *Sofia University*
“St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Natalya Yem -
Kazakh National University Al-Farabi
(Kazakhstan)

Nick Norwood – *Columbus State University,*
Georgia (USA)

Rainer Dormels – *University of Vienna*
(Austria)

Yana Andreeva – *Sofia University*
“St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Научен секретар / Associate Editor

Милена Йорданова –
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“ (България)

Milena Yordanova –
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
(Bulgaria)

Редактор / Language Editor

Елиза Христкаева

Eliza Hristakieva

Предпечат / Layout Editor

Албена Абаджиева

Albena Abadzhieva

Преводач / Translator

Александър Костов

Alexander Kostov

Технически сътрудник / Administrative Assistant

Лидия Христова

Lidia Hristova

PHILOLOGIA

ФИЛОЛОГИЯ

45. SOFIA. 2024. СОФИЯ

*Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University "St. Kliment Ohridski"*

*Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

София • 2024

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

© 2024 Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по класически и нови филологии
© 2024 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
ISSN 0204–8779
<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45>

СЪДЪРЖАНИЕ & CONTENTS

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА / LITERATURE AND CULTURE

- Весела Генова. „Комедията без смях“ на Пиер Корней и нейната роля за развитието на класицистичната комедия във Франция 13
Vesela Genova. Pierre Corneille’s Comedy without Laughter and its Role in the Development of Neoclassical Comedy in France..... 13
- Моника Барати. Романите на Милен Русков в унгарски контекст 29
Monika Barathi. Milen Ruskov’s Novels in Hungarian Context..... 29
- Feruzha Khajieva. Shakhnoza Rakhimova. Comparative Exploration of Freedom, Knowledge and Dignity in the Eastern and Western Philosophy of Enlightenmenters..... 37
Феруза Хажиева. Шахноза Рахимова. Сравнително изследване на свободата, познанието и достойнството в източната и западната философия на Просвещението 37

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

- Margarita Ruski-Vandova. Fonctions discursives des routines de référence dans le débat parlementaire 51
Margarita Ruski-Vandova. Discursive Functions of Reference Routines in Parliamentary Debate 51
- Alex Dibra. Did he Incite them or not: A Critical Discourse Analysis of U.S. President Trump’s Speech before the 2021 Attack on the Capitol..... 65
Алекс Дибра. Имало ли е подстрекателство, или не – критически дискурсивен анализ на речта на президента на САЩ Доналд Тръмп преди бунта в Капитолия през 2021 г. 65

Лиляна Лесничкова. За полемиката по въпроси на езиковата култура в Унгария	82
Lilyana Lesnichkova. On the Debate over Issues of Language Culture in Hungary	82
Aleksandra Mozgunova. Advertising in Taisho Era Japan.....	95
Александра Мозгунова. Рекламата през периода Тайшо в Япония	95

Виктор Тодоров. Относно реконструкцията на глагола „съществувам“ в прасемитския език	107
Victor Todorov. On the Reconstruction of the Verb “to exist” in Proto-semitic	107

Гота Саяма. Използване на префиксове и суффиксове в качеството на стратегии за обучение на руската лексика	117
Gota Sayama. Using Prefixes and Suffixes as Vocabulary Learning Strategies for Russian.....	117

Елена Меснянкина. Виртуалното езикотворчество в служба на хумора в интернет	136
Elena Mesnyankina. Virtual Language Creativity in the Service of Humour on the Internet.....	136

ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ / FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Пери Ахмедова. Използване на информационно-комуникационни технологии на уроците по литература	153
Peri Ahmedova. Use of Information and Communication Technologies in Literature Lessons.....	153

РЕЦЕНЗИИ / REVIEWS

Людмила Илиева. Когато говорим на испански. Относно комуникативната компетентност	163
Ludmila Ilieva. When we Speak Spanish. Regarding Communicative Competence.....	163

ХРОНИКА / EVENTS

Яна Андреева. Илияна Чалъкова. Първи национален семинар за обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в България	169
Yana Andreeva. Iliyana Chalakova. 1 st National Seminar on Education in Portuguese and Portuguese Language, Literatures and Cultures in Bulgaria	169
Magdalena Markova. Au croisement des chemins de l'apprentissage/ enseignement de la langue française et de la profession apprise et exercée en français <i>Célébration de la Journée internationale des professeurs de français à l'Université de Sofia</i>	175
Magdalena Markova. At the Crossroads of French Language Learning/ Teaching and the Profession Learned and Practiced in French <i>Celebration of the International French Teachers Day at Sofia University</i>	175
Теодора Цанкова. Мария Луиза Сантос. Кръгла маса в памет на Хавиер Мариас	180
Teodora Tzankova. María Luisa Santos. A Round Table in Honour of Javier Marías	180
Теодорина Кожухарова-Младенова. „Светът е в нас чрез езика и писмеността“ <i>Първо издание на Студентски конкурс за превод на поезия от чужд на български език – „Климентови дни 2024“</i>	183
Teodorina Kozhuharova-Mladenova. The world is within us through language and literacy <i>First Edition of the Students Competition in Poetry Translation from a Foreign Language into Bulgarian – “Kliment's Days 2024”</i>	183
Изисквания към авторите	188
Author's guidelines	196

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
LITERATURE AND CULTURE

„Комедията без смях“ на Пиер Корней и нейната роля за развитието на класицистичната комедия във Франция

Vesela Genova

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Vesela Genova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

*Vesela Genova. PIERRE CORNEILLE’S COMEDY WITHOUT LAUGHTER AND
ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF NEOCLASSICAL COMEDY IN FRANCE*

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.13-28>

Abstract. The emerging neoclassical dramaturgy in France (1720s and 1730s) explicitly sought its aesthetic foundations in ancient poetics and practices. Inspired by a rather radical interpretative development of these by Heinsius, the French playwright Pierre Corneille pursued the ambitious goal of creating an entirely new classical comedy that would not need any laughter. This article contextualizes and analyses his conception, elucidates its aesthetic underpinnings, and traces its practical realizations in order to situate this seemingly quirky aesthetic experiment in the development of comedy through the century and beyond and to affirm its value to that development. It concludes by outlining the aesthetic and dramaturgical stakes of the concept of “comedy without laughter”, designed primarily to differentiate the emerging neoclassical comedy from any old comic theatrical forms, but also to seek out and experiment with new and diverse techniques for creating comedy and generating laughter within it. The hybrid methodology of the work combines global analyses of dramatic and theoretical texts by Pierre Corneille and Heinsius, respectively, with some general statements and analytical reflections and conclusions on the establishment of the neoclassical aesthetics of comedy and the assertion and development of laughter strategies in it. The conclusion establishes the “comedy without laughter” as a non-negligible stage in the development of comedy and comic laughter in the century, which has culminated later in the works of Molière. Recognizing, understanding, and enlightening its role is important and necessary for a deeper understanding of the aesthetics of modern comedy, which have

been developed since the seventeenth century and underlie contemporary comic theatrical forms as well.

Keywords: Pierre Corneille, Heinsius, neoclassical comedy, laughter

Весела Генова. „КОМЕДИЯТА БЕЗ СМЯХ“ НА ПИЕР КОРНЕЙ И НЕЙНАТА РОЛЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА КЛАСИЦИСТИЧНАТА КОМЕДИЯ ВЪВ ФРАНЦИЯ

Резюме. Възникващата класицистична драматургия във Франция (20-те и 30-те години на XVII в.) изрично търси своите естетически основания в античните поетики и практики. Въдъхновен от една доста крайна интерпретация на някои техни постулати от Хейнсиус, френският драматург Пиер Корней преследва амбициозната цел да изгради изцяло нова класицистична комедия, която да няма нужда от смешното. Настоящата статия контекстуализира и анализира неговия замисъл, изяснява естетическите му основания и проследява практическите му реализации, за да впише този на пръв поглед причудлив естетически експеримент в развитието на комедията през века и отвъд него и да утвърди неговата стойност за това развитие. В заключението се извеждат естетическите и драматургичните залози на концепцията за „комедията без смях“, предназначена преди всичко да разграничи новата класицистична комедия от старите комични театрални форми, но и да потърси и експериментира с нови и различни похвати за изграждане на комедия и пораждаване на смях в нея. Хибридна методология на работа съчетава обобщени анализи на драматични и теоретични текстове на Пиер Корней и Хейнсиус с по-обща изложения и аналитични разсъждения и заключения върху изграждането на класицистичната естетика на комедията, утвърждаването и развитието на стратегии на смешното в нея. Изводите утвърждават „комедията без смях“ като немаловажен етап в развитието на комедията и на смешното през века, кулминирало по-късно в творчеството на Молиер. Признаването, разбирането и осветляването на нейната роля е важно и необходимо за по-задълбоченото разбиране на естетиката на модерната комедия, изградена от XVII в. насам и залегнала в основата и на съвременните комически театрални форми.

Ключови думи: Пиер Корней, Хейнсиус, класицистична комедия, смешното

Научно изследване/Research

Въведение

Смешното е една от основните философски и естетически категории, прочувана в многобройни изследвания и обект на различни теории. Сред тях основните са теориите на дефекта или липсата, на психологическото превъзходство, на контраста или излъганите очаквания, или още на играта. В едноименния си труд Исак Паси (Паси 1993) тръгва от Аристотеловото определение за смешното като за „грешка и грозота, не болезнена и не пагубна“ (Аристотел 1993: 71–72), за да изведе неговите присъщи и постоянни характеристики.

Комедията се разглежда като „преобладаващия(т) литературен вид на смешното“ (Паси 1993: 48) и се изгражда естествено с оглед на неговото пораждане. Така с времето тя е развила многообразие от присъщи форми, похвати и функции на смешното.

Ще използваме термините „смешно“ и „смях“ като синонимни, независимо че философската и естетическата теория понякога полага усилия да ги разграничава (Паси и др.). В стандартната езикова употреба, включително в литературната критика, тези две категории се използват като взаимозаменяеми. От друга страна, самата категория „комедия“ (*comédie*) в употребата си във френския език от XVII в. е изявиено полисемична. С напредването на естетическото развитие през века генеричното ѝ значение „театрална пиеса *изобщо*“ (не непременно комична) постепенно се обогатява с по-конкретни, но все така твърде общи типологични характеристики (театрална пиеса, която *не е* извисена трагедия и *не е* простонароден фарс). Драматурзите на XVII в. във Франция, които теоретизират комедията и прилагат на практика своите естетически постановки, тръгват от това най-общо съдържание на категорията и полагат усилия да изградят върху тези основи доктрината на класицистичната комедия.

Настоящият текст е посветен на един относително по-слабо познат, но несъмнено важен и значим етап в развитието на смешното в класицистичната комедия от XVII в. във Франция, а именно теоретичната естетическа концепция за „комедия без смях“, нейната практическа реализация и значението ѝ за по-нататъшното развитие на класицистичната комическа драматургия.

Като цяло, критиката обикновено отминава с мълчание тази концепция като инцидентна и маловажна или се задоволява да я спомене бегло като ексцентрично хрумване, останало безплодно и без въздействие върху по-нататъшното развитие на класицистичната комедия. По-задълбоченото проучване на концепцията и на нейните реализации и въздействия ще покаже, че това не е така. Макар „комедията без смях“ да не постига широко разпространение и да не намира последователи след своя създател, тя оказва важно влияние върху развитието на комедията и обновяването и разнообразяването на средствата на смешното през века, а и далеч отвъд него.

Ключовата фигура в теорията и практиката на „комедията без смях“ е прочутият френски класицистичен драматург Пиер Корней, завоювал непреходна световна слава със своите трагедии. Комедиите, които той пише в самото начало на кариерата си (30-те години на XVII в.), преди да се преориентира почти изключително към трагедията, днес са доста по-слабо познати. Същевременно те са от определяща важност за цялостното развитие на комедията през века, а и далеч отвъд него. Именно в тях Корней развива и се опитва да прилага концепцията за „комедия без смях“, за която се вдъхновява от нидерландския филолог и драматург Хейнсиус.

Критиката не рядко си е задавала въпроса за крайно слабото присъствие на смешното в ранните комедии на Пиер Корней (вж. напр. обзора в Rizza 2007), но масово и обичайно търси отговора в неговото постулирано творческо предразположение към трагическата драматургия. Тази склонност на драматурга била повлияла и първите му драматургични опити, независимо че те са заявени като комедии. Същевременно анализът на тази особеност през призмата на неговите естетически търсения и драматургични експерименти за изграждането на коренно нова класицистична комедия по наше мнение би дал много по-достоверни и полезни резултати.

Ще започнем анализа с кратко изложение на основанията на естетиката на силното приглушаване и дори изключване на смеха от театъра, развивана и насърчавана през XVI и отчасти през XVII в. във Франция, преди да разгледаме замисъла на Пиер Корней да създаде и наложи комедия без смях на френската сцена. На второ място ще представим и анализираме основните постановки в труда на Хейнсиус, от който той се вдъхновява, както и практическите реализации, до които френският драматург достига. На трето място ще очертаем по-нататъшната съдба на „комедията без смях“ в театралния пейзаж на века и ще изведем ползите и въздействията от този естетически и театрален експеримент за развитието на комедията през XVII в. и отвъд него.

Възприемаме хибридна методология на работа, в която анализът на текстовете (пиеси на Корней и трактат на Хейнсиус) се съчетава с по-обща изложения и аналитични разсъждения и заключения върху изграждането на класицистичната естетика на комедията и развитието на този театрален жанр с оглед на смешното в него. Заключениеята относно ролята на „комедията без смях“ за развитието на комедията и на мястото и формите на смешното в нея могат да са полезни на литературоведи, изкуствоведи, театрални дейци, студенти и заинтересованата по-широка публика за по-доброто опознаване и разбиране на изворите на модерната класицистична комедия, залегнала в основата на развитието на съвременните комически театрални форми.

Контекст и замисъл

Естетически и социален контекст: естетиката на изключване на смеха (XVI и XVII в.)

След края на средновековния театрален период, белязан от създаването и развиването на самобитен театър без отпратки към античните модели, възраждането на театъра и по-конкретно на комическия театър във Франция през XVI и XVII в. се осъществява чрез изрична имитация на античния театър и в модуса на силното приглушаване на смеха.

Първостепенна задача за теоретичите и практиците на френския хуманизъм от XVI в. е безусловно да се отграничат от средновековните комически

форми (най-вече фарс или *сотù*), които се отличават с низък, просторечив и беден език и чиято цел обикновено е да бъдат самоцелен и грубиянски смях, без да носят някаква поука. Същевременно хуманистите (а след тях и теоретиките на класицизма през XVII в.) категорично отричат произволното и безполезно развлечение, предлагано от популярния комически театър, и придават стойност единствено и преди всичко на поучителното послание, на поуката, която се пренася чрез комедиите. Само в такъв случай комическият жанр, който априорно е приеман за низък и недостоен, за разлика от единствено достойните за практикуване и развиване епопея и трагедия, може да получи известна (неохотна) легитимация за съществуването си. При все това той няма своя теория, а се определя по метода на отрицанието, като се постулира, че той *не е* всичко, което трагическият театър *е*, и при това се подразбира, че във всяко отношение е по-несвършен и по-слабо ценен. С оглед на полезността му в него се привилегирова мимезисът (сюжет, действие, герои...) за сметка на рецепцията, а смехът изобщо не се постулира като основна или дори второстепенна цел на комедията.

Смехът се възприема от хуманистите изключително като примитивна и проста реакция на простолюдието и затова се счита за излишен и дори вреден, тъй като може да отклони вниманието от извличането и усвояването на тази поука. Смята се още, че грубият и произволен смях е безплоден и води до оглупяване, докато хуманистите целят интелектуално ангажиране и участие на зрителите в развитието на комическата фабула. В тази „безмилостна дуалистична логика“ (Bertrand 1996: 162) на ренесансовия интелектуализъм сетивните удоволствия не могат да допълват интелектуалните, а само да ги възпрепятстват. В подобна естетика на изтласкването извън театъра смехът може да бъде допускан само епизодично, в крайно умерен, интелектуален и съдържан модус, като „скромна ведрост и грижливо благоразумие, които биха могли да изпитват най-начетените люде“ по думите на ренесансовия комически драматург Пиер дьо Лариве (в пролога към *Вдовицата*, Larivey 1611).

Съчетаването на силния естетически критерий за недостойнство и дори низост на комическите форми и социалния критерий, съгласно който всеки, който се смее неудържимо, недвусмислено се причислява към простолюдието, извеждат превъзходството на поуката пред удоволствието и тази нейна определяща роля заляга в основите на новата драматургия. С други думи, забавлението трябва да се ограничава, а смехът в никакъв случай не бива да бъде неоснователен и разпасан (Bertrand 1996: 163).

Тази естетика на силното приглушаване и понякога практическо изключване на смеха от новите комически театрални форми се развива през Френския ренесанс по следите на някои антични естетики (основно Аристотел и Хораций). Тя се възприема и утвърждава и в ранните етапи на оформянето на класицистичната естетика (20-те и 30-те години на XVII в.), в които мо-

ралната полезност на театъра категорично застава на преден план. Младият драматичен автор Пиер Корней с възторг се впуска в нейното обосноваване и прилагане на практика. Практик, но и теоретик на театъра – отличителна особеност на всички класицистични драматурзи – той далеч не е създателят на концепцията за ненужността на смеха в комедията, но я възприема, утвърждава и обосновава и е един от малцината, ако не и единственият, който се опитва да я прилага на практика.

Замисъл и основания на Пиер Корней

През 30-те години на века Пиер Корней създава пет изцяло новаторски галантни комедии: *Мелита* (1629), *Вдовицата* (1632), *Галерията на двореца* (1633), *Компаньонката* (1634) и *Площад „Роял“* (1634). Те са новаторски дори още с това, че черпят първоначалното си вдъхновение от пасторалната литература и по-специално от романа *Астрей*. Това книжно наследство се развива и обогатява с оригинални авторски приноси. Сред важните структурни и сюжетни елементи, вдъхновени от пасторала в неговите комедии, са имената и високото социално положение на героите (те обикновено са благородници или най-малкото принадлежат към висшите слоеве на почтеното градско общество), както и традиционните фабули, изградени около тематиката на любовните взаимоотношения и тяхната постоянно променяща се динамика (препятствия, непостоянство и ревност, хитрини, интриги, неочаквани обрати и пр.). Пиер Корней доразвива тези елементи и им вдъхва нов смисъл, като осъвременява и изменя декора, персонажите и езика. Той също така изгражда и поддържа разнообразни ефекти и елементи на реализъм в пиесите си чрез редица стилизирани реалистични отпратки.

Още в предговора към първата си комедия *Мелита* (1660)¹ драматургът изрично се разграничава от съществуващата комическа традиция, която се изгражда около комичните типове. Тя според него весели публиката с „будещи присмех персонажи като комични слуги, хрантутници, страхливи самохвалци, лечители и други подобни“. На тях той противопоставя своята „комедия от нов вид, пример за каквато няма никъде на никакъв език“ и която „черпи своето въздействие от ведрото настроение на хора, чието социално положение е доста над това на героите на Плавт и на Теренций, които са обикновени търговци“ (Corneille 1664: 64). Ефектът на смешното, породен от овехтели

---

¹ Това не са годините на създаване на комедиите, а на добавянето на аналитичните предговори към тях. Тези предговори са включени от автора през 60-те години в подготвения от самия него двutomник със събрани съчинения (писани), докато комедиите му са писани през 30-те години. Те отразяват вече избистрените и доразвити естетически позиции на драматурга и представят в диахронен план важно теоретическо осмисляне и обосноваване на естеството, функциите и новаторствата на неговите ранни комически пиеси.

и низки комически типове, е заместен с приглушено и достопочтено „развед-ряване“ на настроението, постигано от достойни и почтени герои с по-високо социално положение. Заявката за обновление на комедията е много сериозна.

По-късно в посвещението към героическата си комедия *Дон Санчо Арагонски* (1650) Пиер Корней доразвива това свое намерение, като при това изрично се позовава на теоретика, който му е дал легитимацията за създаване на тази „нова комедия без смях“, а именно нидерландския ренесансов филолог и драматург Даниел Хейнсиус:

„Наистина, известно време се колебаех [да окачества тази си пиеса като комедия], тъй като не виждах в нея нищо, което би могло да пробуди смях. До днес тази приятност [смехът] до такава степен беше част от практиката на комедията, че мнозина повярваха, че тя е и част от същността ѝ; та и аз щях още да храня подобни скрупули, ако Вашият г-н Хейнсиус не ме беше излекувал от тях, като уместно ме научи, че *movere risum non constituit comoediam, sed plebis aucupium est, et abusus* („Да буди смях не е същността на комедията, а подлъгване на публиката и злоупотреба с нея“). По следите на авторитета на един толкова велик мъж би било непростимо за мен да търся други основания, камо ли да се опасявам, че може да нямам основания да заявя, че **комедията може без смешното**“ (Corneille 1650).

Тук Корней поставя много важния въпрос за смешното като конститутивна черта на комедията, като „част от същността ѝ“, и като се позовава на авторитета на Хейнсиус, отрича тази негова конститутивност. Ако смехът не е същностна характеристика на комедията, то той не е задължителен в нея, постулира френският драматург и опитва да намери практически приложения на този свой постулат.

Доколко цитираната от Пиер Корней сентенция на Хейнсиус отразява същността на мисълта му и дали не е извадена от контекста си и съответно с изкривен смисъл, както често се случва с прочутите сентенции? Да се спрем накратко на труда на Хейнсиус, от който е извадена тази сентенция.

Комедия без смях: теоретична концепция и практическа реализация. Концепцията на Хейнсиус

Даниел Хейнсиус или Хейнс [Daniel Heinsius] (1580–1655) е нидерландски филолог, издател и драматург, един от най-известните дейци на Нидерландския ренесанс. Виден ерудит, Хейнсиус е и автор на поезия на латински и на нидерландски език. Издал е със свои коментари множество трактати на гръцки и латински автори.

Пиер Корней цитира краткия труд на Хейнсиус *Трактат върху съждението на Хораций за Плавт и за Теренций*. Първоначалният вариант на този текст е дълга бележка към „Писмо до Пизоните“ (известно до днес като римското

Поетическо изкуство) в подготвено от него издание на събраните съчинения на Хораций от 1610 г. От 1618 г. този текст е доразвит и се включва в редица издания на Теренций. Трактатът е написан на латински език².

Въпросното съждение на Хораций в *Поетическо изкуство* гласи:

Някой ще каже: нали са предците ценели на Плавта
ритмите, още шегите? При туй търпеливо премного,
може би глупаво даже? Но както и вие, аз зная
да различавам селяшка шега от изискани думи,
звучния стих да претеглям по слух, да отбройвам със пръсти.
(Хораций 1983: 29, 270–274)

Хейнсиус твърди, че в своя трактат представя именно мисълта на Хораций, а не своята. Всъщност той тръгва от Хорациевата мисъл, за да утвърди, наложи и обоснове широко своята доста крайна позиция за смеха в комедията.

След като първо пространно излага мисълта на Аристотел (абсолютната референция!) в *Никомахова етика*, Хейнсиус разглежда паралелно трагедията и комедията според определените все така от Аристотел (в *Поетика*) параметри, като при това обезценява комедията спрямо трагедията. Когато говори за самата комедия, той критикува Плавт и хвали Теренций като по-съответстващ на Аристотел по отношение на единствата, правдоподобие, чистия език, умереността и изяществото на „моралния стил“. В своята аргументация нидерландският ерудит цитира обилно, като основните му позовавания са към Аристотел: *Поетика*, *Никомахова етика*, *Реторика*. Едва на второ място идва Хораций с неговото *Поетическо изкуство*. Изобилстват и цитати от мнозина други древни автори. Ще се спрем по-конкретно на изложените възгледи за смеха в комедията.

Комедията се нрави на хората и ги поучава също толкова, колкото буди смях, ако не и повече, припомня Хейнсиус, и това са разбрали добре Менандър и Теренций, представителите на „новата комедия“ (Civardi 1996: 68). С това двойната цел на комедията (да развлича и да поучава) е обичайно утвърдена. Нататък обаче филологът отива още по-далеч, като заявява своето убеждение, че смехът не е присъща характеристика на комедията. Смехът е недостоен за мъдрият човек, защото е част от грозното, той се поражда от деформираното и извратеното и е присъщ на най-долните люде – докато за моралната полезност на комедията са напълно достатъчни умереност, правдоподобие и изящество. Хейнсиус направо заявява категорично, че смешното е неприсъщо на комедията и от него няма никаква нужда. Все пак той не изключва изцяло

---

² Текстът на Хейнсиус е публикуван в Civardi, 1996, на латински и на френски език. Цитатите от трактата са в превод от версията му на френски език. Навсякъде в статията преводът е наш.

възможността за много пестеливото му, инцидентно и винаги контролирано включване в нея:

„Да буди смях не е същността на комедията, а подлъгване на публиката и злоупотреба с нея. (...) Почти всички школи на древните са смятали самия смях за недостоеен за мъдреца, също както Платон обвинява Омир в светотатство, защото кара боговете да се смеят“ (Civardi 1996: 94).

„Решителният и мъдър човек иска да разтушава, а не да разрушава духа си. Смяхът обаче нарушава това предразположение (...)“ (Civardi 1996: 96).

Хейнсиус противопоставя „старата“ и „новата“ антична комедия именно по критерия за смяха, като обезценява първата и възхвалява втората:

„Безсрамието на старата комедия постепенно изостанало назад, както припомнят граматиките, и постепенно се възцарила новата комедия, чието единствено предназначение е да опознава и да имитира човешките нрави.

(...) в старата комедия нещата били други. Всъщност всичко било далеч от истината и от обичаите: именно това било „комичното“ и именно това предизвиквало смях. (...) всичко, което е възможно най-далеч от обичайния начин на действие и говорене, предизвиква най-много смях. (...) По тази причина онзи, който е намислил да размива хората, изкривява думите, също както се криви лицето. Такива похвати са безброй у Аристофан“ (Civardi 1996: 95–97).

„...обикновено смяхът е приятен на най-долните люде, каквито са в повечето случаи простолюдието и шутовете (...)“ (Civardi 1996: 98).

В този кратък трактат се извеждат както естетическият, така и социалният критерий за недостойнството на смяха в комедията, които впоследствие се възприемат (най-малкото пожелателно, ако не практически) от френските драматурзи на XVI и XVII в. Особен акцент се поставя върху „моралния стил“, с други думи, полезността на творбата, поуката и нравственото израстване, които тя осигурява и които Хейнсиус постулира като несъвместими със смяха:

„Героите на Плавт не са правдоподобни в стила и в изказванията си, понеже се стремят да размиват публиката. (...) Смешното е действително необуздало, защото е покварено, както казахме по-горе, и е породено от покварени подбуди. Онова, което е морално, се нрави с изящество, защото прилича на природата“ (Civardi 1996: 109).

„Нека сега погледнем очарованията, шегите, изяществата и красотите. Със сигурност смешното ги унищожава всичките, също както ексцесиите унищожават добродетелта. (...) Защото често причина за смяха е абсурдното или необичайното. Обратно, ако моралният стил, който спазва обичаите и с изящество следва общоприетото, е елегантен и с това се нрави на хората, то в него може да се включат като акценти и някои шегите“ (Civardi 1996: 111).

Реализацията на Пиер Корней

Окуражен от подкрепата на безспорния авторитет Хейнсуис, Пиер Корней приема, че смешното не е сред основните параметри, определящи естеството на новата класицистична комедия, която той има амбицията да изгради. Нещо повече, смешното не е присъща характеристика на *почтения* облик, който той иска да придаде на комедията. Корней се стреми да създаде, развие и наложи в театралния пейзаж на своето съвремие (30-те и началото на 40-те години на XVII в.) една „извисена“, „благородническа“ класицистична комедия, която да забавлява с умереност благонравната публика чрез добре изградени и съответстващи на вече налагащия се класицистичен канон творби и да я развлича изтънчено с изкусни словесни игри и драматични похвати. Тази развлекателна цел на комедията трябва да се постига по пристоеен и галантен начин, при спазване на разумните принципи на благоприличие и правдоподобие, както и на произтичащите от последното правила за трите единства, и категорично да се разграничи и откъсне от грубия и самоцелен смях на старите простонародни комически форми. В тази ранна концепция за класицистичната комедия смешното се модулира, като се приглушава и видоизменя до по-изтънчени, умозрителни и много по-слабо изявени форми, които биха могли да предизвикват почтено забавление и ведро настроение, а не необуздано веселие.

Именно с такива намерения Пиер Корней създава своите парадоксални „комедии без смях“, в които комическият регистър има само епизодично и силно приглушено присъствие, без да е изцяло изключен. В тях смешното е крайно слабо изявено, често едва доловимо, много повече забавно и развлекателно, отколкото действително смешно. Грубият и необуздан смях е подменен с редки, изящни и съдържани усмивки. За това модулиране на комическия регистър известен принос има и вдъхновението на драматурга от пасторалната етика, която се отличава с изтънченост и извисеност на нравите.

Това модулирано и приглушено смешно се реализира по няколко начина в неговите ранни комедии. Неговото особено естество се обуславя от самата новаторска същност на тези драматични творби. Персонажите им са добре възпитани младежи от почтеното аристократично или висше буржоазно общество и като такива са изцяло нови за комедията. Със самата си принадлежност и характеристики тези персонажи правят невъзможно комичното на характерите. Действително, за него са необходими както герои, притежаващи явни и смешни недостатъци, така и други, които да им се присмиват за тях. Персонажите обаче не могат нито да са смешни сами по себе си, нито да бъдат осмивани от други с по-нисък статус. Това обяснява защо в комедиите на Корней се откриват само редки и епизодични ситуации на присмех към един благороден персонаж от друг такъв. Този рядък присмех е възможен само между равни и никога не достига до истинско комично на характерите. За последното впрочем допринася и невинаги задълбоченото психологическо обрисуване

на тези още съвсем нови за театъра персонажи във все още изграждащата се класицистична комедия.

Ситуационното комично също е рядко и епизодично, но все пак може да бъде открито в пиесите, където присъства чрез редица добре познати и популярни драматични похвати като квипроквото или неочакваното завръщане. Тези похвати служат за развитието на фабулата и/или постигането на развързката (напр. в *Мелита*), като могат да имат и известен забавно-развлекателен ефект, когато се основават на осведомеността на публиката за действителното състояние на нещата (както в *Компаньонката*). Те са всеизвестни и широко употребявани в най-различни комически жанрове. Тук забележително е не толкова самото им използване, колкото крайно пестеливото прибягване до тях: те се откриват само в две от петте му ранни комедии, в които освен това далеч не са определящи за тяхното структуриране. Така Пиер Корней успява да изключи, редуцира или силно да модулира в своите комедии някои от най-известните видове комично.

Относително по-широко застъпено при него е езиковото комично. Всъщност при спазването на определени правила и ограничения то изглежда и най-приемливо в естетиката на класицистичния театър. Стига да остава в галантния езиков регистър и да се упражнява уместно и умерено, езиковото комично може да изпълнява ролята на почтено развлечение на благонравната публика. Несъмнено езиковото комично също е модулирано и отслабено у Корней, като отново се основава на епизодично прилагани, добре известни похвати за забавна игра с езика. Неговата изтънчена извисеност и интелектуалност го приглушават до забавна увлекателност.

Това е особено изявено в похвата на двусмисленото слово, приложен във *Вдовицата* (III, 2). Двата персонажи, които се преструват на влюбени един в друг, си разменят реторично безупречни и напълно съзвучни на галантната стилистика уверения в любов, които при това са двусмислени и фактически изразяват истинските им чувства. Така Алкидон говори за „друг пламък“ в сърцето си, а Дорис – за „унил хлад“ в своето. При това всеки от двамата изглежда убеден, че иносказателният смисъл остава скрит за събеседника му. Опитният драматург съчетава този похват с осведомеността на публиката – привилегирован участник в рецепцията, която се забавлява от размяната на два изтънчено двусмислени дискурса, всеки от авторите на които смята, че тайно се подиграва на другия. Изкусно скритият смисъл в безупречно галантните, уж любовни реплики е постижим само за изтънчена и сведуща публика, у която разгадаването му буди не примитивен смях, а истинско интелектуално удоволствие. В обръщението си към читателя в изданието на пиесата самият Пиер Корней със задоволство отбелязва това свое постижение:

„Най-хубавата част от техните [на Дорис и Алкидон] разговори е в двусмислиците и в изреченията, от които те оставят сам да си извадиш заключения. Ако разбереш добре смисъла им, похватът несъмнено ще ти допадне“ (Corneille 1664: 225).

Тук драматургът действително успява да модулира успешно словесното комично в интелектуално предизвикателство, което увлича и развлича публиката и читателите на изданието.

Друг използван от него похват на езиковото комично е словесният сблъсък (*Вдовицата*, III, 2), който може да бъде леко забавен с динамиката и живостта на диалога, словесната изобретателност и в крайна сметка словесното надмощие на единия от участниците в него (на девойката). В крайна сметка обаче дори езиковото комично, плод на изкусна и изящна игра с езика, съзвучна на класицистичното виждане за извисена комедия, е епизодично и рядко изявено в ранните комедии на Корней. Все пак може да се каже, че той успява, ако не съвсем да изключи, то да модулира в тях смешното в силно приглушено, потено-развлекателно, едновременно изящно и интелектуално измерение.

Най-сериозното новаторство на Пиер Корней в полето на новосъздаващата се класицистична комедия също се разполага в полето на езика и при това действително успява да заобиколи, да приглуши и дори временно да изключи смешното от езика на комедията. Драматургът обновява из основи самия език на комедията. След като е отхвърлил категорично „стария“ комически език, груб, нередко примитивен, будещ низък и безсмислен смях, Пиер Корней се разграничава и от приповдигнатия, силно реторичен и помпозно-застинал език на „благородния“ театър (както посочва още Conesa 1989: 151 и сл.). Вместо да си разменят високопарни декламации на висок стил, неговите персонажи водят несъмнено светски и галантен, но при това почти естествен разговор. В своите теоретични разсъждения към пиесите си Корней нарича този езиков регистър „наивен“, т.е. естествен, и го определя по твърде любопитен начин: според него персонажите в новата комедия, която той се стреми да създаде, трябва да разговарят „като почтени хора“, а не „като автори“ (Corneille 1664: 225). Този естествен езиков регистър е един от най-значимите и ценни приноси на драматурга за развитието на комедийния жанр и за завръщането на смешното в него.

Какво се случва впоследствие с „комедията без смях“

Така от ранната драматургична практика на Пиер Корней в полето на комедията става ясно, че следването на античната постановка за почтено и морализиращо приглушаване на смеха, доразвита, задълбочена и категорично утвърдена от Хейнсиус в началото на XVII в., е несъмнено оригинално, но при това неособено плодотворно начинание.

Други драматурзи, негови съвременници, също експериментират в полето на комедията, водени от сходно желание за нейното обновяване в рамките на новата класицистична естетика. Някои от тях, подобно на Пиер Корней, също се отгласкват от пасторалната традиция и създават на нейна основа градски комедии, в които разполагат действието в съвременността. Те често го обогатяват с трагикомически елементи, смесвайки жанровете по недопустим за класицистичната доктрина начин (който обаче като цяло е толериран в комедията, приемана като по-маловажен театрален жанр).

Смешното не отсъства напълно от тези ранни комедии. То се явява в тях първо плахо, като епизодични, а впоследствие все по-пространни сатирични портрети на живописни персонажи. Това се оказва плодотворна тенденция, подета и развивана от множество драматурзи (Клавре в *Ангелия или Волнодумецът* (1630), Андре Марешал в *Присмехулникът* (1637), Шарл Бейс в *Лудницата* (1636) или Демаре дьо Сен-Сорлен, който предлага цяла галерия от ексцентрични и смешни портрети карикатури във *Фантазьорите* (1637). Портретирането все още е описателно и повърхностно, без да достига до комедия на характерите (каквато се развива едва с Молиер и неговия новаторски начин на обрисуване на персонажите чрез техните психологически обусловени действия). Някои други ранни класицистични драматурзи храбро опитват частично връщане към „старите“ и отхвърлени форми на смеха и дори бележат известни бързопреходни успехи. Това отново остава по-скоро изолиран експеримент, но подобно на комическото портретиране свидетелства за все по-трайното възраждане на интереса на публиката към смеха в комедията.

През следващите две десетилетия и по примера на чужди театрални традиции (италианската и испанската комедия) комичното постепенно и все по-уверено се завръща в театъра през комедията на интригата и нейните изпитани похвати за пораждаване на смях (комични типове и ситуационно комично). Макар и вече без пряка връзка с отричаното „старо“ ниско и грубо средновековно смешно, смехът на тези комедии си остава все така повърхностен, традиционен и стереотипен. Едва Молиер през 60-те и началото на 70-те години на века придава на смешното задълбоченост, обусловена от общочовешката значимост на характерите и нравите, които обрисова.

Две са големите заслуги на Молиер за смешното в комедията. От една страна, той убедително го утвърждава като основен конститутивен признак на комедията, истинският и единствен неин стожер, като при това го обновява и развива в синергично и полифонично богатство на форми, похвати и проявления. От друга страна, Молиер издига смешното по безпрецедентен начин в класицистичното му достойнство, като постулира и защитава неговото определящо морално измерение и призвание да поправя човешките морални недъзи, докато развлича и весели почтено публиката. Така той успява да съчетае моралния императив и важната нравствена мисия на комедията със

забавлението и смеха в нея, който може да бъде и приглушен, и неудържим, изтънчен и приземен, винаги разнообразен и многозвучен.

Заклучение

Естетическият и драматургичен експеримент с „комедията без смях“, който Пиер Корней реализира в ранните си комедии, като се опира на решителното отхвърляне на смешното в комедията, постулирано от Хейнсиус, развил до доста крайни позиции някои постулати от античните театрални естетики, не трябва да се тълкува като толкова категоричен, колкото на пръв поглед може да изглежда. Тук се касае на първо място за опит за разграничаване и отграничаване на една новоизграждаща се театрална естетика – тази на класицистичния театър – от предходните, „стари“ театрални форми, но също и от съвременните смесени и „нечисти“ такива (като трагикомедията и драматическия пасторал). Това е необходим етап за очертаването на индивидуалния облик и легитимирането на комическия жанр в рамките на този класицистичен театър като първа и задължителна стъпка към неговото развиване и остойностяване. Новаторското обновление на езика в комедията също я отграничава от приповдигнатата реторичност на други утвърдени театрални форми и допринася за очертаването на нейната идентичност. Така самото заявено отхвърляне на смеха в комедията дава възможност за по-нататъшно обновено и разнообразно развитие на смеха в нея.

На второ място, експериментът с изключването на смеха от комедията по наше мнение има и призиванието да изследва различни и нови похвати за изграждане на комедия – и на смях и комично в нея. Това предложение и експериментирание фактически насърчава качествено обновяване и видоизменяне на средновековния комически смях в по-богата и многообразна палитра от модули на комичното (което може да е приглушено и модулирано, изтънчено и интелектуално, както предлага Пиер Корней, но може и да е безкрайно разнообразно и съчетаващо привидно несъчетаеми низки и високи модули, както показва покъсно Молиер) и по-широка гама от средства на смешното в комедията.

Ето защо сме убедени, че този относително кратък епизод в развитието на естетиката и практиката на класицистичната комедия във Франция през XVII в. не е просто мимолетно и безплодно увличане в една крайност, а има своя принос за развитието и изграждането на смешното в тази комедия и в по-нататъшните ѝ развития през вековете. Като предлага и разработва, макар и за кратко, класицистична „комедия без смях“, Пиер Корней полага основите на класицистичната „комедия със смях“ и Молиер нямаше да може да бъде без Корней.

Библиография

- Аристотел (1993), За поетическото изкуство, Софи-Р, София. (Aristotel (1993), *Za poeticheskoto izkustvo*, Sofi-R, Sofia.)
- Генова, В. (2018), Еволюция на смешното във френската класицистична комедия от XVII век, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София. (Genova, V. (2018), *Evolutsia na smeshното vav frenskata klasitsistichna komedia ot XVII vek*, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia.)
- Паси, И. (1993), Смешното, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София. (Pasi, I. (1993), *Smeshното*, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia.)
- Хораций (1983), Поетическо изкуство; Боало, Н. Поетическо изкуство, Наука и изкуство, София. (Horatsiy (1983), *Poeticheskoto izkustvo*; Voalo, N. *Poeticheskoto izkustvo*, Nauka i izkustvo, Sofia.)
- Bertrand, D. (1996), « De la légitimité du rire comme critère de la comédie (XVIe-XVIIe siècles) », *Littératures classiques*, No. 27, pp. 161–170, available at : https://www.persee.fr/doc/licla_0992-5279_1996_num_27_1_2458 (accessed 15.07.2024).
- Civardi, J-M. (1996), « La dissertation de Heinsius sur le jugement d’Horace au sujet de Plaute et de Térence », *Littératures classiques*, No. 27, pp. 67–116, available at : https://www.persee.fr/doc/licla_0992-5279_1996_num_27_1_2450 (accessed 15.07.2024).
- Conesa, G. (1989), « Corneille et la mimésis comique », *Littératures classiques: La littérature et le réel*, No. 11, pp. 151–169, available at : https://www.persee.fr/doc/licla_0992-5279_1989_num_11_1_1204 (accessed 15.07.2024).
- Corneille, P. (1650), « Don Sanche d’Aragon. A Monsieur de Zuylichem, conseiller et secrétaire de Monseigneur le Prince d’Orange », available at: <http://idt.huma-num.fr/notice.php?id=144> (accessed 15.07.2024).
- Corneille, P. (1664), « Le théâtre de P. Corneille, revu et corrigée par l’auteur », available at: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10403751> (accessed 15.07.2024).
- Friant-Kessler, B. (2013), « Petite anatomie du rire aux XVIIe et XVIIIe siècles », XVII-XVIII, Vol. 70, pp. 21–32, available at : <https://journals.openedition.org/1718/506> (accessed 15.07.2024).
- Larivey, P. (1611), « Les comédies facécieuses de Pierre de Larivey, champenois. A l’imitation des anciens Grecs, Latins, & modernes Italiens. A scavoir, le Laquais, la Veuve, les Esprits, le Morfondu, les Escolliers », available at: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65869952.texteImage> (accessed 15.07.2024).
- Rizza, C. (2007), « Petite note sur Corneille et le comique », *Publifarum*, No. 6, available at : <https://riviste.unige.it/index.php/publifarum/article/view/1399> (accessed 15.07.2024).

Проф. дфн Весела Генова

vgenova@uni-sofia.bg

ORCID ID:0000-0002-7842-2479

Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Prof. Vesela Genova, DHabil

vgenova@uni-sofia.bg

ORCID ID:0000-0002-7842-2479

Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Романите на Милен Русков в унгарски контекст

Моника Фаркаш Барати

Сегедски университет (Унгария)

Mónika Farkas Baráthi

University of Szeged (Hungary)

Mónika Farkas Baráthi. MILEN RUSKOV'S NOVELS IN HUNGARIAN CONTEXT

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.29-36>

Abstract. The reception of Bulgarian fiction in Hungary, following the transition to democracy in the 1990's, has been faced with a number of challenges related to the quality of translations, the selection of works, as well as to the lack of critical discourse. The article outlines the translation reception of contemporary Bulgarian literature in Hungarian context by focusing on Milen Ruskov's novels *Thrown into Nature* and *Summit*. The translation and the publication of a Bulgarian novel do not necessarily mean it has to be assimilated and integrated into the receiving culture. It is especially so if there is lack of a particular reception attitude.

Keywords: translation, literary reception, Bulgarian literature, Hungarian–Bulgarian cultural contacts, Milen Ruskov

Моника Фаркаш Барати. РОМАНИТЕ НА МИЛЕН РУСКОВ В УНГАРСКИ КОНТЕКСТ

Резюме. Рецепцията на българската художествена литература в Унгария след прехода към демокрация през 90-те години на XX в. се сблъсква с редица предизвикателства, свързани с качеството на преводите, подбора на произведенията, както и с липсата на критически дискурс. Статията очертава преводната рецепция на съвременна българска литература в унгарски контекст, като се фокусира на романите на Милен Русков *Захвърлен в природата* и *Възвишение*. Преводът и публикуването на един български роман не означава непременно, че той трябва да бъде асимилиран и интегриран в приемащата култура. Това е така, особено ако липсва определена рецепционна нагласа.

Ключови думи: превод, литературна рецепция, българска литература, унгаро-български културни връзки, Милен Русков

Разглеждане на рецепцията на съвременна българска литература в унгарска среда е трудна задача. Трудността се състои в погледите на различни перспективи, които може да нямат нищо обединяващо помежду си, но най-вече поради факта, че става дума за съвсем съвременни литературни течения. Изследователите могат да вземат под внимание един автор или конкретно произведение, които е вероятно все още да не са попаднали под прожекторите на читателското внимание. Допълнителна трудност се състои и във факта, че съвременното унгарско литературознание не се занимава с тази тема.

След промените през 1989 г. идва период, в който не е лесно да се инициира българо-унгарски литературен преводен диалог. В голяма степен ранните тоталитарни схеми на литературния дискурс, които е трябвало да бъдат следвани, са дефинирали и институционализирали литературата за некракък период от време. В периода на комунистическата епоха българската литература се е намирала в привилегирована позиция – ако един български автор е издаван в родината си, това означава, че той е преминал през домашната цензура, което го превръща в безопасен и безпроблемен. Оттук идва и сравнително добрият обмен на преводи от български език. Реформите след 1989 г. създават нова ситуация в света на литературата. От една страна, се прекратява идеологическият контрол, но от друга страна, по това време се разпада и обгрижването – отпечатване, разпространение – на литературните творби от страна на държавните институции.

С настъпването на нежните революции в Източна Европа се извършват дълбоки обществени размествания, които естествено се отразяват и на литературния живот и в частност на преводите от чужди езици. За този период е характерна появата на нови, малки издателства, които да откликват на нуждите на дадено читателско съсловие. Книжният пазар в условията на демокрация променя своя облик. Популярните жанрове и булевардната литература намират широка читателска аудитория. Частният читателски интерес и пазарните принципи се оказват водещи, много издателства се ориентират според търсенето на кулинарни книги, пътеводители, любовни, приключенски и шпионски романи. Промените засягат всички аспекти и детайли на литературната среда, в това число и преводите от и на чужди езици. В начало на 90-те години рязко и внезапно пропадат всички изградени до момента механизми за превод на българска литература. През следващите години започват да се появяват спорадични и нетрайни възможности, които частично запълват празнотите. Процесът на изграждане на нови технологии за осъществяване на преводи е бавен, постепен и установяването на нови практики отнема повече от десетилетие (Бурова 2018: 374). Към това трябва да прибавим и

незаинтересоваността от страна на самата българска държава, която не полага усилия да представя своята нова литература на унгарски език.

През предходния период, под знака на комунистическия интернационализъм, има значим брой преводи на българска литература в Унгария. Критериите за подбор и опорните точки при избора на преводна литература стават невалидни след падането на комунизма, така че се налага да се идентифицират и оформят нови критерии, с чиято помощ преводната литература да се възроди в новосъздадената ситуация. Този процес обаче не е безпроблемен.

Заслужава си да се проследи как се развива съдбата на литературните взаимовръзки в идеологически посткомунистическите държави. Забелязва се, че критериите за подбор стават в известен смисъл субективни, като често зависят от личното решение на самите преводачи, които решават кое конкретно българско произведение да бъде преведено на унгарски език. След промените български творби се отпечатват основно от издателство *Napkút*, чийто основател е известният унгарски българист Дьорд Сонди, а избраните творби отразяват предпочитанията и симпатиите на редакторите – преобладават, натезжавайки, лирични антологии, сборници с хайку поезия, а романи се издават по изключение. Примери за такива изключения са романите *Майкуте* на Теодора Димова [на унгарски *Az anyák* (2010)], в превод на Андреа Генат, както и *Виенски апартамент* [*Bécsi lakás* (2017)] на Радостина Ангелова, в превод на Гергей Лайош Ковач.

През последните години за щастие се наблюдава позитивна промяна, като немалко стойностни съвременни български романи се появяват на унгарски език, най-вече в резултат от богатата преводаческа дейност на Петър Кръстев. Примери за това са издадените два превода от издателство *Tyopotex*: *Захвърлен в природата* [*Nyakig a természetben* (2016)] на Милен Русков, *Остров Крах* [*A Krach sziget* (2019)] на Ина Вълчанова, *Има ли кой да ви обича?* [*Ki szeret?* (2021)] на Калин Терзийски, а също така и от издателство *L'Harmattan* *Внезапни улици* [*Váratlan utcák* (2017)] на Иванка Могилска и *Възвишение* [*Felmagasztosulás* (2017)] на Милен Русков. Всеки един от преводите е финансиран от програмата на Европейския съюз „Творческа Европа“. Петър Кръстев издава един свой отличен превод и по-рано, през 2004 г. – става дума за романа *Мусия Лондон* [*Londoni küldetés*] на Алек Попов, при издателство *JAK Kijárat*.

Макар че през последните години се появяват на унгарски език немалко качествени преводи на българска литература, то се оказва, че рефлексии, литературна критика и анализи или евентуално специализирана литература по темата липсва. Това е доказателство в подкрепа на факта, че унгарската литературна общност не обръща достатъчно внимание на съвременната българска литература. Няколко кратки рецензии все пак виждат бял свят, като се появяват в интернет пространството – например litera.hu, ekultura.hu, kulter.hu

или konyvkultura.kello.hu, moly.hu. Безспорно, само чрез детайлен литературен анализ, какъвто в момента отсъства, българската съвременна литература би имала шанса да попадне реално пред унгарския културно-литературен поглед.

Милен Русков е български писател и преводач, живее в София. През 1995 г. завършва Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (българска филология), по-късно става доктор в Българската академия на науките (езиковедие). Романите му са: *Джобна енциклопедия на мистериите* (2004), *Захвърлен в природата* (2008), *Възвишение* (2011), *Чамкория* (2017). Както бе отбелязано малко по-горе, два от неговите романи са преведени и на унгарски език от Петър Кръстев, издадени от издателства *Tyrotex* и *L'Harmattan*. *Захвърлен в природата* е неподправен роман пикареск, като действието се развива през XVI в., с единствената уловка, че е писан през XXI в. в България. Действието основно се развива в Испания, а малка част от него – в Англия. Историята се разказва от португалеца Гимараеш да Силва, който самият е или гений, или просто смахнат; главният герой е испанският ботаник доктор Монардес, за когото и до последната страница не става ясно, че е всъщност еманация на хуманистичната рационалност, или – иначе казано – „чиста монета шарлатанин“. Героите на романа пътуват много, забъркват се в безброй приключения, срещат се с Лопе де Вега, Бен Джонсън и със самия създател на жанра роман пикареск Мигел де Сервантес. Междувременно героите обилно философстват по отношение на природата, лекуването, политиката, жените и търговията, като са крайно скептични по отношение на нещата, с едно-единствено изключение: безрезервно вярват в лековитата сила на тютюна. Този от край до край ироничен, дори на моменти циничен роман отвежда читателя в един предходен исторически период, като в най-неочакваните моменти се появяват характерни за XIX и XX в. фигури, лечебни техники. Авторът непрестанно се грижи читателят да не потъне в миналото, а да свързва всяка ситуация със злободневните ни теми от съвременността.

Според Робер Бак, който публикува рецензията си на сайта ekultura.hu – макар цялата книга да е една добре функционираща поредица, която докарва до смях от време на време читателя, едно от любимите му места в романа е моментът, в който героите по време на едно представление на Шекспир на висок глас пунтират монолога „Да бъдеш или да не бъдеш“. След това млъкват в един незначителен откъс от текста, за да се превърне цялото представление в един всенароден уличен бал – като, разбира се, и поуката не е пропусната: пуши, защото димът прикрива вонята на гниене от полуразложения обесен. Според анализа на Бак ако се поразровим по-надълбоко, ще открием и доста по-сериозни теми. Всъщност в романа става въпрос за особен период – времето, в което идва краят на непоклатимата вяра в Господ, когато хората стават

все по-обърнати към света на материалното, моментът, който съвпада с появата на все повече и повече открития (Вак 2016).

Андраш Рац пише в критиката си за *Захвърлен в природата* на сайта konyvkultura.kello.hu, че до края на романа не става ясно какво мислят сериозно героите и кое е просто бъркане един с друг, като през цялото време усещаме, че нещо не е съвсем наред с искреността. Не става ясно дали те са от типа „развейпрах персонажи“, или наистина са такива идиоти, които само през XVI в. в един испански град можем да срещнем. И докато тези съмнения полека-лека завземат душата на читателя, така и неусетно творбата започва да се възприема като все по-близка до нашето време, до ежедневието ни, до европейската и до източноевропейската реалност (RÁCZ 2016).

Сайтът moly.hu е създаден през 2008 г., администрира се от Бенце Над, издател и журналист, като интернет пространство, посветено на унгарската читателска общност. Регистрираните потребители могат да класифицират, анализират или пишат коментари за прочетени от тях книги, като същевременно могат и да правят различни класации на книги, да ги „редят“ на виртуални рафтове. На практика всеки един потребител може да допълва базата данни на сайта с нови книги, представяне на книги, корици и т.н.

На сайта moly.hu за романа на Милен Русков *Захвърлен в природата* има десет мнения от регистрираните потребители, както и 21 цитата, от които най-любимите цитати на унгарските читатели са:

A portugál az a fajta ember, aki egy dukátért hajlandó embert ölni, kettőért még önmagát is. Ez utóbbit csak azért nem teszi, mert attól fél, hogy utána visszaveszik tőle a pénzt. Hú, de cseles (Ruszkov 2016: 9).

[„Португалецът е човек, който би убил някого за един дукат, а самия себе си – за два. Причината да не прави последното е от страх, че после ти ще си ги вземеш. Хитряга“] (Русков 2012: 11).

Ekkor láttam életemben először az Escorial palotát. Egyesek azt mondják róla, hogy a világ legocsmányabb óriásépítménye, mások pont a fordítottját, miszerint a világ legnagyobb ocsmány épülete. Szerintem mind a kettő igaz (Ruszkov 2016: 25).

[„Тогава за пръв път видях двореца Ескориал. Едни казват за него, че е най-грозната голяма сграда в света, а други обратното, т.е., че е най-голямата грозна сграда в света. Според мен и двете страни са прави“] (Русков 2012: 25).

Другият роман на Милен Русков, който е достъпен на унгарски език, е *Възвишение*, издаден в превод на Петър Кръстев. На официалния сайт на издателя *L'Harmattan* (<https://harmattan.hu/konyvek/felmagasztosulas>) кратко-

то представяне за унгарските читатели на романа гласи следното: „He who hesitates is lost“ – това може да бъде мотото и на известните бунтовници от революционните времена, а и героите на този роман не му мислят много, убиват, грабят, бият се в името на служба на народа. Героите на романа са полуизмислени разбойници от планините, частично реални герои, исторически фигури от Българското възраждане или просто представители на самия народ, който тези романтични „големи умници“ се опитват да събудят. За българското национално пробуждане разказва Гичо като вдъхновен носител на този процес. Самият Гичо споделя своя ироничен, най-мекото казано, а понякога и циничен мироглед на един архаичен език от времето преди кодификацията. Накратко, този псевдопикаресков роман за XIX в. ни говори поне толкова за общите източноевропейски и средноевропейски въпроси – за нация и народ, за свобода и солидарност, за бунт и надежда, за герои и бунтовници – колкото и за българската история, която впрочем никак не ни пречи да опознаем. Особено когато е поднесена по толкова забавен начин.

За *Възвишение* Робер Бак пише, че Милен Русков и този път е написал един гротесков роман пикареск, който говори хумористично и често под уморително завихряща се повърхност по въпросите за националната идентичност, националната независимост, природата на героизма, за една отдавна изгубената епоха – представя се реалността, че дори и най-светлите национални герои са като герои, погледнати през призмата на патриотизма. Те от своя страна притежават далеч не само положителни качества, могат да бъдат и главуляци, разбойници или майстори на забавлението (Bak 2018).

В романа си *Възвишение* Милен Русков използва един специфичен език, който създава особена атмосфера, но трудно може да бъде предаден чрез превода. Предизвикателствата при превода на *Възвишение* идват и от факта, че преводачът трябва да създаде един такъв вариант на езика, който на практика не съществува в унгарската езикова реалност. Затова по отношение на романа *Възвишение* ние можем да говорим не за превод, а направо за пренаписване на текста. Но точно тук е и приносът на Петър Кръстев. Поначало преводът може да бъде направен на стандартизиран език, но така ще се загубят ароматът и специфичността на романа. Той е избрал друг подход. Открил е най-близък до духа на романа трансилвански диалект на унгарския език. Но това е било свързано и със съответни редакции от хора, които владеят този диалект. Така Петър Кръстев е направил веднъж стандартизиран превод на унгарски език, след това през речници е променял думи на този диалект, след което е последвала и редакция на млада писателка, Борока Йоб, владееща този диалект. Наистина това е дълъг път, но както казва Петър Кръстев в едно свое интервю, превежда от български на унгарски само онова, което на него му харесва.

За романа *Възвишение* унгарските читатели – потребители на moly.hu, са публикували десет коментара, а цитатите са 42, от които най-популярните са:

De az életünk elmúlik, ennyi bizonyos. Oszk meglehet, csak ez az egy van belőle (Ruszkov 2017: 385).

[„Но животът ти заминава, туй е сигурно. Кой може и само тоз да е“] (Русков 2011: 407).

Ez így nem járja! Olyan hideg van idekűnn, hogy a macska török a sirülőben (Ruszkov 2017: 7).

[„Туй не е живот. Много е студено, дърво и камък ся пука“] (Русков 2011: 7).

Körös-körül minden fehér, élő ember nincs se közel, se távol, csak egy jóasszony, nézzük, ver egy kifüggesztett szőnyeget egy porolóval. Na, ecsém, nőnek lenni se lehet eccerű ezen földön (Ruszkov 2017: 14).

[„Сичко побеляло брате от сняг и жива душа ся не види, само една стрина гледаме я, че тупа един килим провесен навън с бухалката. Туй и жена да си на тоя свят не е лесно“] (Русков 2011: 14).

Установи се, че романите на Русков се радват на относително положителен прием и в Унгария има интерес към книгите му. Следва да се отбележи, че освен от официалните литературни форуми, творбите му не остават извън ползрението и на потребителите (т.е. и читатели) на унгарското литературно интернет пространство. Независимо от това обаче като цяло се наблюдава тенденцията съвременната унгарска рецепция на българска литература да остава достояние на тесен елитарен кръг. Конюнктурата по отношение на литературния пазар като цяло и книжната индустрия се предопределя от пазарните принципи и модата, което само по себе си не е в полза на преводната литература на по-малките народи.

Библиография

- Бурова, А. (2018), „Рецептивни модели на съвременната българска литература в превод на славянски езици, в Vojtechová Poklač, S. (гл. ред.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: PHILOLOGICA LXXVII*. Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava, 374–384.
- Русков, М. (2011), Възвишение, Жанет 45, Пловдив.
- Русков, М. (2012), Захвърлен в природата, Жанет 45, Пловдив.
- Bak, R. (2016), Milen Ruszkov: Nyakig a természetben: <http://ekultura.hu/2016/11/03/milen-ruszkov-nyakig-a-termeszetben>
- Bak, R. (2018), Milen Ruszkov: Felmagasztosulás: <http://ekultura.hu/2018/09/22/milen-ruszkov-felmagasztosulas>
- Rác, A. (2016), Nyakig a pikareszkben: <http://konyvultura.kello.hu/kritika/2016/10/nyakig>

Ruszkov, M. (2017), Felmagasztosulás, L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Ruszkov, M. (2016), Nyakig a természetben, Typotex, Budapest.

Д-р Моника Фаркаш Барати

farkasbm@lit.u-szeged.hu

Институт по славянски филологии

Факултет по хуманитарни и обществени науки

Сегедски университет

ул. „Едьетем“ 2, Сегед 6722

Унгария

Mónika Farkas Baráthi, PhD

farkasbm@lit.u-szeged.hu

Institute of Slavic Studies

Faculty of Humanities and Social Sciences

University of Szeged

Egyetem utca 2, 6722 Szeged

Hungary

Comparative Exploration of Freedom, Knowledge and Dignity in the Eastern and Western Philosophy of Enlighteners

Feruzha Khajieva

Bukhara State University (Uzbekistan)

Shakhnoza Rakhimova

Bukhara State University (Uzbekistan)

Feruzha Khajieva. Shakhnoza Rakhimova. COMPARATIVE EXPLORATION OF FREEDOM KNOWLEDGE, AND DIGNITY IN THE EASTERN AND WESTERN PHILOSOPHY OF ENLIGHTENERS

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.37-47>

Abstract. This article conducts a comparative analysis of the concepts of freedom, knowledge, and dignity as portrayed in the works of Frederick Douglass, one of the central figures in the biographical novel *TransAtlantic* by Colum McCann, and Abdurauf Fitrat, a prominent figure in Uzbek Jadid thought and Enlightenment, as depicted in the biography *Jadids: Abdurauf Fitrat* by Hamidulla Boltaboyev. McCann’s *TransAtlantic* describes the intricacies of human existence and the enduring pursuit of dignity transcending temporal and spatial boundaries, as reflected in the ideologies of Frederick Douglass. Conversely, Boltaboyev’s biography accentuates Fitrat’s role in the Enlightenment movement, unveiling the intricate intersections between knowledge, dignity, and the yearning for freedom within the historical context of Central Asia.

The article systematically dissects the thematic fabric that binds these narratives, presenting readers with a comprehensive perspective on shared human aspirations and the nuanced interplay of ideals across diverse cultures and historical epochs.

Keywords: Jadid, Enlightenment, freedom, knowledge, dignity

Феруза Хажиева. Шахноза Рахимова. СРАВНИТЕЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА СВОБОДАТА, ПОЗНАНИЕТО И ДОСТОЙНСТВОТО В ИЗТОЧНАТА И ЗАПАДНАТА ФИЛОСОФИЯ НА ПРОСВЕЩЕНИЕТО

Резюме. Статията прави сравнителен анализ на понятията за свобода, познание и достойнство, представени в творбите на Фредрик Дъглас, една от централните фигури в биографичния роман *TransAtlantic* от Колъм Маккан, и Абдурауф Фитрат, отличаваща се фигура в узбекския джадидизъм и Просвещението, чийто живот е разгледан в биографията *Jadids: Abdurauf Fitrat* от Хамидулла Болтабоев. Романът на Маккан *TransAtlantic* описва заплетеността на човешкото съществуване и непрестанния стремеж към достойнство, който надхвърля времевите и пространствени граници, отразени в идеологията на Фредрик Дъглас. От другата страна, биографията на Болтабоев поставя акцент върху ролята на Фитрат за Просвещението, разбулвайки сложните пресечни точки между познанието, достойнството и стремежа за свобода в историческия контекст на Централна Азия.

Статията критически изследва тематичната тъкан, която свързва тези наративи, представяйки на читателите една изчерпателна перспектива за споделените човешки домогвания и разнообразните взаимодействия на идеали сред различните култури и исторически епохи.

Ключови думи: джадидизъм, Просвещение, свобода, познание, достойнство

Research/Научно изследване

INTRODUCTION

This research undertakes a comparative analysis of the concepts of *freedom*, *knowledge*, and *dignity* as presented in the literary and philosophical works of Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat. Douglass, a prominent figure in American abolitionism featured in Colum McCann's *TransAtlantic*, and Fitrat, a significant figure in Uzbek Jadid thought and Enlightenment portrayed in Hamidulla Boltaboyev's biography, *Jadids: Abdurauf Fitrat*, offer intriguing perspectives from distinct cultural and historical backgrounds.

McCann's novel studies the complexities of human existence, reflecting Douglass's persistent pursuit of dignity across time and space. Conversely, Boltaboyev's biography uncovers Fitrat's role in the Central Asian Enlightenment, exploring the intricate connections between knowledge, dignity, and the desire for freedom in a different cultural context.

This article comparatively analyzes the shared themes in these narratives, providing a comprehensive view of human aspirations and the nuanced interplay of ideals across diverse cultures and historical periods. By examining the similarities and variations in the expression and realization of freedom,

knowledge, and dignity, the research contributes to a deeper understanding of universal aspects of human experience. The comparative approach enables a nuanced exploration of how these concepts manifest in different cultural and historical contexts, highlighting both the diversity and interconnectedness of human ideals. The article examines the human condition through the lenses of Douglass and Fitrat, and the complex interrelationships between culture, history, and the pursuit of fundamental values.

MAIN PART

TransAtlantic, a novel penned by Colum McCann and published in 2013, stands as a biofiction that intricately intertwines diverse narratives spanning different epochs. The novel blends historical events with the lives of both factual and fictional characters. The exploration of various periods in history provides readers with a panoramic view of human experiences across time and space.

One of the distinctive features of *TransAtlantic* is how it intertwines the stories of real-life historical figures, such as aviators John Alcock and Arthur Brown, diplomat Frederick Douglass, and politician George Mitchell, with those of its fictional characters, such as Lily Duggan, a young Irish maid who seeks a new life in America, and her descendants, including Emily Ehrlich, a journalist, her daughter Lottie, and Lottie's daughter Hannah, whose stories enrich the exploration of the novel's broader themes through their personal journeys and connections across generations.

In this research, our primary focus will center on the ideas of Frederick Douglass, an abolitionist, orator, newspaper publisher, "an American icon who fought for social justice and equity, became known as the "Lion of Anacostia" for "his dedication to challenging the country to recognize the rights of all people and be consistent with its ideals" (Trent, *Encyclopedia Britannica*). This deliberate emphasis on Douglass's contributions allows us to analyze the profound impact of his ideas on the broader themes explored in *TransAtlantic*.

The second object of the research is a collection featuring biographies of notable Jadidists (reformists) spanning eighty years. This compilation is a treasure trove of insights into the lives and creativity of eight influential Jadidists, offering a nuanced perspective on their philosophical contributions. The featured philosophers include Gulom Zafariy, Abdulhamid Chulpon, Ishokhon Tora Ibrat, Abdulrauf Fitrat, Abdulla Qodiri, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidkhonov, and Mahmudkhoja Behbudiy. However, for this research, we are mainly focusing on the biography of Abdurauf Fitrat by Hamidulla Boltaboyev, who "was the most classical, the most enlightened among the scholars who grew up in Central Asia in the twentieth century" and his works on "literature, linguistics, history, philosophy, theology, oriental studies, ethics, aesthetics, music, chess, land reclamation, geodesy" testify him as "encyclopedic thinker and intellectual" (Rakhmonova, 94–95).

The Enlightenment Ideas in West and East

It is crucial to recognize that both thinkers, Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat, lived and created their works during the Enlightenment period in their countries. Their ideas and literary works not only bear the imprint of their individual perspectives but also reflect the broader intellectual currents of their times. In much the same way as Enlightenment thinkers in America embraced revolutionary ideas, Douglass and Fitrat contributed to the intellectual landscape of their eras, shaping their works in alignment with the ideas that characterized the Enlightenment period in their countries.

According to Shane J. Ralston, the Age of Enlightenment in America involved a profound shift away from “absolute authority, whether religious or political”, with thinkers such as Thomas Paine, James Madison, Thomas Jefferson, John Adams, and Benjamin Franklin adopting “revolutionary ideas about scientific rationality, religious toleration, and experimental political organization” (Ralston, *IEP*). The American Enlightenment thinkers not only embraced the European ideas of deism, liberalism, republicanism, conservatism, toleration, and scientific progress but also molded them into uniquely American forms that had far-reaching effects on the nation’s development (Ralston, *IEP*). This highlights the transformative impact of Enlightenment ideals on shaping the intellectual and political landscape of America during that period.

In the Uzbek context, a similar historical backdrop is characterized by both Jadidism and a movement sharing analogous goals and ideas, as articulated by Rakhmonova. The primary aim is described as the intention “to liberate the country from backwardness, superstitions, to lead the people to the path of modern development, to build a constitutional, parliamentary and presidential state, to construct a prosperous society, and to accord Uzbek the status of the state language” (Rakhmonova, 93). This visionary pursuit reflects a concerted effort to not only address immediate challenges but also to lay the foundation for a more enlightened and inclusive future for the Uzbek people.

It becomes evident that Knowledge, Freedom and Dignity are considered the key concepts of the Enlightenment literature of the XIX–XX centuries in West and East. They described the human struggle for liberating from chains of ignorance, slavery, and subordination. This dialectic approach to interpret the concepts reveal the linchpin of both of Western societal life and Eastern progressive mind.

Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat on Knowledge

Douglass. Frederick Douglass’s primary notion centers on the transformative influence of knowledge. “The essence of intelligence was to know when, or if, to expose even the heart’s deep need for instruction” (McCann, 20). The given phrase contains a profound reflection on the nuanced nature of intelligence and

the discretion involved in seeking knowledge. This sentence suggests that true intelligence lies not only in the acquisition of knowledge but also in the discernment of when and if to reveal one's innermost desire for guidance.

The use of the term "essence of intelligence" implies that there is a core, fundamental quality to being intellectually astute, and the subsequent clause clarifies that this essence involves a strategic awareness. The phrase "to know when, or if" emphasizes the importance of timing and discretion in the pursuit of knowledge. It suggests that intelligence is not just about accumulating information indiscriminately but involves a thoughtful consideration of when it is appropriate or necessary to seek instruction. The addition of "even the heart's deep need for instruction" adds an emotional dimension to the concept of intelligence. It implies that the pursuit of knowledge is not solely a rational endeavor but may also be driven by a profound emotional longing for understanding.

In the context of the research on Frederick Douglass, this sentence may resonate with his own journey towards literacy and education in the face of slavery's constraints. It invites an analysis of the emotional and intellectual dimensions of Douglass's pursuit of knowledge and how his experiences align with or depart from the sentiments expressed in this insightful sentence from *TransAtlantic*.

Abdurauf Fitrat. Fitrat's notion on knowledge is based on the differentiation of human being from animal. "The distinction of human dignity from other creatures lies in the fact that humans are receptive to progress and refinement, whereas other animals do not possess this capability. Wise individuals have divided the world into three realms for human progress and refinement: the realm of animals, the realm of plants, and the realm of humanity" (Boltaboyev, 132).

Abdurauf Fitrat's quote reflects a philosophical perspective on human dignity and the unique qualities that distinguish humans from other creatures. Fitrat posits that human dignity is distinct from other creatures because humans are receptive to progress and refinement. This implies an intellectual and moral capacity for growth and improvement that extends beyond basic survival instincts.

While humans possess the capability for progress and refinement, other animals do not share this characteristic. This sets humans apart in terms of their potential for intellectual, moral, and societal development. Fitrat introduces the concept of three realms for human progress and refinement: the realm of animals, the realm of plants, and the realm of humanity. This classification implies a hierarchical structure, with humans positioned at the apex due to their unique capacity for progress.

The hierarchical classification indicates that Fitrat sees a gradation in the order of existence, with animals and plants occupying lower realms, and humanity standing out as a distinct and superior realm. This could be interpreted as a reflection of a worldview that assigns different roles or values to each level of existence. The emphasis on progress and refinement suggests that, in Fitrat's view, human

dignity is tied to intellectual and moral achievements. The ability to transcend basic instincts and actively engage in progress distinguishes humans as the highest realm.

Douglass and Fitrat on Freedom

Douglass's ideas about the power of oratory to eliminate violence. “Wiping his handkerchief on his brow. His wig shifting slightly on his head. A slight sadness there. But to have that command, thought Douglass. That charm. That energy. To be able to possess the stage in such an extraordinary way. To stir justice without violence. The way the words seem to enter the very marrow of the people who still hung around the dockside, bits of refuse floating on the water” (McCann, 26).

This excerpt from *TransAtlantic* vividly captures Frederick Douglass's contemplation as he observes Daniel O'Connell, Irish politician, engaging with an audience. The passage humanizes O'Connell on stage by detailing physical exertion and a shifting wig, suggesting even commanding presences experience strains and challenges. The “slight sadness” noted by Douglass adds emotional complexity to the individual's outward confidence.

Douglass expresses admiration for the performer's “command, charm, and energy”, implying a resonance with his own experiences as an orator and abolitionist. The passage underscores the profound impact of words on the audience, with imagery depicting words entering “the very marrow of the people”. This suggests a deep, visceral connection and the transformative potential of rhetoric to inspire justice without resorting to violence.

In analyzing Douglass's ideas, this passage illuminates his appreciation for oratory's power, the significance of commanding a stage, and the potential for words to inspire social change. It offers insight into the intersection of Douglass's observations and broader themes of justice, influence, and the eloquence of spoken words.

Douglass about Slavery and Freedom. “It is said that history is on the side of reason, but this outcome is by no means guaranteed. Obviously, the suffering of the past will never fully be redeemed by a future of universal happiness, if indeed such a thing is obtainable. The evil of slavery is a constant ineradicable reality, but slavery itself shall be banished! The truth cannot be deferred. The moment of truth is now!” (McCann, 27). This passage from *TransAtlantic* reflects a contemplation on history, reason, and the enduring impact of slavery. The statement challenges the notion that history inherently aligns with reason, suggesting that while history should logically favor rational progress, such an outcome is not assured. The acknowledgment of suffering in the past implies a recognition of the weight of historical injustices, particularly focusing on the evil of slavery.

The declaration “Slavery itself shall be banished!” reflects an optimistic yet resolute stance, aligning with historical movements towards abolition. The concluding assertion, “The truth cannot be deferred. The moment of truth is now!”

carries a sense of immediacy and urgency. It emphasizes the importance of facing historical truths without delay and suggests a call to action in addressing the ongoing impact of slavery. This sentiment aligns with the broader themes of social justice and the moral imperative to confront and rectify historical wrongs.

In the context of analyzing Frederick Douglass's ideas, this passage resonates with themes central to his advocacy against slavery and his commitment to truth and justice. It reflects the ongoing relevance of historical reflection and the imperative to address the legacies of injustice in the pursuit of a more equitable future.

Fitrat about courage. "The life of a people without courage is nonexistent" (Boltaboyev, 130). Fitrat underscores the paramount importance of courage in the life of a people. Courage, in this context, is likely seen as a fundamental quality that shapes the collective identity and vitality of a community. The use of the term "nonexistent" carries existential weight. Fitrat suggests that courage is not merely a desirable trait but an indispensable element for the very existence of a people. This implies that a lack of courage could lead to a diminished or compromised collective life. The quote also pertains not just to individual courage but extends to the courage of an entire community or people. Fitrat's emphasis on collective courage suggests that he sees bravery as a shared attribute that defines the resilience and character of a society.

In the context of Jadidism, a socio-cultural and educational reform movement in Central Asia, this quote aligns with the movement's emphasis on modernization, enlightenment, and empowerment. Courage, in this framework, might be seen as crucial for navigating social transformations and embracing new ideas.

Douglass and Fitrat about Human Dignity

Douglass and his ideas about feminism. "Such a truth is a woman's right to equal liberty with man. She was born with it. It was hers before she comprehended it. The rational basis for proper government lies in the female soul" (McCann, 79). This passage from *TransAtlantic* boldly asserts the inherent right of women to equal liberty with men, emphasizing that this entitlement is fundamental, existing from birth even before full comprehension. The declaration challenges conventional ideas, suggesting that women's rights are not granted by society but are intrinsic and pre-existing.

The phrase "The rational basis for proper government lies in the female soul" makes a provocative claim about the essential role of women in the underpinnings of governance. By stating that the rational foundation for proper government is found in the female soul, the passage challenges traditional perspectives that may have marginalized women's intellectual and moral contributions to governance. It implies that recognizing and respecting women's rights is not only a matter of justice but also critical for the rational and proper functioning of government.

In the context of analyzing Frederick Douglass's ideas, this passage resonates with his advocacy for universal rights and dignity, extending beyond race to include gender equality. Douglass, as a prominent abolitionist, often extended his advocacy to encompass broader notions of justice and equality. This passage aligns with the ongoing historical and philosophical discourse on women's rights and their integral role in shaping a just and rational society.

Abdurauf Fitrat's concept on humanism. "He who elevates his level of humanity from its core, enters the realm of true humanity. The wise recognize him as a true HUMAN among humans" (Boltaboyev, 132). This quote from Abdurauf Fitrat reflects a profound insight into the nature of true humanity and the elevated state that one achieves by reaching the core of their humanity. Fitrat suggests that one can elevate their level of humanity. This implies a transformative process where an individual actively seeks to enhance and refine their understanding, empathy, and moral compass.

Fitrat introduces the notion that the wise recognize an individual who has elevated their humanity as a "true HUMAN among humans". This recognition by the wise suggests that achieving this higher state is not necessarily a common occurrence but is discerned by those who possess wisdom and insight. The emphasis on the core of humanity suggests that the transformation isn't superficial. Instead, it involves a deep introspection and understanding of one's fundamental nature, values, and connections with others.

In essence, Fitrat's quote encourages a profound exploration of one's humanity, suggesting that by achieving the core of one's being and elevating one's understanding and actions, an individual can attain a higher state of true humanity – a state recognized and appreciated by the wise. The quote prompts contemplation on the transformative journey towards a more enlightened and virtuous existence.

Abdurauf Fitrat about a Balanced Life Philosophy. "If a person is engaged in trade, they will live comfortably in this world; if occupied with worship, their hereafter will be prosperous; if involved in knowledge, they will attain happiness in both worlds" (Boltaboyev, 130). Abdurauf Fitrat's quote encapsulates a tripartite perspective on life's pursuits, suggesting that an individual's engagement in trade, worship, or knowledge will yield distinct outcomes. While trade and economic pursuits address material comfort, worship attends to spiritual well-being, and knowledge caters to intellectual and holistic happiness. This balance reflects a comprehensive understanding of a fulfilling life that encompasses both worldly success and spiritual growth.

The quote underscores the interconnectedness of material and spiritual pursuits, suggesting that a person need not choose one at the expense of the other. Engagement in knowledge, in particular, is presented as a pathway to happiness that spans both the worldly and spiritual dimensions. Fitrat's statement combines practical advice for a prosperous life with philosophical reflections on the multifaceted nature of

human existence. It aligns with broader discussions on the balance between material and spiritual pursuits that have been explored in various philosophical and religious traditions.

In essence, Fitrat's quote offers a holistic perspective on life, advocating for a harmonious integration of trade, worship, and knowledge, each contributing to different facets of human fulfillment in both worldly and spiritual realms.

Research Results

Similarities

The parallel themes of advocacy for dignity and justice, recognition of slavery as an evil, and feminist ideas in the works of Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat highlight shared values and concerns across different cultural and historical contexts.

Advocacy for Dignity and Justice. Both Douglass and Fitrat share a commitment to the principles of dignity and justice. Douglass's nonviolent advocacy echoes Fitrat's call for courage in the pursuit of justice in Central Asia. This suggests a universal recognition of the importance of these values in fostering a just and equitable society.

Recognition of Slavery as Evil. The acknowledgment of slavery as an enduring evil is a theme that resonates in both Douglass's and Fitrat's works. Douglass, as an abolitionist, expresses optimism for the banishment of slavery, aligning with Fitrat's historical context in Central Asia, where similar struggles against societal injustices were taking place. The shared emphasis on truth and immediate action underscores a commitment to addressing and rectifying such profound moral wrongs.

Feminist Ideas. Douglass's feminist ideas, particularly his advocacy for women's inherent rights and recognition of the rational basis for proper government in the female soul, align with Fitrat's emphasis on gender equality and the essential role of women in shaping society. Both thinkers acknowledge the intellectual and moral contributions of women and advocate for their rightful place in the pursuit of justice and progress.

Differences

The differences between Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat, as outlined in the research, are rooted in distinct cultural contexts, approaches to knowledge, life philosophies, and perspectives on transformation and enlightenment.

Cultural Context. Douglass's philosophical works are deeply embedded in the American experience, specifically addressing issues such as slavery and civil rights within the Western context. Fitrat, on the other hand, emerges from the Central Asian Enlightenment, reflecting the unique socio-political landscape of that region.

The differences in cultural context influence the nature of the challenges these thinkers grapple with and the societal changes they advocate.

Approach to Knowledge. While both figures value knowledge, their approaches differ. Douglass's intelligence, as portrayed in McCann's novel, is depicted in the context of exposing the harsh realities of slavery in the West. Fitrat, associated with the Jadid movement, likely emphasized knowledge as part of a more comprehensive life philosophy, encompassing material prosperity, spiritual well-being, and intellectual growth. The differing contexts influence the roles assigned to knowledge in their respective philosophies.

Life Philosophy. Fitrat's emphasis on a balanced life philosophy, integrating trade, worship, and knowledge for happiness in both worlds, reflects the Jadid movement's response to societal changes in Central Asia. In contrast, Douglass's life philosophy, as depicted in McCann's novel, centers around the enduring pursuit of dignity across time and space, particularly in the face of slavery and discrimination in the Western world. The distinct emphasis on life philosophies stems from the different challenges and contexts each thinker confronts.

Transformation and Enlightenment. Fitrat's quotes on self-development and humanity align with the Jadid movement's emphasis on education and moral elevation for societal progress in Central Asia. Douglass's ideas, while advocating for intelligence and recognition of deep human needs, are more rooted in the historical struggles of the African American experience in the West. The focus on transformation and enlightenment reflects the unique challenges and contexts within which each thinker operates.

CONCLUSION

In conclusion, the philosophies of Frederick Douglass and Abdurauf Fitrat, while converging on common themes of justice, dignity, and the acknowledgment of societal injustices, diverge in nuanced ways. These differences are fundamentally rooted in the unique cultural, historical, and regional contexts that shaped each thinker's worldview. While Douglass's works are deeply entwined with the American experience, specifically addressing the struggles against slavery and civil rights in the Western context, Fitrat's ideas emerge from the Central Asian Enlightenment, reflecting the distinctive socio-political landscape of that region.

While both thinkers share the common goal of societal betterment and recognize the evils that need addressing, the intricacies of their perspectives highlight the richness and diversity of human thought. By understanding the impact of cultural and historical contexts on their philosophies, we gain a more profound insight into the complex interplay of ideas across regions and periods.

Bibliography

- Boltaboyev, H. (2022), *Jadidlar. Abdurauf Fitrat*. Yoshlar nashriyot uyi, Tashkent.
- McCann, C. (2014), *TransAtlantic*. Bloomsbury Publishing, London. *Encyclopedia Britannica* (2024), “Frederick Douglass”, available at: <https://www.britannica.com/biography/Frederick-Douglass> (Accessed 15.07.2024) *The Internet Encyclopedia of Philosophy* (2024), “American Enlightenment Thought”: <https://iep.utm.edu/american-enlightenment-thought/> (Accessed 15.07.2024).
- Rakhmonova, M. (2021), “Fitrat – Ideological Guide of Bukhara Jadids”, in *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, Vol. 2, No. 10, pp. 93–102, available at: <https://cajipc.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/224> (accessed 15.07.2024).

Assoc. Prof. Feruza Khajieva, PhD

f.m.xajieva@buxdu.uz

Author ID (SCOPUS): 57215199709

ORCID ID: 0000-0002-2254-2076

Department of English Literary and Translation Studies
Foreign Languages Faculty
Bukhara State University,
11 Mukhammad Ikbol Str., 11 Bukhara
Uzbekistan

Доц. д-р Феруза Хажиева

f.m.xajieva@buxdu.uz

Author ID (SCOPUS): 57215199709

ORCID ID: 0000-0002-2254-2076

Катедра по английска литература и превод
Факултет по чужди езици
Държавен университет Бухара
ул. Мухамад Икбол 11, Бухара
Узбекистан

Shakhnoza Rakhimova, MA Student

sh.r.raximova@buxdu.uz

Department of English Literary and Translation Studies
Foreign Languages Faculty
Bukhara State University
11 Mukhammad Ikbol Str., 11 Bukhara
Uzbekistan

Шахноза Рахимова, магистър

sh.r.raximova@buxdu.uz

Катедра по английска литература и превод
Факултет по чужди езици
Държавен университет Бухара
ул. Мухамад Икбол 11, Бухара
Узбекистан

ЕЗЫКОЗНАНИЕ

LINGUISTICS

Fonctions discursives des routines de référence dans le débat parlementaire

Margarita Ruski-Vandova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Маргарита Руски-Вандова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

*Margarita Ruski-Vandova. DISCURSIVE FUNCTIONS OF REFERENCE ROUTINES
IN PARLIAMENTARY DEBATE*

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.51-64>

Abstract. The text analyzes the discursive functions of several routines with referential meaning in oral speeches during debates in the European Parliament. The study fits into the field of transdisciplinary phraseological studies of specialized texts, carried out in France. The routines described are excerpted from an electronic corpus by applying the repeatability principle with statistical significance.

Routines are lexical word combinations that stand out with a semi-permanent character and with a high frequency of use and regularity within a given discursive genre, possessing certain socio-professional and discursive characteristics. The phrases *sur ce point, à cet égard, comme je l'ai dit, comme vous le savez, à ce titre, pour cela* contain anaphoric and deictic markers that give them a specific discursive function, namely, to direct the audience's attention to a piece of information, which is important for reaching consensus, the main communicative goal of the speaker.

The oral nature of the utterance and the specificity of dialogism require the application of a certain discursive strategy, which includes the use of similar expressions with a referential meaning. Functioning as parenthetical expressions, routines evoke interruptions, pauses, repetitions that create relations of salience and fix attention on significant facts. The speaker manages to transform intralocutive dialogism into interlocutive dialogism, to turn the construction of the discourse into co-construction thanks to the audience's involvement based on shared knowledge.

Keywords: dialogism, phraseology, discourse, oral speech

Маргарита Руски-Вандова. ДИСКУРСИВНИ ФУНКЦИИ НА РУТИНИ С РЕФЕРЕНТНО ЗНАЧЕНИЕ В ПАРЛАМЕНТАРНИЯ ДЕБАТ

Резюме. Текстът анализира дискурсивните функции на няколко обичайни словосъчетания или „рутини“ с референтно значение в устните изказвания по време на дебатите в Европейския парламент. Изследването се вписва в полето на трансдисциплинарните фразеологични изследвания на специализирани текстове, осъществявани във Франция. Описаните рутини са ексцерпирани от електронен корпус чрез прилагане на принципа повтораемост със статистическа значимост.

Рутините са лексикални словосъчетания, които се открояват с относително устойчив характер и с висока честота на употреба и регулярност в рамките на даден дискурсивен жанр, притежаващ определени социо-професионални и дискурсивни характеристики. Словосъчетанията *sur ce point, à cet égard, comme je l'ai dit, comme vous le savez, à ce titre, pour cela* съдържат анафорични и деиктични маркери, които им придават конкретна дискурсивна функция, а именно да насочват вниманието на аудиторията към дадена информация, която е от значение за постигане на консенсус, основна комуникативна цел на изказващия се.

Устният характер на изказването и спецификата на диалогизма изискват прилагането на определена дискурсивна стратегия, която включва употребата на подобни изрази с референтно значение. Функционирайки като парентетични изрази, рутините предизвикват прекъсвания, паузи, повторения, които създават отношения на референциална изпъкналост и фиксират вниманието върху значимите факти. Говорещият успява да трансформира интралокутивния диалогизъм в интерлокутивен диалогизъм, да превърне конструирането на дискурса в съвместен с публиката процес благодарение на споделеното знание.

Ключови думи: диалогизъм, фразеология, дискурс, устна реч

Research/Научно изследване

Introduction

Le débat parlementaire est un type particulier d'interaction verbale, complexe de plusieurs points de vue – intervenants, thèmes, public, objectifs. Convaincre et provoquer certaines actions, un agir concret, au moyen de la parole, présuppose tout un travail de réflexion de la part du locuteur, demande des efforts ciblés lors de l'énonciation. L'emploi de formules lexicales préfabriquées et dotées de fonctions discursives et pragmatiques est non seulement justifié, mais s'inscrit dans les particularités de ce genre oral.

En nous inscrivant dans la tradition d'études phraséologiques transdisciplinaires caractérisant des pratiques discursives spécialisées, nous avons choisi pour cette recherche un sous-ensemble de routines spécifiques pour un genre concret. À l'instar de Sitri et Veniard nous appréhendons le genre discursif comme « un lieu

d'émergence des normes à l'intersection de la langue, des déterminations socio-professionnelles et des déterminations pragmatiques et discursives » (2017: 111). Dans cette perspective les routines, qui sont définies comme des associations lexicales prêtes à l'usage, revêtent une dimension discursive spécifique dans le cadre de la situation de communication donnée. Un tel cadre de communication concret est fourni par les débats au sein du Parlement européen. La réalisation des fonctions discursives particulières des segments semi-figés dépend de l'emploi plutôt calculé de la part des interlocuteurs, fortement déterminé par le caractère oral du genre et ses contraintes. Les routines chargées d'une valeur référentielle paraissent posséder une force discursive qui stimule des effets particuliers.

Le présent article se propose d'étudier quelques routines spécifiques, telles *sur ce point, à cet égard, comme je l'ai dit, comme vous le savez, à ce titre, pour cela* qui semblent être d'une importance pragmatique prononcée pour les exposés oraux des députés. Les interventions orales sont construites dans une perspective dialogique où les interactants sont plusieurs, faisant tous partie d'une même situation de communication puisqu'ils sont appelés à être locuteurs à leur tour. Comme l'auditoire est présent dans la salle, il est nécessaire pour les intervenants d'en prendre compte et de bâtir une stratégie communicative adaptée à cette présence. La bonne gestion de l'information, sa structuration, sa clarté, sa fluidité, assure la compréhension adéquate de la part de l'auditoire et finalement motive ses réactions. Même s'il n'est pas question d'une langue de spécialité et d'une terminologie spécialisée, il est tout à fait justifié de parler d'une « communauté de discours » (Hartwell 2022: 180). Les députés au Parlement européen sont des représentants officiels des États membres. « Même s'ils s'expriment à la première personne, leur discours est fait au nom et pour le nom de certaines communautés. Chacun des députés peut être considéré comme un interlocuteur 'collectif'. Lorsqu'on s'adresse aux députés, on sait qu'il s'agit de collègues qui partagent le même rôle, qui possèdent des objectifs de la même nature. L'adhérence à une communauté est réelle » (Rouski 2020: 68). On considère donc qu'ils font tous partie du même circuit communicationnel.

Nous allons essayer de prouver que quoique de nature linguistique différente (composition lexicale, variations syntagmatiques et fonctions sémantico-discursives), les routines proposées partagent un trait de première importance. Il s'agit de leur valeur référentielle prononcée qui s'ajoute aux autres caractéristiques sémantico-discursives, spécifiques pour chacune d'elles. Notre hypothèse est que la capacité de guider l'attention des interlocuteurs est un facteur qui stimule la réalisation des effets au niveau discursif.

Corpus et préliminaires méthodologiques

L'étude proposée a été rendue possible grâce aux nouvelles technologies qui offrent des possibilités de repérage et d'identification au sein des corpus de grande

dimension. Ainsi, un phénomène linguistique reçoit-il la possibilité d'être abordé d'un point de vue complexe, à la fois lexical, sémantique, syntaxique et fonctionnel. L'outil d'interrogation Lexicoscope¹ nous a permis d'identifier les séquences, d'accéder à leurs profils combinatoires, d'analyser leur comportement syntaxique et leur environnement lexical. Le corpus étudié comprend des transcriptions d'interventions orales réunies sous le nom *Europarl – débats du Parlement européen* et comprend 53 758 078 mots (6 333 textes). Cet outil permet d'extraire les séquences en identifiant leur potentiel combinatoire, leur comportement spécifique.

Le choix des routines analysées se justifie par quelques critères, notamment le caractère semi-figé et la fréquence d'emploi (au-dessus de 500 occurrences). Ceux-ci, considérés comme traits définitoires, apparaissent clairement à travers les données statistiques fournies par Lexicoscope. Chacun des formats compte un nombre total d'occurrences (avec dispersion² de 18, le maximum pour le corpus entier), comme suit : *à cet égard – 10332 ; sur ce point – 6057 ; comme vous le savez – 3031, pour cela – 3212, comme je l'ai dit – 2270, à ce titre – 701.*

Telles qu'elles se présentent, les données extraites, qui sont statistiquement significatives, nous ont permis d'appliquer l'approche inductive pour réaliser les observations. Si cet outil d'interrogation ne fournit pas d'informations concrètes concernant la situation de communication ou la nature des instances réceptives (destinataire médiat ou immédiat), les spécificités des échanges au sein de l'institution européenne découlent de l'application d'une réglementation interne qui pose un cadre plus ou moins strict et fixé à l'avance.

En dehors du critère quantitatif qui s'avère important pour le genre³, notre choix a été déterminé par le souci de présenter des routines qui attestent une fréquence suffisamment élevée et qui représentent deux types différents de composition. Comme l'accent est mis sur la capacité référentielle et sur son importance discursive, nous avons sélectionné des constructions incluant les démonstratifs *ce (cela)* et le pronom clitique objet *le*. Le fait que les routines *à ce titre, comme je l'ai dit, comme vous le savez*, ont fait partie d'analyses antérieures, présentées à des colloques⁴ et publiées, permet de disposer d'informations supplémentaires et de pousser encore plus la recherche. D'autre part, *à cet égard, sur ce point, pour cela* présentent un intérêt particulier du point de vue de la référence déictique.

Comme vous le savez très certainement, le Conseil européen du 21 septembre dernier a demandé de prendre les mesures nécessaires au renforcement de la sécurité des transports aériens.

Toutefois, comme je l'ai dit auparavant, il ne s'agit pas que d'une stratégie relative aux drogues car la situation est extrêmement complexe.

---

¹ Interrogeable à l'adresse <http://phraseotext.u-grenoble3.fr/lexicoscope/lexicoscope.php>

² Indique le nombre de sous-corpus où la cooccurrence a été identifiée.

³ Lexicoscope enregistre un nombre non significatif pour le corpus News.

⁴ 16ème colloque *Les études françaises aujourd'hui*, 3–4 novembre 2023, Niš, Serbie.

Le temps de la coopération et de la coordination intensives de la politique économique est venu. À cet égard, je voudrais lancer un appel urgent au Conseil européen afin qu'il ne remplace pas les différends sur la politique monétaire par une discorde sur le président de la banque centrale.

M. Andrews a souligné la nécessité de simplifier les instruments et nous sommes tous d'accord sur ce point.

Pour cela, je félicite chaleureusement mes amis sud-soudanais présents ici aujourd'hui.

La notion opératoire de routine devenue terme central en sciences du langage en France, depuis un certain moment, représente un outil efficace pour l'observation de la régularité d'emploi et des récurrences formelles de différents segments, d'une part, et de la constatation des effets discursifs produits, d'autre part, aussi bien à l'écrit qu'à l'oral. C'est une notion opératoire qui met en rapport des formes linguistiques avec leur emploi systématique dans le cadre d'un usage partagé au sein d'une communauté.

Les routines discursives proposées dans l'article présent contribuent à l'appréhension et à l'analyse du fonctionnement du genre débat, surtout dans sa dimension dialogique grâce à leur valeur référentielle. Ces routines qui fonctionnent comme des « routines de guidage » (terme emprunté à Ji 2022: 119) jouent un rôle important dans l'organisation du texte et l'orientation de l'attention de l'auditoire lors des débats. L'attention est considérée comme la façon dont un sujet dirige ses capacités de lecture ou d'audition vers des textes ou des paroles (Landragin 2004 : § 53). La présence d'anaphoriques et de déictiques dans les séquences assure d'abord la fonction de mise en relief et rend possible l'implication du public dans le débat. Comme ces routines s'inscrivent dans la stratégie discursive du locuteur-député, leur analyse prend en compte aussi bien les conditions spécifiques d'énonciation que les finalités précises.

Le cadre de la communication

Le débat au sein du Parlement européen s'inscrit complètement dans la définition du genre discursif formulée comme « un lieu d'émergence des normes à l'intersection de la langue, des déterminations socio-professionnelles et des déterminations pragmatiques et discursives » (Sitri, Veniard 2017: 111). Comme dans toute production langagière, intervenir dans un débat présuppose un ancrage dans la situation de communication, la prise en compte de contraintes formelles, le respect de certains codes, etc. Les députés partagent le même statut légitimé, le même rôle et sont censés œuvrer pour la réalisation de politiques communes. C'est un discours circonscrit par des conditions spécifiques et des finalités bien précises. Contrairement aux autres types de débat (les débats médiatiques – radio, télévision), les députés au Parlement européen échangent avec une communauté dont la composition reste

stable, inchangée pendant un certain temps (le temps de la législature), et expose « des états de savoir différents sur une question » (Charaudeau 2014: 53). Les principaux paramètres qui déterminent les caractéristiques linguistiques de ce genre qualifié de « polarisé » par Charaudeau (2014) et qui justifient l'emploi des routines analysées, sont le dialogisme et l'oralité.

Le dialogisme

L'intervention lors des débats devant le Parlement européen est un type particulier d'interaction verbale possédant un double visage – un discours à l'apparence monologale, mais à l'essence dialogale. S'étendant « en longueur » (Adam 1992: 158), se prolongeant dans le temps, l'intervention pourrait paraître un texte isolé, mais en réalité le dialogue est visible à travers la structure sémantique et la fonctionnalité. Le mariage de ses deux aspects nécessite la mise en œuvre de stratégies discursives adaptées qui s'appuient sur l'emploi de marqueurs spécifiques.

Dans son article *Dialogisme, éléments pour l'analyse*, Bres définit le dialogisme comme un principe qui consiste, au niveau langagier, « en l'orientation de tout discours (...) vers d'autres discours... » (2017: § 7). Il précise aussi que l'orientation peut s'effectuer dans trois directions :

vers des discours réalisés antérieurement par des tiers, le plus souvent sur le même objet,

vers le tour de parole antérieur de l'allocutaire dans les genres dialogaux et, tant dans le dialogal que dans le monologal, vers la réponse de l'allocutaire qu'il sollicite et sur laquelle il anticipe,

vers lui-même, le locuteur étant son premier allocutaire. (ibid.)

À la différence de la situation dialogale (ou dialogue externe), qui comporte l'alternance des tours de parole de locuteurs différents, le dialogisme fait référence au microdialogue interne au discours en train de se faire (ibid.) S'appuyer sur des discours antérieurs, se référer à des discours absents demande l'emploi d'outils appropriés pour guider de façon fiable l'attention de l'auditoire, tels que retours en arrière, répétitions, reprises. Le corpus dépouillé est truffé de routines marqueurs de l'orientation de l'attention vers d'autres discours, antérieurs à l'énonciation, ceux du locuteur, mais aussi ceux de l'auditoire, parce que « débattre, c'est dialoguer avec la pensée de l'autre » (Dolz et al. 2005: 8). Pour arriver au consensus, objectif principal du débat, tisser des liens entre les discours afin d'anticiper certaines réactions, est fondamental. La cohabitation du discours intralocutif et du discours interlocutif met son empreinte sur la structuration de l'intervention où les procédures référentielles assument le rôle primordial de jeter des ponts entre eux.

L'oralité

Tout ce qui vient d'être dit au sujet du dialogue et du dialogisme nécessite quelques précisions lorsqu'il s'agit de la forme orale. Si l'écrit autorise plusieurs retours en arrière pour effectuer des corrections et présenter la meilleure version, l'oral prive l'auteur de toute possibilité de retouches préalables. Tout ajustement ne se réalise qu'au moment du dire, ce qui signifie que la version offerte au public devient un discours « co-construit » au moment de l'énonciation (Kerbrat-Orecchioni 2021: § 6). La durée de l'intervention présuppose des efforts pour maintenir l'attention le temps nécessaire. L'intervenant a besoin d'abord de bien maîtriser le développement de son idée, de son argumentation, et ensuite, de s'assurer la correcte interprétation de la part de son public, grâce à des procédés spécifiques – reprises, répétitions, retours en arrière, pauses, coupures. Les routines discursives de référence sont celles qui rendent possible la « co-construction » du discours oral, prononcé devant des collègues physiquement présents, ainsi que le fonctionnement de la forme monologique du texte « semi-préparé » (Carter-Thomas 2022: 156).

L'oral impose alors ses contraintes. Si l'interlocuteur n'a pas la possibilité de revenir en arrière quand il en éprouve le besoin, comme c'est le cas pour un texte écrit, alors c'est le locuteur qui se charge d'assurer les meilleures conditions de compréhension et d'interprétation adéquates. Les procédés de guidage référentiels sont les premiers à assumer cette tâche. Voilà pourquoi les routines de référence acquièrent une fonction qui prime toutes les autres en retraçant le chemin à suivre.

Propriétés sémantico-lexicales

Le caractère figé des séquences étudiées, verbales et non-verbales, réduit les possibilités de variations formelles et celles-là sont reproduites telles quelles. Le phénomène de la répétition en langue et en discours est aujourd'hui largement attesté et étudié par des chercheurs qui s'intéressent à la présentation graphique, aux dimensions, à la construction du sens, au comportement syntaxique, aux caractéristiques discursives des formules préfabriquées. Ces manifestations répétitives sont considérées comme des « relances syntaxiques » possédant des fonctions discursives (Richard 2015: § 6). D'autre part, la distribution des routines au sein de la phrase n'est pas soumise à des contraintes syntaxiques et elles peuvent se déplacer librement. La mobilité facile, doublée d'une autonomie sémantique, leur attribue le statut d'éléments parenthétiques.

Sur ce point, je l'ai dit en commençant, les négociations sont achevées.

Je me félicite du fait que cet argument soit à l'ordre du jour et, à cet égard, je soutiens l'amendement déposé par mon groupe.

Je suis certaine que cet accord entraînera une élévation de diverses normes de travail environnementales, mais nous devons être prudents à cet égard.

*Le problème, comme vous **le savez très certainement**, Madame, est qu'à mon entrée en fonction, j'ai été confronté à un accord conclu avec la Slovaquie.*

Comme vous le savez probablement, il en sera débattu au comité de gestion.

Les constructions verbales en *comme* incluant un verbe, le plus souvent de perception, de dire ou de communication, ont fait l'objet de nombreuses recherches à cause de leur remarquable fréquence surtout dans les textes scientifiques. Si le contexte scientifique est propice à l'exploitation de cette construction avec des verbes d'analyse, de comparaison, d'interprétation, ces routines verbales se chargent lors des débats d'assurer la cohésion du texte et avant tout d'effectuer un rappel. Le temps passé qui est de règle, presque sans exception, dans la construction *comme je l'ai dit*, permet de pointer sur des faits, des informations, des constatations déjà mentionnés et de réactiver le savoir partagé de l'auditoire. La « captation référentielle » (Preite, cité par Paissa, Druetta 2019: 13) est impossible sans la prise en compte des paramètres extralinguistiques, telles les circonstances de l'énonciation, le savoir des participants, l'objectif de l'acte énonciatif. La stabilité compositionnelle de la communauté des députés, au moins pour la période de la législature, est un facteur qui détermine la création d'une mémoire collective, des connaissances partagées, sur lesquels les intervenants comptent et dans lesquels ils essayent de puiser afin de réactiver telle ou telle information.

Comme je l'ai déjà dit, les procédures sont soumises à des règles.

En revanche, le temps présent dans *comme vous le savez*, met l'accent sur une connaissance déjà acquise, devenue indéniable grâce à son potentiel de situer le procès dans les trois époques, présent, passé, futur, (valeur omnitemporelle du présent). Le verbe épistémique employé dans la construction, avec une telle fonction ne tolère pratiquement pas les autres temps grammaticaux.

*Comme vous **le savez sans doute**, nous avons lancé, en 2008, un nouveau produit pour les prêts aux banques pour les petites et moyennes entreprises, qui nous permet de mieux suivre l'utilisation des fonds que nous prêtons.*

Les routines de référence non-verbales sont des compositions qui attestent encore moins de variations. La répétition à l'identique a l'effet de renforcer le rôle référentiel et rend plus efficace le guidage de l'attention de l'auditoire.

Selon moi, il faut aussi pour cela que le financement de l'AESA soit inscrit dans un cadre stable à long terme.

Propriétés sémantico-discursives

Le dialogue avec la pensée de l'autre signifie de jeter un pont entre le *dit* et ce qui est à *dire*. « La reprise et l'allusion à des discours antérieurs permettent notamment d'enchaîner le dire du locuteur et de le contextualiser par rapport aux interventions précédentes, tout en poursuivant des effets pragmatiques distincts selon le procédé employé et la source énonciative invoquée » (Cagninelli, Desoutter

2020). Les marqueurs référentiels sont à la base de la mise en place de cette stratégie communicationnelle de l'intervenant qui vise à justifier ses propos et arriver à anticiper et modifier les réactions de l'auditoire en vue d'obtenir un consensus. Ainsi la sélection des anaphoriques se fait-elle en fonction des voies possibles d'accès à l'antécédent en vue de la levée des ambiguïtés. « D'un point de vue fonctionnel, les procédures référentielles, anaphore et déixis, sont responsables de l'orientation de l'attention des interlocuteurs. Elles assurent l'interprétation adéquate du flux informationnel et contribuent à la réalisation de la communication » (Rouski 2020: 75).

Les différentes routines ne retracent pas les mêmes itinéraires pour accéder à l'antécédent. Le type de l'anaphorique possède des capacités différentes pour orienter l'attention de l'auditoire. L'anaphore est un phénomène complexe qui se manifeste à des niveaux d'analyse différents. De la simple reprise ou répétition d'éléments antérieurs dans le texte à une « instruction » pour chercher et restituer des représentations mentales dans la mémoire discursive (Rouski 2021: 185–186), ce procédé référentiel mène à une co-construction du sens et une évolution du discours en spirale. La référence peut être orienté aussi bien vers le passé (anaphore) que vers le présent-futur (cataphore). Indépendamment des différences, les deux procédés peuvent cohabiter et le phénomène est clairement décrit par Johnsen (2008: 89) comme suit : « il y a ana-cataphore quand les contextes antérieur et postérieur à la parenthèse se trouvent dans une relation de détermination réciproque et concourent à l'élaboration du référent dans le savoir partagé ».

Le retour vers le dire peut être accompagné par un re-dire. Dans ce cas on est en présence d'une répétition, souvent à l'identique. L'intervenant prétend avoir communiqué l'information à un moment donné, mais il préfère aussi la redire. En effet, il s'agit d'une 'prétendue' répétition à l'identique puisque le référent est à chercher dans la mémoire collective et non pas dans un texte écrit. L'anaphore ne peut pas être qualifiée de totalement « fidèle ». Dans le cas de l'anaphorique *le*, l'antécédent est localisé dans le passé, prononcé dans un contexte antérieur et de ce fait il est privé de forme matérielle. La reprise et la répétition représentent un effort de restitution d'une information faisant partie de la mémoire discursive collective. Cela veut dire que la répétition à l'identique est seulement présumée et non pas confirmée.

Comme je l'ai déjà dit au Conseil, ces préparatifs nous permettent de prendre quelque peu nos distances par rapport aux préoccupations actuelles et d'envisager le moyen terme.

*Comme vous **le savez tous**, la dernière réforme de 2002 n'a pas connu une réussite suffisante.*

Sémantiquement parlant, le fait de savoir renvoie à une période qui précède, qui est antérieure au moment de l'énonciation. Le savoir est considéré comme un acquis sur lequel l'intervenant peut s'appuyer pour construire ses thèses.

En revanche, la référence déictique, par définition, opère dans la situation d'énonciation où est logé le référent auquel elle renvoie. Mais ce caractère extratextuel ou situationnel peut être interprété d'intratextuel lorsque le déictique fonctionne au niveau du discours interlocutif comme c'est le cas dans les interventions. Les déictiques n'occasionnent pas des reprises ou des répétitions, leur pouvoir référentiel est suffisamment opératoire pour neutraliser d'éventuelles ambiguïtés.

Je suis réellement déterminée à faire de l'Europe bien plus que ce qu'elle est actuellement, mais nous devons pour cela nous lancer sur cette voie et maintenir le cap ensemble.

*Nous devons assurer que l'argent des contribuables est dépensé correctement et que ces dépenses sont justifiées, mais nous devons également assurer qu'il est utilisé de la façon la plus efficace possible pour atteindre les objectifs politiques fixés. Pour **cela**, la Communauté **doit** procéder à une évaluation rigoureuse de ses besoins et de ses priorités, elle doit avoir une législation claire, suivre les progrès réalisés et évaluer les résultats.*

*Monsieur le Président, Mesdames et Messieurs, j'éprouve le plus grand respect pour cette Assemblée et également pour tout le contenu de l'accord sur les relations entre le Parlement européen et la Commission, et je **voudrais à cet égard** exprimer mon étonnement que le rapporteur ne soit pas venu écouter le débat de son rapport.*

L'UE doit obtenir le soutien et l'aval de ses citoyens et, à ce titre, la transparence, la surveillance et la responsabilité sont des aspects importants.

*Nous espérons que la sécurité sera renforcée, en particulier par le biais d'un contrôle strict et uniforme. Sur **ce point**, nous **soutenons** votre proposition.*

La précision référentielle dans les débats doit assurer une compréhension immédiate, univoque, si possible non-ambigue. Les ajustements entre locuteur et allocutaires visent alors la coordination et la co-construction de leurs représentations mentales. Autrement dit, les liens référentiels sont responsables de la structuration mentale des connaissances à travers le savoir discursif mémoriel et assurent la navigation adéquate dans le texte oral.

Effets discursifs des routines

Aboutir au consensus, ce qui est l'objectif principal du débat parlementaire, passe par plusieurs actions diverses. Grâce aux routines qui se trouvent à la base des stratégies référentielles appliquées, le locuteur réussit à obtenir des effets discursifs spécifiques. Maintenir et guider l'attention de l'auditoire pour réactiver sa mémoire et en extraire l'information nécessaire, impliquer ce même auditoire pour co-construire le texte afin d'anticiper les réactions et d'obtenir une justification, sont les étapes préparatoires pour ouvrir avec succès la voie du consensus.

Dans notre exposé nous avons évoqué la répétition comme trait définitoire de la routine, mais également comme élément essentiel du mécanisme référentiel.

Les anaphoriques et les déictiques contenus dans les routines décrites réalisent la référence de façon différente, mais aboutissent au même effet – la saillance. Comme nous l’avons vu, se référer à des paroles absentes ou antérieures occasionne une répétition. Celle-ci peut être une répétition à l’identique du signifiant, mais aussi une répétition avec quelque variation du signifié, ce qui, d’un point de vue sémantique, est un rappel qui assure la cohérence et la continuité.

En éliminant toute perspective grammaticale ou lexicale, nous partageons le point de vue de Paissa et Druetta (2019: 12) qui considèrent que « la répétition n’est pourtant jamais gratuite » et que répéter c’est « viser ostensiblement un effet discursif » (ibid.). Grâce à la répétition on obtient une place plus saillante d’un fait, d’une information, d’une constatation. « Être saillant, c’est ressortir particulièrement, au point de capter l’attention et de donner une accroche, un point de départ à la prise de connaissance et à la compréhension » (Landragin 2020: § 25). Le recours à la saillance se fait « pour choisir entre plusieurs interprétations possibles lors d’ambiguïtés (en compréhension), entre plusieurs expressions possibles (en production, notamment d’expressions référentielles) » (ibid.)

En ce qui concerne les déictiques, pronoms démonstratifs, leur rôle est d’abord de « montrer », de « pointer », de situer un élément (son référent) dans le contexte de la situation de communication, à l’oral ou à l’écrit. Ainsi, *sur ce point, à cet égard, à ce titre* accordent une place saillante à un constat. De cette façon le locuteur dirige l’attention des interlocuteurs vers l’élément saillant et compte sur sa prise en compte dans le processus de résolution de la référence, dans la compréhension et l’interprétation.

Engager l’attention de l’auditoire sur une question qui est discutée ou développée s’inscrit dans les efforts d’impliquer cet auditoire dans le débat. L’invitation à co-construire le discours est concrétisée non seulement par l’emploi de la deuxième personne du pluriel (par ex. *comme vous le savez*), mais par le fait que le locuteur tâche de bâtir ses thèses en appliquant une syntaxe collaborative entre continuité et rupture où la justification et la persuasion sont visées comme effets discursifs, en particulier à l’oralité.

Les routines *comme je l’ai dit, comme vous le savez*, construites sur l’épistémique, mettent en relief une information faisant partie du savoir partagé, afin d’anticiper d’éventuelles réactions. La persuasion est associée à des formes de discours propres à susciter des sentiments épistémiques menant à l’acceptation.

Conclusion

La haute fréquence d’emploi qu’attestent les routines de référence décrites dans le corpus choisi nous a provoquée à chercher un rapport entre les régularités formelles et les effets produits dans le discours. Les analyses menées ont prouvé que ces séquences participent à une stratégie discursive mise en place dans les interventions

devant le Parlement européen. Le monologue devant un auditoire présent demande une certaine prise en compte de la part du locuteur de cette présence et motive l'emploi de procédés référentiels spécifiques. Les efforts de l'intervenant étant d'éviter l'ambiguïté référentielle et d'assurer l'interprétation adéquate dans une perspective dialogique, ces séquences servent à guider l'attention de l'auditoire. Fonctionnant également comme des éléments parenthétiques, elles produisent une interruption, une pause, une suspension, provoquent des répétitions qui, à travers la mise en saillance fixent des éléments considérés comme importants.

Dans un texte oral la cohérence est plus difficile à être effectuée correctement et surtout à être suivie par les interlocuteurs. D'un point de vue fonctionnel, les procédures référentielles, anaphore et déixis, sont responsables de l'orientation de l'attention. Le dialogisme intralocutif manifeste une réorientation vers le dire antérieur pour l'évoquer, le confirmer, le renforcer avant de réaliser un re-dire, mais cette fois-ci avec la coopération de l'auditoire. C'est à ce moment que le dialogisme intralocutif se transforme en dialogisme interlocutif et la construction du discours se transforme en co-construction grâce à l'implication de l'auditoire.

L'utilisation du terme routine est propre aux genres discursifs parce que la routine se caractérise par un usage partagé dans une certaine communauté. Les routines de référence choisies pour cet article s'avèrent caractéristiques pour le genre du débat parlementaire car elles sont pratiquement absentes dans d'autres corpus consultables sur Lexicoscope (par ex. corpus journalistique, scientifique).

Nous avons essayé d'illustrer notre thèse par quelques exemples de routines, mais ce travail de recherche pourrait être complété par un développement encore plus poussé sur la base d'un nombre plus grand d'unités préfabriquées qui possèdent d'autres fonctions discursives, par exemple, les routines d'attitude.

Bibliography

- Adam, J-M. (1992), *Les textes : types et prototypes*, Nathan, Paris.
- Berrier, A. (2000), « La conversation, la discussion, le débat... et les autres », *Québec français*, 118, pp. 39–41.
- Brès, J. (2017), « Dialogisme, éléments pour l'analyse », *Recherches en didactique des langues et des cultures*, Vol. 14, No. 2, available at : <https://journals.openedition.org/rdlc/1842#tocto1n3> (accessed 20 February 2024).
- Cagninelli, Cl., Desoutter, C. (2020), « Dialogisme et argumentation dans le débat parlementaire sur le délit d'entrave à l'IVG », *Mots Les langages du politique*, No. 122, available at : <http://journals.openedition.org/mots/26080>, (accessed 4 January 2024).
- Carter-Thomas, S., Jacques, M-P. (2022), « Mobilisation de routines discursives dans le discours scientifique oral : perspectives croisées », in *Les routines discursives dans le discours scientifique oral et écrit*, UGA Éditions, Grenoble, pp. 151–178, available at: <https://books.openedition.org/ugaeditions/28029> (accessed 15.07.2024).

- Charaudeau, P. (2014), « La situation de communication comme fondatrice d'un genre : la controverse », in *Genres et textes*, Monte, M. and Philippe, G. (Eds.), Presses universitaires de Lyon, pp. 49–57, available at: <https://books.openedition.org/pul/3036>, (accessed 1 March 2024).
- Dolz, J., Rey, N., Surian, M. (2004), « Le débat : un dialogue avec la pensée de l'autre », *Le français aujourd'hui*, No. 146, Éditions Armand Colin, pp. 5–15.
- Hartwell, L. (2022), « Routines d'attitude en anglais de spécialité oral », in *Les routines discursives dans le discours scientifique oral et écrit*, UGA Éditions, Grenoble, pp. 179–194.
- Ji, Y. (2022), « Les routines de guidage du lecteur dans les articles de recherche en SHS », in *Les routines discursives dans le discours scientifique oral et écrit*, UGA Éditions, Grenoble, pp. 119–147.
- Johnsen, L. A. (2008), « Procédés référentiels dans les parenthèses », *Verbum*, tome XXX, ATILF, pp. 85–102.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (2021), « Enjeux linguistiques de l'oral en interaction », in *Linguistique interactionnelle, grammaire de l'oral et didactique du français*, Presses universitaires de Franche-Comté.
- Landragin, F. (2004), « Saillance physique et saillance cognitive », *Corela*, No. 2-2, available at : <http://journals.openedition.org/corela/603>, (accessed 1 March 2024).
- Landragin, F. (2020), « La saillance : origines perceptives, applications linguistiques, enjeux interdisciplinaires », *Semen*, available at : <http://journals.openedition.org/semen/14430>, (accessed 6 March 2024).
- Paissa, P., Druetta, R. (2019), Échos, rebonds, arabesques : la répétition en discours, in Paissa, P., Druetta, R. (Eds.) *La Répétition en discours*, L'Harmattan, (Collection « Au cœur des textes »).
- Richard, É. (2015), « À propos de répétition : entre continuité et rupture », *Semen*, No. 38, available at: <http://journals.openedition.org/semen/10323>, (accessed 1 March 2024).
- Rouski, M. (2020), « Les routines discursives dans les débats du Parlement européen. Sur l'exemple de « à titre », « à ce titre » », in Mangeot, M., Tutin, A. (Eds.), *Lexique(s) et genre(s) textuel(s) : approches sur corpus*, *Editions des archives contemporaines*, pp. 65–79.
- Rouski, M. (2021), « Le statut sémantico-discursif de *comme je l'ai dit* », *Kalbotyra*, No. 74, Vilnius University Press, pp. 182–197.
- Sitri, F., Veniard, M. (2017), « Routines discursives, variation et normes de genre », *Langage et société*, No. 159, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, pp. 99–114.

Доц. д-р Маргарита Руски-Вандова

ruski@uni-sofia.bg

ORCID ID: 0000-0002-2674-6500

Author ID (SCOPUS): 57209880363

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504

България

Assoc. Prof. Margarita Ruski-Vandova, PhD

ruski@uni-sofia.bg

ORCID ID: 0000-0002-2674-6500

Author ID (SCOPUS): 57209880363

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504

Bulgaria

Did he Incite them or not: A Critical Discourse Analysis of U.S. President Trump’s Speech before the 2021 Attack on the Capitol

Alex Dibra

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Алекс Дибра

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.65-81>

Abstract. The objective of the paper is to analyze the speech Trump delivered ahead of the Jan 6, 2021 U.S. Capitol riot and to establish if it could be argued that the speech may have manipulated people into marching down Pennsylvania Avenue toward the Capitol and to have incited violence. The adopted analytical approach is Critical Discourse Analysis (CDA), and more precisely, van Dijk’s critical approach to textual macrostructures, which combines two key aspects: micro- and macro-level analyses. Van Dijk’s approach allows one to pose questions related to lexical and syntactic elements which emerge as salient in Trump’s speech. I examine 20 segments extracted from the former U.S. president Donald Trump’s speech. The analysis demonstrates how his words play a major role in steering people into particular beliefs and in inciting violence.

Keywords: Donald Trump, critical discourse analysis (CDA), manipulation, political speech, Capitol riot, macrostructure

Алекс Дибра. ИМАЛО ЛИ Е ПОДСТРЕКАТЕЛСТВО, ИЛИ НЕ – КРИТИЧЕСКИ ДИСКУРСИВЕН АНАЛИЗ НА РЕЧТА НА ПРЕЗИДЕНТА НА САЩ ДОНАЛД ТРЪМП ПРЕДИ БУНТА В КАПИТОЛИЯ ПРЕЗ 2021 г.

Резюме. Целта на статията е да се анализира речта на Тръмп от 6 януари 2021 г., произнесена преди бунта в Капитолия в САЩ, и да се установи дали неговите думи са подтикнали последователите му да нападнат Капитолията. Използваният аналитичен подход е критически дискурсивен анализ, по-конкретно критичният подход на Ван Дайк към текстовите макроструктури, който съчетава две ключови неща – анализ на микро- и макрониво. Неговите методи позволяват да се поставят въпроси, свързани с лексикални и синтактични елементи, които изпъкват в речта на Тръмп. Изследвам 20 сегмента, взети от речта на бившия президент на САЩ Доналд Тръмп. Анализът

показва как думите му имат ключова роля в насочването на хората към конкретни убеждения и в подстрекаване към насилие.

Ключови думи: Доналд Тръмп, критически дискурсивен анализ, манипулация, политическа реч, бунт в Капитолия, макроструктура

Research/Научно изследване

Introduction

The paper is devoted to the former U.S. president Donald Trump's discursive behavior and the attack on the Capitol from Jan 6th, 2021. The choice of this topic as an object of investigation rests on my assumption that Trump's speech from Jan 6th, 2021 can yield evidence as to the connections between linguistic uses and political reality in general as well as to the specific socio-political problem resulting from that speech. The main objective of the paper is to analyze the speech Trump delivered ahead of the U.S. Capitol riot and to establish if the speech could be argued to have manipulated people into marching down Pennsylvania Avenue toward the Capitol and to have incited violence. Such a hypothesis has been publicly presented and accepted as a valid part of the U.S. Senate's impeachment trial against Trump.

Since language can be used as a political tool for manipulation, the approach I intend to follow in my investigation is Critical Discourse Analysis (CDA), whose central interest lies in revealing manipulative discursive techniques. As a scholarly set of analytical tools, CDA can be used to tackle factors such as power imbalance, ways of achieving conversation dominance, ways of perpetuating inequality, ways of manipulating audiences, etc. In Section 3, I will discuss CDA by paying special attention to the works of Teun A. van Dijk (1995, 1997, 2017, 2022) and his Macrostructures Theory (1980), which combines two key aspects: micro- and macro-level analyses. I will also devote special attention to van Dijk's (1998) 'Ideological Square'. That would also allow me to pose questions related to lexical and syntactic elements that emerge in Trump's speech as well as to cognitive processes related to speaker's – that is, Trump's – discursive intent(s).

In Section 4, I will apply van Dijk's approach and analyze 20 segments from former U.S. president Donald Trump's speech from Jan 6th, 2021. The segments from the speech will be analyzed to establish whether Trump's words could be argued to have manipulated people and incited violence.

Socio-political background to Trump's career and the January 6th U.S. Capitol attack

Prior to the Capitol attack, Trump had been playing the game of politics for years. He supported financially both Republican and Democratic politicians, registered in different initiatives as a Democrat, Republican, and as an Independent, and entertained the idea of running for president in 1988, 2000, 2004, and 2012 (Britannica 2022). On Nov. 8th, 2016, at the age of 70, Donald Trump shocked the world by winning his first election to public office, defeating two political dynasties, Bush and Clinton, and became the 45th president of the United States. In the past, he had never held a political office or served in the military. He is also the oldest and one of the wealthiest individuals to hold the presidential seat (ibid.). Trump claimed that his wealth exceeded \$10 billion when he was running for office. He is the first president in forty years to refuse to reveal federal income tax records, therefore it was impossible to verify the veracity of his assertion. On January 20, 2017, Trump became president with the lowest public approval ratings of any president since polling started due to claims of sexual misconduct during his campaign and transition, as well as Russian interference in the election on his behalf. The next four years would be riddled with various political scandals and mistakes. Arguably, his greatest failure was on Jan. 6th, 2021 (ibid).

At a speech on the Ellipse in Washington, D.C., at noon on January 6, 2021, Trump claimed there had been election fraud and urged Vice President Pence to invalidate the 2020 election results by refusing to certify some electoral votes. Trump declared to the crowd of supporters: 'We're going to walk down to the Capitol' and 'if you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore' (Trump 2021). After the speech had concluded, several thousand Trump supporters started marching towards the U.S. Capitol. A mob had gathered and, after the speech, clashed with the police. The police barricades were breached by the protesters at about 2:00 p.m. After that, the mob invaded the Capitol building by breaking some windows and doors (Britannica 2022). The Senate and House of Representatives, which were considering a Republican objection to Arizona's electoral votes, both adjourned shortly after. Vice President Pence and his family were promptly evacuated from the Senate chambers. While some members of Congress were led to an underground bunker, others took refuge in their offices or the House Chamber (ibid). At 8 p.m., the Capitol Complex was cleared of rioters and Vice President Pence reconvened the Senate. Speaker Pelosi followed suit in the House at 9 p.m. The following morning at 3:24 a.m., Congress voted to ratify Joe Biden's victory in the Electoral College (Britannica 2022).

On Jan. 13th, 2021, President Trump was impeached for inciting an uprising a week earlier. In contrast to his first impeachment, ten House Republicans joined Democrats in supporting it. Even though seven Republican senators joined Democrats in voting to convict Trump in the Senate trial, he was declared not guilty.

To look into the January 6 violence, Speaker Pelosi established a bipartisan House select committee in July 2021. This group was fashioned after the commission established following the September 11 attacks (Britannica 2022). Finally, on Jan. 6th, 2022, 700 people were charged with crimes, which made the assault on the U.S Capitol the greatest criminal investigation in American history (ibid).

Theoretical background

Throughout the past decades, CDA has become increasingly influential as the approach can reveal how language is used in social contexts to generate and transform various ideologies (Fairclough 1995: 25). In CDA, discourses and texts are considered to have the potential to produce, reproduce and legitimize social power abuse, dominance and inequality. CDA's strengths in exposing social power abuse make the approach especially relevant to our investigation: it can facilitate our establishing whether Trump really did employ language to instigate social unrest and violence, or not.

As is well known, 'CDA' refers to models and approaches created for the purpose of studying discourse in linguistic ways: special attention in CDA is paid, for example, to the uses of lexis and syntax. What differentiates CDA from other approaches to discourse is the critical element in them, which examines how discourse is implemented to achieve certain political ends and how language can be used to promote and uphold ideological views which enable and foster power abuse (Lafta et al. 2020: 5499).

According to CDA, discourse is meant to serve certain interests, and to minimize and negate others. A main goal in conducting CDA, thus, is to understand the wider social context and examine how social participants' interests are being constructed and upheld. As a consequence, when analyzing any form of discursive practice or text in CDA, important questions which may arise are: 'Whose interests is this discourse/text serving?'; 'What is the purpose of this particular discourse/text?'; 'Whose interests are being undermined?'. As CDA takes into account the speaker's aim and, more precisely, what the speaker seeks to accomplish, analyzing linguistic uses from a CDA perspective can aid us in forming a clearer picture of Trump's actual interests and purpose(s) in The Capitol event.

The label of 'CDA' tends to be frequently equated with Norman Fairclough's (1989) three-dimensional CDA model, which focuses on the connection between power, language, and ideology. Fairclough (1995) also puts forward a three-step analysis procedure connected to three inter-related discourse dimensions: linguistic analysis, processing analysis (i.e. interpretation), and social analysis. Regardless of the practical applicability of Fairclough's framework, we do need to note its basically cognition-free character, which does not make the approach the best option when we need to analyze Trump's actual communicative intentions in the

discursive situation which occurred on January 6th 2021. In order to pinpoint a speaker's communicative intent, one must understand the cognitive processes in the speaker's mind as those processes enable the speaker's interpretation of the ongoing socio-communicative situation and dictate the speaker's socio-communicative behavior in the situation. Some of those cognitive processes may be idiosyncratic but, for political communication to take place successfully, a sufficient number of those cognitive processes need to be conventionalized and to be experienced by the audience as socially-acceptable. A political discourse researcher, therefore, needs to base their conclusions on socially-conventional cognitive processes, if they want their analysis of a politician's performance to reach beyond the surface expressions of those cognitive processes in the form of lexical choices and syntactic features.

CDA offers us such a cognitive approach to discourse analysis: van Dijk argues political discourse should be studied as a cluster of linguistic, sociocultural and cognitive process. Van Dijk's perspective (1988, 2017) is crucial here because it can shed light on the cognitive processes involved in Trump's socio-communicative interpretation of the situation as well as his behavior while he delivered his speech. In addition, van Dijk's approach embraces Fairclough's examination of political discourse at linguistic and textual levels, and does not refute it.

Van Dijk's model of analysis comprises two 'levels': macro- and micro-level analyses. The micro-level analysis addresses lexical units chosen to express conceptual meanings. According to van Dijk (*ibid.*), scholars need to explore lexical structures at the microstructure level since the careful selection of one's words and expressive techniques may not only improve the style of a discourse but also act powerfully by appealing to certain audiences (see also Thorne 2014). When it comes to political discourse specifically, lexical structures are considered by CDA scholars to function as crucial tools in a politician's strategic communicative choices. The words selected can be seen as pivotal in a politician's cognitively framing any given circumstances, which in turn can give unique meanings to the specific discursive actions, objects, and social subjects involved (Sun 2007).

Van Dijk's (1980, 2017) macro-level analysis emphatically suggests that thematic structures in a text be examined. Themes, he proposes, can serve as proof as to what/which the key ideas in a discourse are (Van Dijk 1997; Brown, Yule 1983). Theoretically, the discursal notion of themes is systematized and made clear by van Dijk through his using the concept of macrostructure. Macrostructural elements are defined by him in terms of propositions, which are then defined as the conceptual meaning structure(s) in a clause. Macro-structures, thus, can be used in our analysis of Trump's speech to determine cognitive textual elements which can reveal his real communicative and social intentions.

According to Van Dijk, propositions are 'the smallest independent meaning constructs of a language and thought' and they can be 'typically expressed by single sentences or clauses' (Van Dijk 1988: 31). A proposition, therefore, cannot simply

be an idea conveyed by a word; rather, it must be integrated with other assertions and then be expressed through phrases and sentences. This evokes parallels between van Dijk's work and that of de Beaugrande and Dressler (1981), who also employ the notion of proposition-based 'macrostructures'. To de Beaugrande and Dressler, too, a text's macrostructure is of cognitive nature and it organizes key concepts evoked through the text to achieve coherence. They term the key concepts 'control centers' and argue control centers vary from primary concepts such as objects, situations, events and actions to secondary concepts such as states, agents, affected entity, attribute, etc. (ibid.). Isolating the control centers in Trump's speech and thus establishing the main macrostructural units in the speech can be especially revealing as to Trump's actual cognitive interpretation of the political situation at the Capitol. Above all, such analysis can unearth his real discursive (manipulative) intentions.

Another of Van Dijk's relevant notions – that of the 'ideological square' (1998) also needs to be paid special attention to. The 'square' describes four characteristics which, when analyzed, have the potential to clarify and confirm the existence of societal inequality and polarization. Van Dijk's ideological square (1998: 67) consists of the following actions:

Express/emphasize information that is positive about us.

Express/emphasize information that is negative about them.

Suppress/de-emphasize information that is positive about them.

Suppress/de-emphasize information that is negative about us.

These actions represent key aspects of a social participant's ideology and emphasize their perceptions of different social groups. Van Dijk (1998: 69) argues that opposing social groups tend to employ cognitively a 'polarisation schema defined by the opposition between Us and Them'. This happens due to the evaluative character of any political discourse. 'Evaluative' in this refers to any judgement on the part of a discourse participant based on their perception of someone's deviating or adhering to socially-conventional cognitive schemas, which can result in the establishment of polarized in-groups and out-groups, and to subsequent perpetuation of societal inequalities and divisions. On the basis of the US vs. THEM distinction, it is possible for an analyst to describe politicians, organizations, and public personalities using politically and ideologically driven ideas and attitudes (Van Dijk 1997).

The cognitive dimension of CDA also concerns analysis of cognitive frames and scenarios, which, in the relevant literature, are postulated as cognitive sets of beliefs associated with the 'typical' aspects of a social or communicative situation (Musolff 2006, 2017, 2019, 2021; Charteris-Black 2004, 2018). Such typical aspects could be situation participants, their roles, the conventional outcomes and the consequences of the communicative exchange, etc. (Musolff 2006: 28). In brief, cognitive scenarios can be described as 'any kind of coherent segment of

human beliefs, actions, experiences or imaginings' (Fillmore 1975: 124), and they are based on stereotypes, that is, they include traditional assumptions, which may be empirically wrong and outdated, but nevertheless may work socially (Putnam 1975, as cited in Mussolff 2006: 27).

Analysis

A political speech is not a text of modest length and complexity, and, as a result, its analysis can face various challenges. To deal with length-related issues, Trump's speech analysed here needs to be segmented into smaller bits. The analysis I offer rests on divisions of Trump's speech into meaningful macrostructural segments; the divisions follow the divisions present in all officially published versions of the text.

In the analysis, following CDA methodology and research techniques, I first focus on the micro-level-relevant uses evident in Trump's speech; then I proceed to the macro-level-relevant ones.

4.1. Micro-level analysis

In segment 1, Trump employs lexical repetition of the past participle 'stolen' in order to emphasize the unfairness of the election results. Also, this same idea is once again evoked in the last sentence, where the noun phrase 'theft' is used. The perpetrator of this 'crime' is clearly pinpointed – those are the Democrats, who are depicted in an unfavorable light due to the use of the pre-modifiers 'bold' and 'radical'. In addition, the relative clause 'which is what they are doing' is part of the first matrix clause in the segment. The proposition it contains is reiterated two more times as evident in the following clause 'that is what they have done and what they are doing'. These two sentences are declarative and thus (speaker-) assertive. From the perspective of Speech Act Theory, the sentences are statements, i.e. Trump basically presents 'which is what they are doing' as factual information. The use of this structure manipulates Trump's followers instilling in them the conviction that Democrats have stolen the election and betrayed the American public. Trump also instills fear and hatred in his supporters towards the media, as evident by the use of the pre-modifier 'fake'. Generally, this kind of vocabulary conveys an idea of extremism and zealotry.

In segment 3, Biden's portrayal by Trump is equally unflattering. The former president refers to his opponent as 'somebody'. Trump's refusal to address Biden by his name is a clear indication of the former's low opinion of him. It basically downgrades Biden, thus creating the impression that the latter is not worthy to be referred to by an individual name. The use of hyperbole in 'our country will be destroyed' reinforces the catastrophic result of a Biden presidency, in Trump's view.

Pursuing this further, the 46th President is described as someone who would allow large groups of immigrants to come into the United States and cause damage

to the country and its citizens. It is worth bearing in mind that Trump's racist and xenophobic ideology was an integral part of both his campaign and term as President. In this respect, claiming that Biden would allow immigrants in, and that they would deface the United States once they are in it, not only maintains the same racist pattern in Trump's political discourse, but it also characterizes Biden as anti-American and an enemy to the people Trump wishes to serve and represent.

The election results are described in a similarly unfavorable manner. In segments 4 and 7, the profanity 'bullshit' and the hyperbolic 'egregious assault on our democracy' is a vivid illustration of how the former president views the outcome of the election. Also, in segment 6, Trump characterizes the certification of the election results as 'the wrong thing', as shown in the conditional clause 'If they do the wrong thing, we should never, ever forget that they did'. These emotive descriptions convey the idea of a serious threat to American democracy, which is meant to arouse greater animosity and hatred in the audience.

On the opposite end of the spectrum are Trump's supporters, who are described in a very flattering way. In segment 5, lexical units such as 'peacefully' and 'patriotically', for example, are notable examples of positive representation. Also, in segment 8, the claim that 'truth and justice' are values associated chiefly with Trump and his followers once again emphasizes their moral superiority, while simultaneously emphasizing their opponents' corruption and degradation.

Finally, the former president characterizes the members of the crowd as 'true patriots', likening them to warriors and defenders of America's freedom and democracy. In segment 8, this is reinforced by vocabulary units such as 'deep and enduring love for America', 'overwhelming pride in this great country', and also by the parallel constructions used in the eighth segment ('We have a deep and enduring love for America in our hearts. We love our country. We have overwhelming pride in this great country and we have it deep in our souls. Together, we are to defend and preserve government of the people, by the people and for the people determined').

In segment 1, Trump's incitement to violence could be located in the following three clauses which also feature syntactic parallelism: 'We will never give up' / 'We will never concede' / 'We will not take it anymore'. These clauses also show a contextual synonymy chain, more precisely, '(never) give up' – '(never) concede' – '(not) take it anymore'. In addition, this could also be interpreted as an example of synonymical repetition, which rhetorically aims to strengthen Trump's statement. What is more, the reiteration of the negator 'never' emphasizes the resolve and determination which Trump and his followers ought to display.

Another clear example of Trump's urge for swift action can be noticed in this compound sentence from segment 3: 'We want to go back, and we want to get this right'. Here the former president not only associates himself with his supporters, but he also calls for immediate rectification. In this respect, these two clauses contain syntactic parallelism which helps Trump hammer the notions from his utterance

in. Through the reiteration of the personal pronoun ‘we’ and the repetition of a similar syntactic structure, Trump essentially tells the crowd what they should want to do and what they have to do. In so doing, he not only controls their thoughts, but he also presents himself as the spokesperson of their wishes and desires. In other words, he not only tells his supporters what to believe, but he also depicts himself as the leader who has a solution to the problem at hand. In addition, the reiteration of ‘We’re going to walk down’ from segment 7 emphasizes and echoes once more the need for physical action. Similarly, Trump affirms his conviction that the crowd would express their dissatisfaction by marching to the Capitol and ‘make their voices heard’. Trump’s rhetoric not only calls for a rejection of the election results and Biden’s victory, but it also fuels his supporters’ animosity and hatred, thus encouraging violence and physical action.

Pursuing this further, in segment 8, the intertextuality in the clause ‘Together, we are to defend and preserve government of the people, by the people and for the people determined’ conceals Trump’s incitement to a major riot behind a façade of moral duty and devotion to one’s country and nation.

In segment 9, the clauses ‘And we fight. We fight like hell’ are especially revealing and straightforward, as they not only feature the lexical repetition of the verb phrase ‘fight’, but also the hyperbolic simile ‘like hell’, which outlines the determination and passion that the former president and his followers ought to have and express. In this respect, the three clauses in segment 9 (‘And we fight. We fight like hell. And if you don’t fight like hell, you won’t have a country anymore’) are basically a call for action, which is repeated a total of three times.

All the segments up to this point of the speech exhibit a loose sentence structure and represent syntactically simple sentences. The use of simplicity in this case allows greater directness and straightforwardness. In addition, it makes Trump’s message and call for action more palpable, easy to understand and follow.

In segment 10, through the reiteration of ‘protect’ in the parallel construction ‘You have to protect our country and you have to protect our Constitution’, Trump maintains the impression that American democracy is under attack. This is actually echoed in the hyperbolic expression from segment 12 ‘under siege’, which again refers to the United States. It is important to note that the segments analyzed so far are littered with military vocabulary, which though used figuratively, are very powerful and manipulative: ‘fight’, ‘assault on our democracy’, ‘under siege’, ‘fight’, ‘fighting’, ‘defend’, ‘preserve’, ‘marching’, ‘protect’, ‘take back our country’, ‘save’. They unambiguously evoke images of war and physical violence.

The ‘us’ vs ‘them’ dichotomy is also explicitly conveyed. In segment 11, the compound sentence ‘We have done a big job on it, but you think it’s easy’ refers to Trump struggling against the alleged injustice created by the ‘Washington swamp’. The referent of this metaphorical expression seems to be the Democratic Party, and by extension, anyone who is against Trump and his followers. In segments

13, 14 and 20, the descriptions which pertain to the Democrats evoke images of corruption and amorality: 'For years, Democrats have gotten away with election fraud and weak Republicans.' / 'They've turned a blind eye, even as Democrats enacted policies that chipped away our jobs, weakened our military, threw open our borders and put America last.' / 'The Democrats are hopeless – they never vote for anything. Not even one vote.' This characterization is likely meant to instigate Trump's followers against Trump's political opponents by creating the impression that the members of the Democratic Party work against the American citizens' best interests. Likewise, Trump draws the crowd's attention to some of his Republican colleagues. The reiteration of the pre-modifier 'weak' depicts the former as incompetent and inadequate public servants, as they have 'turned a blind eye' on the injustices, allegedly committed by the Democrats. Conversely, Trump builds up his image and highlights his political importance by shedding light on the efforts he has made to stamp out the 'corruption', which has taken place in the United States. This can be seen in clauses such as 'We have done a big job on it, but you think it's easy' (segment 11) and 'We've set it on a much greater course' (segment 12). In providing these descriptions, the former president maps out a clear and transparent hero as well as a clear and transparent enemy.

Trump also flatters his followers' egos as is clearly demonstrated in the parallel constructions in segment 15: 'You're stronger, you're smarter, you've got more going than anybody. And they try and demean everybody having to do with us. And you're the real people, you're the people that built this nation. You're not the people that tore down our nation.' In addition to the syntactic parallelism, the clauses also employ several adjectives in the comparative ('stronger', 'smarter'). The former president also describes the crowd as 'the real people' and 'the people that built this nation'. The pre-modifier in the first and the complement in the second one coupled with the adjectives in the comparative form naturally instill feelings of superiority in Trump's followers. Moreover, in segment 20, the clause 'We're going to try and give them the kind of pride and boldness that they need to take back our country' draws attention to the bravery and patriotism which Trump is convinced that he and his followers have. The former president basically portrays himself and the gathered crowd as role models for political representatives who lack the necessary grit to stand up for their country. Also, through this utterance, he not only praises his supporters, but he also identifies with them. Finally, in segment 16, 'We're gathered here today in the heart of our nation's capital for one very, very basic and simple reason: To save our democracy.' In both this clause and the one preceding it, the 'us' vs. 'them' dichotomy is brought to the fore.

Another feature which also links the two clauses is the former president's tendency to flatter his supporters' ego and boost their self-esteem. Another similar clause which should be examined is 'together we will drain the Washington swamp, and we will clean up the corruption in our nation's capital' (segment 11). The

reiteration of the modal auxiliary ‘will’ showcases deontic or commissive modality, that is, Trump’s commitment to follow through with his promise to ‘make America great again’. What is more, the ‘swamp scenario’ means sinking; it, therefore, implies no escape unless Trump and his supporters act now. This could be linked to the clauses ‘If you don’t fight like hell, you won’t have a country anymore’ (segment 9), where the verb ‘fight’ is used – presumably – figuratively. Both of these expressions reinforce urgency and the importance of immediate action.

Pursuing this further, even though Trump focuses on his political opponents in this set of segments, he does draw the crowd’s attention to the alleged crimes of media outlets, which are unsurprisingly portrayed in a very negative light. Part of the vocabulary which Trump uses includes the pre-modifier ‘fake news’, a term, which has been reiterated in other segments. Another term which Trump attributes to the media is the rather intimidating ‘suppression effort’, which, as stated previously, creates a very grim and conspiratorial atmosphere. The former president does this intentionally to portray the fourth estate as seeking to bend reality in a way that benefits Trump’s political opponents. Through this negative characterization, the press is no longer seen as a fair balance of power in a democratic country, but a fellow conspirator in a clandestine plot to tarnish the former president’s reputation.

In segment 17, Biden again, rather unsurprisingly is given negative characterizations. As in the opening segments, here again Trump refuses to use his opponent’s name. Instead, he prefers the noun phrase ‘illegitimate president’. The use of ‘someone’ again showcases Trump’s disregard of Joe Biden, and creates the impression that the latter’s identity is not important and is inferior to Trump’s.

As can be seen from the analysis, Trump’s portrayal of the election results indicates his refusal to face the current political climate. He uses a variety of lexical, stylistic and syntactic devices to tarnish Biden’s reputation and prompt the crowd to channel their fury into starting an actual, physically-conducted riot. Trump’s positive representation of his followers is meant to strengthen their motivation and resolve even more.

Trump uses a variety of lexical and syntactic devices to fuel his followers’ frustration. Throughout the segments, the former president employs different lexical units to label the political outcome. These naturally reinforce his discursive control over the situation. The labelling technique can also be seen in the cohesive chain of ‘theft’ – ‘explosions of bullshit’ – ‘wrong thing’ – ‘assault on our democracy’ – ‘fraud’. This cohesive chain contains words which are all negatively related to the situation concerning the election results.

Macro-level analysis

As the analysis in the previous section suggests, Trump’s speech centers around several main ideas and characters. Those can be interpreted as elements in cognitive scenarios (discussed in Section 3). Below, following van Dijk’s approach (1980),

I re-formulate them in terms of macro-propositions that can be isolated from the individual segments. Next to each macro-proposition, I provide the number of the samples where each can be located.

Macro-proposition 1: The election was stolen. – Segment 1, 10, 13, 16, 17.

Macro-proposition 2: The election results are unjust, unfair, illegal, unconstitutional. – Segments 1, 3, 4, 6, 7, 13, 16, 17.

Macro-proposition 3: Trump supporters must not accept the election results. – Segments 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9.

Macro-proposition 4: Trump supporters must protest the election results. – Segments 2, 3, 5, 7, 9.

Macro-proposition 5: Trump supporters must fight against the election results. – Segments 1, 3, 5, 7, 9, 16, 17, 20.

Macro-proposition 6: The United States/American democracy is in danger. – Segments 3, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20.

Macro-proposition 7: Trump and Trump supporters are true patriots/defenders of the United States – Segments 10, 11, 12, 13, 15, 16, 19, 20.

Macro-proposition 8: Biden/Biden Presidency is a threat to America. – Segments 9, 17, 18.

Macro-proposition 9: The Democrats and the ‘weak’ Republicans are the enemy. – Segments 11, 13, 14, 19, 20.

Macro-proposition 10: The media which does not support Trump are the enemy. – Segment 1, 18.

As evident from the list, the macro-propositions appear multiple times and tend to reiterate common elements and features. For this reason, they could be further generalized into what van Dijk terms ‘higher-level macro-propositions’ (see 3. above), which sustain the macro-structure of these segments:

Higher-level macro-proposition 1: The election was stolen.

Higher-level macro-proposition 2: Biden, the Democrats and the ‘weak’ Republicans are a threat to the United States.

Higher-level macro-proposition 3: Trump and his supporters love America and try to make it a better country.

Higher-level macro-proposition 4: Trump encourages his supporters to fight (physically) for American democracy.

The first higher-level macro-proposition clearly suggests that the election was effectively stolen by the Democratic Party and some media which do not support the former president. Likewise, as can be seen from the second higher-level macro-proposition, the election results and – by extension – a Biden presidency would

be catastrophic for the United States. For this reason, in the third higher-level macro-proposition, Trump prompts his supporters to reject the election results and fight against ‘the enemy’ because, as can be seen from the final higher-level macro-proposition, they are and need to be the ones who love America and strive to defend justice. Therefore, based on the higher-level macro-propositions, the macro-structure can be argued to be constructed in the following way:

THE ELECTION WAS STOLEN BY THE DEMOCRATS AND THE FAKE NEWS MEDIA, SO TRUMP’S SUPPORTERS, WHO DEFEND AMERICA AND ITS PRINCIPLES, HAVE TO FIGHT AGAINST THE ELECTION RESULTS BECAUSE A BIDEN PRESIDENCY WOULD BE CATASTROPHIC FOR THE UNITED STATES.

Throughout the speech, the ‘us’ vs. ‘them’ dichotomy is repetitively evoked. The in-group (‘us’) is represented by Trump and his supporters, who, as discussed already, are patriots and committed to protecting their country and its principles. As such, they are given positive characterizations. The out-group (‘them’), on the other hand, are represented by Biden, the Democrats and the ‘fake’ news media, who are consequently given negative characterizations.

Conclusion

This paper has provided an analysis of a socially-salient instance of Donald Trump’s discourse from the perspective of van Dijk’s CDA approach. As the analysis reveals, Trump’s speech delivered ahead of the U.S. Capitol riot is imbued with diverse linguistic devices which have the potential to work as effective and powerful manipulation tools. Those devices are employed extensively and repeatedly to construct cognitive structures in which the U.S. DEMOCRATS and the U.S. MEDIA are represented as ENEMIES. In parallel, TRUMP’S SUPPORTERS are represented as DEFENDERS of AMERICA and of its MORAL PRINCIPLES. This cognitive scenario is also projected onto THE FUTURE of the U.S., where A BIDEN PRESIDENCY is presented as A FUTURE CATASTROPHY. Against the background of the multiple reinforcements of these social roles, the key notions of FIGHT and DEFEND also appear repeatedly in connection with TRUMP and TRUMP’S SUPPORTERS.

In brief, there seems to be more than enough cognitive-linguistic evidence to conclude that Trump’s words did play a major role in manipulating people into marching down Pennsylvania Avenue toward the Capitol and in inciting violence.

APPENDIX
TRUMP'S SPEECH SEGMENTS 1–20

1. All of us here today do not want to see our election victory stolen by bold and radical left Democrats, which is what they are doing, and stolen by the fake news media. That is what they have done and what they are doing. We will never give up. We will never concede. It doesn't happen. You don't concede when there's theft involved.

2. Our country has had enough. We will not take it anymore, and that is what this is all about.

3. We want to go back, and we want to get this right, because we're going to have somebody in there that should not be in there, and our country will be destroyed. And we're not going to stand for that.

4. These explosions of bullshit, and all of the sudden — (APPLAUSE) — all of a sudden, it started to happen.

5. I know that everyone here will soon be marching over to the Capitol building to peacefully and patriotically make your voices heard.

6. Today, we see a very important event, though, because right over there, right there, we see the event that's going to take place, and I'm going to be watching because history is going to be made. We're going to see whether or not we have great and courageous leaders or whether or not we have leaders that should be ashamed of themselves throughout history, throughout eternity. They'll be ashamed. And you know what? If they do the wrong thing, we should never, ever forget that they did. Never forget.

7. Now, it is up to Congress to confront this egregious assault on our democracy. And after this, we're going to walk down, and I'll be there with you, we're going to walk down, we're going to walk down.

8. But now, the caravans, I think Biden's getting in, the caravans are forming again. They want to come in again and rip off our country. Can't let it happen. As this enormous crowd shows, we have truth and justice on our side. We have a deep and enduring love for America in our hearts. We love our country. We have overwhelming pride in this great country and we have it deep in our souls. Together, we are to defend and preserve government of the people, by the people and for the people determined

9. And we fight. We fight like hell. And if you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore.

10. Well, I say, yes it does, because the Constitution says you have to protect our country and you have to protect our Constitution, and you can't vote on fraud.

11. Together, we will drain the Washington swamp and we will clean up the corruption in our nation's capital. We have done a big job on it, but you think it's easy. It's a dirty business. It's a dirty business. You have a lot of bad people out there.

12. Our country has been under siege for a long time. Far longer than this four-year period. We've set it on a much greater course. So much, and we, I thought, you know, four more years. I thought it would be easy.

13. For years, Democrats have gotten away with election fraud and weak Republicans. And that's what they are. There's so many weak Republicans. And we have great ones. Jim Jordan and some of these guys, they're out there fighting. The House guys are fighting. But it's, it's incredible.

14. The weak Republicans, and that's it. I really believe it. I think I'm going to use the term, the weak Republicans. You've got a lot of them. And you got a lot of great ones. But you got a lot of weak ones. They've turned a blind eye, even as Democrats enacted policies that chipped away our jobs, weakened our military, threw open our borders and put America last.

15. If this happened to the Democrats, there'd be hell all over the country going on. There'd be hell all over the country. But just remember this: You're stronger, you're smarter, you've got more going than anybody. And they try and demean everybody having to do with us. And you're the real people, you're the people that built this nation. You're not the people that tore down our nation.

16. We're gathered together in the heart of our nation's capital for one very, very basic and simple reason: To save our democracy.

17. You will have an illegitimate president. That's what you'll have. And we can't let that happen.

18. These are the facts that you won't hear from the fake news media. It's all part of the suppression effort. They don't want to talk about it. They don't want to talk about it. In fact, when I started talking about that, I guarantee you, a lot of the television sets and a lot of those cameras went off. And that's a lot of cameras back there. But a lot of them went off.

19. Did you see the other day where Joe Biden said, I want to get rid of the America First policy? What's that all about? Get rid of. How do you say I want to get rid of America First? Even if you're going to do it, don't talk about it, right? Unbelievable what we have to go through. What we have to go through. And you have to get your people to fight. And if they don't fight, we have to primary the hell out of the ones that don't fight. You primary them. We're going to. We're going to let you know who they are. I can already tell you, frankly.

20. The Democrats are hopeless — they never vote for anything. Not even one vote. But we're going to try and give our Republicans, the weak ones because the strong ones

don't need any of our help. We're going to try and give them the kind of pride and boldness that they need to take back our country.

Bibliography

- Encyclopedia Britannica* (2022), "Presidency of Donald Trump", available at: <https://www.britannica.com/biography/Donald-Trump/Presidency> (accessed 15.07.2024).
- Brown, G., Yule, G. (1983), *Discourse Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge, New York and Melbourne.
- Charteris-Black, J. (2004), "Why 'an angel rides in the whirlwind and directs the storm': A corpus-based comparative study of metaphor in British and American political discourse", *Advances in Corpus Linguistics*, pp. 133–150, available at: https://www.researchgate.net/publication/233509585_Why_an_angel_rides_in_the_whirlwind_and_directs_the_storm_A_corpus-based_comparative_study_of_metaphor_in_British_and_American_political_discourse (accessed 15.07.2024).
- Charteris-Black, J. (2018), *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor* (2nd ed.), Palgrave MacMillan, Basingstoke and New York.
- Fairclough, N. (1995), *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Longman, London and New York.
- Fillmore, C. J. (1975), "An Alternative to Checklist Theories of Meaning", in *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 123–131, available at: <https://doi.org/10.3765/bls.v1i0.2315> (accessed 15.07.2024).
- Lafta, H. T., Hassan, H., Almwala, F. (2020), "Power and Ideology in Donald Trump's Speech at the United Nations: A Critical Discourse Analysis", in *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24 (5): 5498-5509, available at: https://www.researchgate.net/publication/349217097_Power_and_Ideology_in_Donald_Trumps_Speech_at_the_United_Nations_A_Critical_Discourse_Analysis (accessed 15.07.2024).
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980), *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago.
- Musolff, A. (2006), "Metaphor Scenarios in Public Discourse", *Metaphor and Symbol*, 21(1), pp. 23–38, available at: [doi:10.1207/s15327868ms2101_2](https://doi.org/10.1207/s15327868ms2101_2) (accessed 15.07.2024).
- Musolff, A. (2017), "Truths, lies and figurative scenarios – metaphors at the heart of Brexit", in *Journal of Language and Politics* 16 (5), pp. 641–657, available at: [doi: 10.1075/jlp.16033.mus](https://doi.org/10.1075/jlp.16033.mus) (accessed 15.07.2024).
- Musolff, A. (2019), "Metaphor Framing in Political Discourse", *Mythos-Magazin: Politisches Framing* 1, available at: http://www.mythosmagazin.de/politisches_framing/am_metaphor-framing.pdf (accessed 15.07.2024).
- Musolff, A. (2021), "Figurative Conceptualisations of the Nation(-State)", in A. Musolff (ed.) *National Conceptualisations of the Body Politic. Cultural Linguistics Experience and Political Imagination*, Springer, Singapore, available at: https://doi.org/10.1007/978-981-15-8740-5_1 (accessed 15.07.2024).
- Sun, J. (2007), "Language, Meaning, and World Politics – The Language of the Bush Administration and the Iraq War", available at: <https://scholarsprogram.wcfia.harvard.edu/>

- edu/publications/language-meaning-and-world-politics%E2%80%94language-bush-administration-and-iraq-war (accessed 15.07.2024).
- Thorne, T. (2014), *Dictionary of Contemporary Slang* (4thed.), Bloomsbury Publishing, London.
- Van Dijk, T. A. (1980), *Macrostructures: An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.
- Van Dijk, T. A. (1988), *News as discourse*, Lawrence Erlbaum Associates, New York.
- Van Dijk, T. A. (1995), “Discourse semantics and ideology”, *Discourse & Society*, 6 (2), pp. 243–289, available at: <https://www.jstor.org/stable/42887977> (accessed 15.07.2024).
- Van Dijk, T. A. (1997), “What is Political Discourse Analysis?”, *Political Linguistics*, 11, pp. 11–52, available at: doi:10.1075/bjl.11.03dij (accessed 15.07.2024).
- Van Dijk, T. A. (1998), *Ideology: A Multidisciplinary Approach*, Thousand Oaks, London; SAGE Publications, New Delhi.
- Van Dijk, T. A. (2017), “Socio-Cognitive Discourse Studies”, in Flowerdew, J., J. E. Richardson (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Discourse*, Routledge, New York, pp. 26–44.
- Van Dijk, T. A. (2022), “The Discourse, Cognition, Society Framework”, available at: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2022-The-discourse-cognition-society-framework.pdf> (accessed 15.07.2024).

Alex Dibra, PhD Student

alexdibra@abv.bg
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Алекс Дибра, докторант

alexdibra@abv.bg
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

За полемиката по въпроси на езиковата култура в Унгария

Лиляна Лесничкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Lilyana Lesnichkova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

*Lilyana Lesnichkova. ON THE DEBATE OVER ISSUES OF LANGUAGE CULTURE
IN HUNGARY*

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.82-95>

Abstract. The paper presents and comments on different opinions and views on the activity of cultivating the Hungarian standard language, also with regard to the relationship between linguistics and speech culture in the Hungarian linguistic and educational tradition. Disagreements over the place of language culture in linguistic research, the role of linguists in language cultivation, the cult of the exemplary standard language, the evaluation of linguistic innovations, the unity of the literary-linguistic norm across the entire Hungarian linguistic territory, etc. reveal the complexity and intricacy of the issues related to language culture activity and codification practice, as well as the influence of political, ideological and cultural-historical factors. These discussion questions shed light on current problems concerning changes in the speech practice of the contemporary Hungarian language community, the state of the Hungarian national language and literary-linguistic norms, the need to introduce new methods and techniques into the education system, etc. in order to conduct an adequate and effective language policy. The success of the country’s overall language strategy depends on the correct formulation and solution of the outlined problems.

Keywords: contemporary Hungarian language, language culture, language cultivation, speech behaviour, linguistics and language culture

Резюме. В статията се представят и коментират различни мнения и становища относно дейността по култивиране на унгарския книжовен стандарт с оглед и на връзката между езикознанието и културата на речта в унгарската лингвистична и образователна традиция. Разногласията по отношение на мястото на езиковата култура в лингвистичните изследвания, ролята на езиковедите в култивирането на езика, култът към образцовия книжовен стандарт, оценката на езиковите иновации, единността на книжовноезиковата норма в цялото унгарско езиково землище и др. са показателни за сложността и комплексността на проблематиката, свързана с езиковокултурната дейност и кодификаторската практика, както и за влиянието на политически, идеологически и културно-исторически фактори. Дискусионните въпроси хвърлят светлина върху актуални проблеми, засягащи промените в речевата практика на съвременната унгарска езикова общност, състоянието на унгарския национален език и на книжовноезиковите норми, необходимостта от въвеждане на нови методи и техники в образователната система и т.н. с оглед провеждането на адекватна и ефективна езикова политика. От правилното формулиране и решаване на очертаните проблеми зависи доколко успешна ще бъде цялостната езикова стратегия на страната.

Ключови думи: съвременен унгарски език, езикова култура, култивиране на езика, речево поведение, лингвистика и езикова култура

Концептуално изследване/Conceptual Research

Разграничението между езикознание и езикова култура съществува в международната лингвистика още през XVIII–XIX в., като през XX в. този процес се засилва още повече (Ciystal 1998: 13). През 1933 г. основателят на американската дескриптивна школа Леонард Блумфилд заявява, че науката за езика няма нищо общо с въпросите за езиковата правилност. През 1980 г. Дуайт Болинджър определя като „езиков шаманизъм“ опитите на някои езиковеди да се представят за обществени пазители на езика, произнасяйки се по въпроси за правилното и неправилното в него, за прояви в речевото поведение, които загрозяват езика или водят до неговия упадък. Заниманията на тези езиковеди Болинджър сравнява с работата на знахари и баячи (Bolinger 1980: 1–10). И сред българската езиковедска общност разработките в областта на езиковата култура „по някакво негласно споразумение се възприемат като лека кавалерия, в която няма философски и теоретични проблеми“ (Виденев 2016: 77).

Спорът между езиковедите и специалистите по култура на речта (*nyelvnyelvölök*, *култиватори на езика*) е колкото рационален, толкова и концептуален. Той отразява различни възгледи за същността на езикознанието като наука и за ролята на езиковедите в създаването и утвърждаването на езиковите норми и в повишаването на речевата култура на обществото.

Лингвистите, които се разграничават от дейността в полето на езиковата култура, се отнасят с пренебрежение към прескриптивизма. Те изхождат от тезата, че същинските лингвистични изследвания имат дескриптивен характер и представят езика такъв, какъвто е в даден етап от развитието си, а не какъвто би трябвало да бъде. Истинските изследователи на езика наблюдават, описват и анализират езиковите системи и реалната речева практика през призмата на определена теоретична парадигма, проучват и обясняват езикови феномени, но не могат да се разпореждат с езика, да влияят върху естественото му развитие или върху речевото поведение на езиковите носители чрез принудително налагане на стандарти на езиково общуване. Езикът функционира и се развива по свои закони и правила, разполага със собствени механизми за възприемане, адаптиране или отхвърляне на елементи, неприсъщи на неговата система, затова всякакви опити за външна намеса в регулирането на езиковите процеси – колкото и да са добронамерени – са ненаучни, ненужни и дори контрапродуктивни. Мярка за научност в лингвистичните трудове следва да бъде „неутралният подход към езиковите факти, който изключва наличието на всякакъв прескриптивизъм“ (Станчева 2020: 72).

За разлика от описателните езиковедски изследвания научно-приложната дейност по култивиране на езика е прескриптивна по своята същност, обхваща набор от правила, професионални практически съвети и научнообосновани препоръки относно „правилната, приемливата, уместната“ и „неправилната, неприемливата, неуместната“ употреба на езиковите средства – лексикални и граматически – с оглед на комуникативната ситуация.

В унгарската езиковедска и образователна традиция трайно присъства връзката между лингвистиката и езиковата култура, но диференциацията между дескриптивния и прескриптивния подход към езика не е така ясно изразена. И въпреки че още през 30-те години на миналия век лингвистите Золтан Гомбоц и Дюла Лазициуш се обявяват против отъждествяването на езиковата култура с езикознанието, до края на 80-те години преобладава схващането, че езиковата култура е част от науката за езика¹, а специалистите езиковеди са не само изследователи на езиковите системи и на закономерностите в естествените развойни процеси на езика, но и стожери на езиковата култура на общността. Усилията, насочени към култивирането на унгарския книжовен език, дълго време имат характер на научнопопулярна дейност с педагогическа насоченост. Ревностните пазители на езика отделят по-малко внимание на укрепването и обновяването на теоретичните основи на езиковата култура, въпреки че многократно изтъкват необходимостта от това. Резултатите от тяхната дейност обаче пораждаат нееднозначни реакции както в лингвистичните среди, така и сред широката общественост.

¹ В „Наръчник по езикова култура“ езиковата култура е дефинирана като „клон на приложната лингвистика, който въз основа на принципите за езикова правилност се стреми да подпомага здравословното развитие на езика“ (Grétsy, Kovalovszky 1985: 349).

За отъждествяването на лингвистиката с езиковата култура допринася и обстоятелството, че след 1945 г., когато се издига повелята за „поемане на обществени задачи“ във всички сфери, борбата на езиковедите за висока езикова култура е обявена за общественополезна дейност (вж. Sándor 2001). По времето на социализма езиковата култура става един от най-важните дялове на унгарското езикознание. Това обяснява непознатия дотогава ръст на публикации и сборници по проблеми на речевата практика. Статии по езикови въпроси се появяват не само на страниците на сп. *Magyar Nyelvőr* („Пазител на унгарския език“), а и на *Magyar Nyelv* („Унгарски език“) и *Nyelvtudományi Közlemények* („Езиковедски известия“), които преди това поместват само дескриптивни лингвистични изследвания. Специални езикови рубрики се поддържат във всички големи всекидневници. Започва редовното излъчване на радио- и телевизионни предавания за книжовноезиковия правоговор. В описателните граматиките се отделя специално място за езикови бележки и коментари, свързани с културата на речта и езиковото поведение на носителите на унгарския език. Дотогава връзката между лингвистиката и езиковата култура не е толкова тясна, макар че винаги е имало учени, които наред с чисто теоретичните разработки пишат и по въпроси на езиковата нормативност, без да смятат това за своя първостепенна задача. Но дори когато трудовете на унгарските лингвисти не са пряко ориентирани към проблеми в речевата практика, в тях прозира частица от отношението на езиковите ревнители към обекта на изследване. Любовта към унгарския език и грижата за съхраняването на неговата самобитност са продиктувани от любовта към нацията, която по думите на академик Лоранд Бенкьо не позволява на изследователите „равнодушно да описват и анализират майчиния си език“ (Benkő 1999: 199). Те смятат за свой професионален и граждански дълг да популяризират резултатите от изследванията си, да формират обществена нетърпимост към отделни речеви прояви и отклонения от книжовноезиковата нормативност и така да влияят при избора на образци за речево поведение.

Връщането назад във времето показва, че унгарската езикова култура като теоретико-приложно лингвистично направление е много по-тясно свързана с политически идеологии, отколкото с науката за езика. В унисон с духа на времето и властващите обществени възгледи се променят и актуалните задачи в областта на езиковата култура – критериите за правилност, отстъпленията от книжовноезиковите норми, квалифицирани като „езикови грешки“ дори когато се срещат масово и др. Прави впечатление, че „откриването на грешки“ и предлагането на решения за тяхното преодоляване обикновено не почива на емпирични изследвания, на научно издържани постановки и на знания за езика, а по-скоро на митове за него. Голяма част от митовете са плод на разбирането, че книжовният език е еталон, който трябва да бъде следван от всички езикови носители. Подобно гледище обаче поставя книжовния език в редицата на изпразнените от съдържание митологеми. Субективните оцен-

ки за това кой езиков вариант е „по-правилен“, „по-хубав“, „по-изразителен“ пряко влияят върху общественото мнение чрез формирането на вкусове относно езиковите формации. Промените в езика се определят като „развитие“ или „упадък“ в зависимост от това дали се приближават, или отдалечават от еталонната форма. Именно блюстителите на езика стават проводници на идеята, че заемането на „чужди елементи“ в процеса на езикови контакти е сериозен удар срещу „специфично унгарското начало“, без обаче да обясняват кое прави дадено езиково явление специфично унгарско. Продукт на тези забегки са някои запазени до днес митове в разработките по езикова култура, напр. препоръката да се избягва предикативната употреба на деепричастни конструкции като *a ház el lesz adva* – *къщата ще бъде продадена*, *a levél meg van írva* – *писмото е написано*, неоснователно смятани за германизъм (вж. Lanstyák 2023).

За култа към образцовия книжовен стандарт и произтичащата от него стигматизация на некодифицираните езикови елементи допринася и образователната система. Годици наред методите на обучение по унгарски език са насочени главно към преодоляване на диалектните особености в речта на учениците и създаване на речеви навици, съответстващи на книжовноезиковата норма (вж. Kiss 1999; Parapatics 2011; Jánk 2019; Molnár 2020; Juhász 2022; Kontra 2023). Така училището, призвано да създава трайни навици за речево поведение според кодифицираните норми на унгарския език, променя отношението на децата от селата към местния говор, към думи и форми с маркиран регионален характер, заради чиято употреба те често стават мишена на подигравки и иронични подмятания.

За днешните езикови носители символ на националната идентичност и еманация на унгарското национално единство може да бъде само „най-престижната“ езикова формация – книжовната (Balázs 2023: 10). Но това невинаги е било така. Когато през 1825 г. се създава Дружеството на унгарските учени, предшественик на Унгарската академия на науките, неговият първи председател Йозеф Телеки нарича „необяснима глупост“ идеята за „съвършен езиков идеал“ (по Fehér 2011: 68). Това схващане се свързва с онаследения от XIX в. романтичен възглед, че в езика се оглежда „душевността“ на неговите носители, затова трябва да се цени и съхранява специфичното, изконното в него. Неслучайно застъпниците на романтичното начало се обявяват например против заличаването на т.нар. иково глаголно спрежение – то е без семантична функция, но отразява една характерна особеност на унгарския език.

Постепенно по различни начини се пропагандира превъзходството на книжовноезиковия стандарт над останалите езикови формации. Само пет години по-късно, през 1930 г., със специална наредба, издадена от тогавашния директор на Будапещенския инспекторат по образованието Йеньо Пинтер, обучението по езикова култура става част от учебната програма в училище, като изрично се посочва, че „морално задължение“ на всеки учител по ун-

гарски език е „да поправя правоговорните и правописните грешки на своите ученици“. Наредбата и издадената по-късно (през 1938 г.) „Книга за защита на унгарския език“, в която се съдържат „прости, лесно запомнящи се препоръки и забрани и още по-прости обяснения“ за употребата на някои езикови средства, стоят в основата на мита за правилност на езика (Sándor 2003: 403).

С течение на времето в колективното съзнание до такава степен се насажда разбирането за книжовния език като еталон за правилност, че присъствието в речта на езикови маркери, които се отклоняват от кодифицираните норми, от книжовната фонетика, граматика и лексика, се квалифицират като проява на ниска езикова култура. Стремещт към следване на образцовия език е дълбоко вкоренен и се предава от поколение на поколение. И до днес владеенето на езиковия стандарт се използва като средство за социална селекция, като мерило за интелигентност. Резултати от проучване на нагласите и предразсъдъците към отделните езикови формации показват, че 46,5% от будапещенци съдят за интелигентността на непознат събеседник по начина му на изразяване (вж. Kontra, Borbély 2021: 15). Аналогични са изводите от националното представително проучване на езиковите нагласи на българските граждани. Данните сочат, че според $\frac{3}{4}$ от анкетирания българският книжовен език днес „служи като средство за разграничаване на грамотните от неграмотните хора“ (Станчева 2021: 55).

В края на 80-те години на миналото столетие езиковият плурализъм получава голяма гражданственост в Унгария. Започва непознат до този момент процес на взаимно проникване, смесване и уеднаквяване на различните езикови разновидности. Престижното говорене вече не се обвързва с една-единствена езикова формация, с един-единствен езиков образец. Още повече че такъв образец не съществува реално, а само като идеал, изкуствено създаден чрез съзнателна селекция и кодификация. При преценката на езиковите разновидности се сравняват не просто езикови форми, а техните семантични възможности. Оценка „правилно–грешно“, „допустимо–недопустимо“ се заменят с „желателно, препоръчително“, т.е. кодификацията дава възможност за избор, допуска конкуренция между езиковите варианти. Пренебрегването или изключването от изказа на регионални особености, на местни варианти и на езикови форми, произтичащи от ситуациите на билингвизъм, от съприкосновението с други култури, се възприема като „самоосакатяване“ (Tolcsvai Nagy 2004: 98).

Основната разделителна линия сред езиковедската гилдия се свежда до това трябва ли да се одобрява всяка новост в езика, или водещо следва да бъде чувството за умереност и здравословен консерватизъм; какъв е допустимият обхват на отклоненията от книжовноезиковата норма и пр. Коментарите варират от остра критика до констативно описание, без какъвто и да било оценъчен елемент. Поляризацията в гледницата се изразява на практика в два ясно обособени лагера. Единият защитава статуквото, като се обосновава с примери от тради-

цията, и приема с резерви езиковите иновации. Другият лагер е застъпник на езиковата модернизация, позовава се на актуалната речева практика и настоява за ревизия на действащите правоговорни и правописни правила.

По-либерално настроените лингвисти се обявяват срещу утвърдената в общественото съзнание и в учебните програми максима за езикова коректност за сметка на популяризирането на знания за адекватна употреба на унгарския език в различни комуникативни сфери и ситуации. Водени от разбирането, че езикът е динамична система, подвластна на влиянието на социалната действителност, тези езиковеди смятат за своя основна задача да наблюдават, регистрират и изучават явленията, процесите и актуалните тенденции в езика и в речта, но не и да критикуват и осъждат, да забраняват или насърчават употребата на определени езикови форми. По-рядко си позволяват да дават оценка на речеви прояви и да отправят препоръки. Препоръките им обикновено са свързани с необходимостта от промени на някои норми поради несъответствие между узус и кодификация, което засилва напрежението между говоримия и писмения език и сигнализира, че институциите невинаги реагират адекватно на динамиката в речевата практика (вж. Balázs 2016: 16).

Промените в езика са естествено отражение на обществено-политическите реалности, затова оценките на езиковеда, когато прави такива, следва да бъдат съобразени с езиковата практика, с общественото мнение, с избора и предпочитанията на езиковите носители. Не е важно дали езиковедите преценяват дадена езикова форма като правилна или неправилна. Речевото поведение на социума не се определя от тях, а от нормите, действащи в езиковата общност. Тези норми са различни за различните ситуации и сфери на общуване в зависимост от това кой, на кого, къде, за какво и в чие присъствие говори. От култивиране всъщност се нуждае не езикът, а съзнанието на езиковите носители, знанията им за употребата на езика, за да могат да общуват ефективно, боравейки умело с широката палитра от езикови изразни средства. От езиковедите се очаква да описват и архаизираните, и новите форми, и обществено приетите, и заклеяваните; да изследват доколко новите явления се вписват в структурата на езика, в действащите правила и принципи, но и да проучват нагласите на съвременния човек към нормите на речевото поведение.

Прекаленото идеализиране на книжовния стандарт за сметка на останалите езикови формации е механизъм за езикова дискриминация и стигматизация, затова част от лингвистичното съсловие пледира за по-либерално прилагане на правоговорната и граматичната норма (вж. Kontra 2010; Molnár 2020: 111, 114). Децата, които постъпват в училище, познавайки само усвоения у дома диалект, трябва да бъдат насърчавани да съхранят богатството и красотата на родния си говор. Обратното създава у тях комплекс за непълноценност, подхранва усещането им, че говорят „развален“ унгарски, което от своя страна ги подтиква съзнателно да се откажат от майчината реч, а в по-широк план – подкопава националното им самосъзнание (вж. Sándor 2001). Форми като *eszek* вм. *eszem*,

lássuk вм. *látjuk*, *mondanák* вм. *mondanék*, *szemeim* вм. *szemem*, *sok egészséget* вм. *jó egészséget* и др. следва да се квалифицират не като „неправилни“, „нарушаващи книжовноезиковата норма“, а като „вътрешноезикови варианти“, създадени чрез противопоставяне по различни признаци – архаичност, изисканост, разговорност, регионалност и т.н. (É. Kiss 2004: 72). В такива случаи е по-коректно да се говори за комуникативно релевантни и нерелевантни форми, конструкции, изречения, а не за „хубави“ и „лоши“, за „правилни“ и „грешни“. Употребата на едни и същи форми в дадена речева ситуация може да е уместна, допустима, целесъобразна, а в други случаи да е нежелателна, защото параметрите на речевия акт предполагат следването на точно определен комуникативен код. Разликата между различните езикови варианти не е в това, че единият изпълнява функцията си по-добре от другия, а в преценката на общественото мнение за тях. Например употребата на императивна вместо на индикативна форма при някои глаголи, завършващи на **-t** (напр. *lássuk* вм. *látjuk*, *elfogyasszuk* вм. *elfogyaszt*) е силно стигматизирана като проява на ниска езикова грамотност и недостатъчно познаване на книжовноезиковите норми на съвременния унгарски език (вж. Lanstyák 2022). В същото време в някои диалектни региони (напр. в Трансилвания) това е обичайната речева практика и ако някой от местните я „наруши“, използвайки нормативната форма, това се приема като „позъорство и надменност“ (Sándor 1995: 122).

Ако преди демократичните промени дейността в полето на езиковата култура е смятана за обществено дело, то след смяната на общественно-политическата система се отделя все по-малко внимание на „социално-историческата роля на родния език, на популяризирането на знания за възможностите за култивиране на националното съзнание“ (Benkő 1999: 23). Една от причините за това е отслабването на идеята за национална идентичност и свързаната с нея представа за езика като ценност, за която трябва да се полагат грижи, за да пребъде. Възглед, подложен на удари от две посоки – индивидуализмът и глобализацията, които обезсилват подтика към „защита“ на книжовния език, „борбата“ за неговото качество и усилията за съхраняването и развитието му. Книжовният език все повече се възприема като прагматично средство за социално взаимодействие между хората, а не толкова като символ на нацията и нейното минало.

В началото на 90-те години на ХХ в. най-голямата промяна в дейността по езикова култура е свързана с категорично заявеното дистанциране на представителите на академичната и университетската лингвистика от занимания и изяви, свързани с езиковата правилност и защитата на езика. Така унгарската езикова култура започва да губи съществена част от своята научнотеоретична база, прилагана при описанието на методите, принципите и критериите на образователната, езиковоконсултантската, координаторската и популяризаторската работа.

Критиците на прескриптивния подход (например Ласло Калман, Миклош Контра, Ищван Ланщяк, Клара Шандор и др.) подлагат на съмнение правото на съществуване на езиковедско направление, което да се занимава с въпросите на езиковата култура, и обявяват тази дейност за псевдонаука и шарлатанство (Kálmán 2009). Смятат я не само за безполезна, защото е със съмнителна научна стойност, но и за вредна за обществото, защото е дискриминационна – погазва свободата на избор при употребата на езика. Според М. Контра съветите и квалификациите на езиковите ревнители за „неправилни“, „недопустими“, „нелогични“ езикови единици напомнят на поведението на лекари, които предлагат лечение, без да са поставили диагноза. А езикова култура, която пропагандира езиков идеал и налага спазването на норми, несъобразени с начина, по който говорят унгарците, е равностойна на „автогол“, на „терапия без диагноза“ (Kontra 1998: 50).

През 1992 г. в Будапеща се провежда конференция по актуални въпроси на езиковата практика. Предмет на разпалени дискусии стават проблемите около употребата на унгарския език в историческите граници на страната. В тази научна проява участват и езиковеди от съседните страни с изконно унгарско население. С цялата си острота се поставя въпросът дали е необходимо на всяка цена езикът на коренното унгарско население извън днешните граници на страната да се съотнася с езиковия стандарт в метрополията Унгария, или „може да се ослабя по-категорично на езиковите традиции на своя регион, както и на специфичните си характеристики, формирани вследствие на билингвизма“ (Tolcsvai Nagy 2004: 90). Няма единомислие сред лингвистичното съсловие и относно възприемането и оценката на контактните варианти на унгарския език. Разнобой съществува около наименованието им (срещат се термините *államnyelvi változatok* – държавноезикови варианти, *kétnyelvű változatok* – двуезични варианти, *kontaktusváltozatok* – контактни варианти, *kisebbségi nyelvváltozatok* – малцинствени варианти, *határon túli nyelvváltozatok* – задгранични варианти на унгарския език), степента на дивергентното им развитие (доколко то представлява заплаха за единството на унгарския език) и най-вече около свързаната с тях дейност по езикова култура и езиково планиране. От едната страна на разделителната линия са езиковедите (главно представители на унгарските общности в съседните страни), които, като носители и изследователи на тези варианти, се обявяват срещу единната книжовноезикова норма в цялата унгарска езикова територия. От другата страна застават застъпниците на граденото векове наред езиково единство. Те категорично отхвърлят необходимостта от паралелна кодификация на регионалните варианти, като се обосновават с аргумента, че обособяването на автономни държавни разновидности на унгарския език заплашва интегритета на нацията.

Емпиричните изследвания върху говорната практика на унгарските общности в Карпатския басейн засега не оправдават тревогата, че след няколко десетилетия вариантите на унгарския език в съседните на Унгария държави

може дотолкова да се отдалечат един от друг, че да станат взаимно неразбираеми. Влиянието на официалния език се проявява най-вече на лексикално равнище и в много по-малка степен на другите нива на езиковата система, където част от промените са свързани с общи тенденции в унгарския книжовноезиков стандарт. Пресилено е да се мисли, че базираната на местните традиции и специфичните условия относителна автономност на унгарския език в отделните региони и страни ще доведе до трагично разпадане на езиковото единство, напротив, това е по-скоро път към оцеляването на тези самостоятелни, но и взаимно свързани общности, към възвръщането на тяхното национално самосъзнание и самочувствие. Прокрадват се и мнения, че многообразието от регионални варианти на унгарския език не е заплаха за неговото единство, а доказателство за жизнеспособността му (вж. Szilágyi 2008: 106).

Оживената дискусия около различните „държавни варианти“ на унгарския език, в основата на която е въпросът за ролята и същността на дейността по езикова култура, е първият херменевтичен спор в унгарската лингвистична наука. Въпреки разнобоия в мненията всички участници в дебатите – и „езиковедите спасители“, и „езиковите предатели“ – са единодушни, че единството на унгарския език трябва да се запази, а самият унгарски език се нуждае от модернизация както в страната майка, така и извън границите ѝ. Различни са представите за образцовия езиков стандарт, но никой не оспорва необходимостта от него като най-престижна езикова формация и предпочитано средство за общуване в езиковата общност. Подчертава се обаче, че кодификацията на книжовния стандарт следва да отразява и регионалните езикови норми, а не да заклеява специфичните им прояви като „неправилни“, „грешни“, „неприемливи“, „некоректни“ и т.н. „Култивирането на езика не трябва да бъде дисциплиниране, саркастично коригиране и изключване, а обучение“ (Nádasdy 2002). Това налага концептуално преосмисляне и преценка на цялата образователна стратегия за езикови знания с цел повишаване на нивото на комуникационната култура и създаване на обществена непримиримост и нетолерантост към речевото поведение на отделни социални групи.

Полемиката по въпросите на езиковата култура се подхранва и от обществената тревога за състоянието на съвременния унгарски език и развойните процеси в него под натиска на информационните технологии (Balázs 2023: 7). Тревогата донякъде е породена и от народопсихологията – от склонността на унгарците да се оплакват и самосъжбяват. В почти всички области на духовния и обществено-политическия живот преобладават отрицателните нагласи към случващото се. През 90-те години на миналото столетие дори е създадена специална дума за тази характерологична особеност – *hungaropesszimizmus* – унгарски песимизъм, макар че явлението съществува в унгарското обществено съзнание и в културната история на страната повече от петстотин години (вж. Balázs 2005). Неслучайно масовото мнение относно промените и тенденциите

в съвременния унгарски език е много по-черногледо и критично, отколкото експертните оценки и прогнози за езиковата ситуация в страната.

Дискусионната проблематика за мястото на езиковата култура в полето на лингвистиката и за ролята на езиковедите в култивирането на книжовния език надхвърля границите на обикновен филологически спор. Сблъскват се мирогледни различия, политико-идеологически настроения и нагласи. Съвременните предизвикателства, като глобализацията и мултикултурния контекст, добавят нови измерения към тази дискуссия. Въпреки сложността на полемиката обаче е важно да се насърчава откритият диалог. Като органична част от езиковата политика и като свързващо звено между науката за езика и речевата практика на езиковите носители дейността по езикова култура в своята комплексност и многоизмерност позволява да се прогнозира и управляват голяма част от процесите, протичащи днес в унгарския език, да се осветляват актуални проблеми, отнасящи се до промени в речевото поведение на съвременната унгарска езикова общност, до състоянието на националния език и на кодифицираните норми, до потребността от въвеждането на нови методи и похвати в езиковото обучение и т.н. с оглед провеждането на адекватна и ефективна езикова политика.

Разгледаните въпроси представляват интерес и в по-широка общолингвистична перспектива. Диалогът между теорията и практиката сближава научните и прескриптивните аспекти и осигурява по-висока продуктивност в работата по подобряване и разширяване на общата езикова култура. Не е ясно дали саморегулиращите се механизми на обществения живот, ако не бъдат съзнателно контролирани, ще успеят да спрат неблагоприятните тенденции в речевата практика. Отрицателните явления обаче могат да бъдат забавени или предотвратени с приемането на адекватна стратегия за езикова политика, която да не почива на крайното мнение, че всички опити за култивиране на езика и за намеса в естествения му развой трябва да бъдат отхвърляни. Необходими са системни, добре обмислени, целенасочени стратегически действия и дългосрочни усилия за създаване на подходяща концептуално-методологическа рамка за развитие на науката и образованието, които да бъдат в синхрон с динамиката в съвременната езикова и обществена ситуация, с променящите се социокултурни изисквания, с предизвикателствата на днешното време.

Библиография

- Виденев, М. (2016), Из моя езиковедски бележник, Захарий Стоянов, София. (Videnov, M. (2016), *Iz moya ezikovedski belezhnik*, Zaharij Stoyanov, Sofia.)
- Станчева, Р. (2020), За нормативната граматика. – В: *Български език*, № 3, 71–83. (Stancheva, R. (2020), *Za normativnata gramatika*. *Balgarski ezik*, № 3, 71–83.)
- Станчева, Р. (2021), Кодификацията в контекста на езиковите нагласи, Издателство на БАН „Проф. М. Дринов“, София. (Stancheva, R. (2021), *Kodifikaciyata v konteksta na ezikovite naglasi*, Izdatelstvo na BAN „Prof. M. Drinov“, Sofia.)

- Balázs, G. (2005), Hungaropesszimizmus, *Napút*, No. 8, 99–104; available at: https://epa.oszk.hu/03900/03995/00008/pdf/EPA03995_naput_2005_08_099-104.pdf (7.02.2024).
- Balázs, G. (2016), *Jelentés a magyar nyelvről (2010–2015)*, Budapest: IKU – Inter Kft.
- Balázs, G. (2023), Kiáltvány a magyar nyelvstratégiáért. *Kommentár*, No. 3, 3–12.
- Benkő, L. (1999), *Nemzet és anyanyelve*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Bolinger, D. (1980), *Language: The Loaded Weapon*, Longman, London.
- Crystal, D. (1998), *A nyelv enciklopédiája*, Osiris, Budapest.
- Csernicskó, I. (1998), *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- É. Kiss, K. (2004), *Anyanyelvünk állapotáról*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Fancsaly, É. et al. (2016), Fancsaly, É., Gúti, E., Kontra, M., Molnár Ljubić, M., Oszkó, B., Siklósi, B., Žagar Szentesi, O. *A magyar nyelv Horvátországban*. Budapest–Eszék: Gondolat Kiadó – Media Hungarica.
- Művelődési és Tájékoztatási Intézet.
- Fehér, K. (2011), Anyanyelv és közösség, *Magyar Nyelvőr*, No. 1, 65–77.
- Göncz, L. (1999), *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Grétsy, L., Kovalovszky, M. (1985), *Nyelvművelő kézikönyv II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Jánk, I. (2019), *Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem.
- Juhász, M. (2022), A lingvicizmus megjelenése az iskolai fogalmazásértékelésben. *Anyanyelv-pedagógia* No. 1, available at: <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=953> (27.01.2024).
- Kálmán, L. (2009), *A nyelvművelés áltudomány*. <<http://www.nyest.hu/hirek/a-tudomany-nagyon-demokratikus-dolog>> (4.01.2024).
- Kiss, J. (1999), Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások. *Magyar Nyelvőr*, No. 4, 373–381.
- Kontra, M. (1998), Bomlott gondolkodású magyarok? Magyar nyelvművelés = diagnózis nélküli terápia. – In: Kontra, M., Saly, N. (eds.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris, 49–51.
- Kontra, M. (2010), A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. – In: Kontra, M. *Hasznos nyelvészet*. Somorja:Fórum Kisebbségkutató Intézet, 65–89.
- Kontra, M. (2023), Jövőt formáló nyelvi nevelés, *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*, No. 1, 9–25.
- Kontra, Borbély (2021), Kontra, M., Borbély, A. (eds), *Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Lanstyák, I. (2000), *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Lanstyák, I. (2022), *Nyelvi váltakozások az igék körében. Nyelvhelyességi és nyelvi helyénvalósági kérdések*. Pozsony: Szenci Molnár Albert Egyesület.
- Lanstyák, I. (2023), *A személytelenség kifejezésének eszközei. Nyelvhelyességi és nyelvi helyénvalósági kérdések*. Pozsony: Szenci Molnár Albert Egyesület.
- Molnár, M. (2020), “Vigyázz, hogy ezeket a kifejezéseket helyesen használd!” Az előíró szemlélet hatásai 21.századi iskolai anyanyelvi nevelésünkben. – In: Hoss, A., Vizket,

- A. (eds.), *Találkozások az anyanyelvi nevelésben 4. Hasonlóságok és különbözőségek a nyelvben és az anyanyelvi nevelésben*. Pécs: PTE BTK Nyelvtudományi Tanszék–Lingua Franca Csoport, 109–122.
- Nádasdy, Á. (2002), Mi a baj a nyelvműveléssel?, *Népszabadság*, 2002.05.19, available at: http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/mi_a_baj.html (13.01.2024).
- Parapatics, A. (2011), Pozitívan a nyelvjárásokról – az iskolában is, *Anyanyelv-pedagógia*, № 4, available at: <http://www.anyp.hu/cikkek.php?id=347> (21.01.2024).
- Péntek, J., Benő, A. (2020), *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*, Kolozsvár–Budapest: Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó.
- Posgay, I. (2007), Nyelvhasználati kérdések metanyelvi megközelítésben. – In: Heltai, P. (szerk.), *Nyelvi modernizáció*. Pécs – Gödöllő: MANYE – SZIE GTK, 260–264.
- Sándor, K. (1995), Az élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: kisebbségi kétnyelvűség. *Regio*, No. 4, 121–146.
- Sándor, K. (2001), *Nyelvművelés és ideológia*, II rész, available at: <http://web.unideb.hu/~tkis/ideolog2.htm> (28.01.2024).
- Sándor, K. (2003), Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés. – In: Kiefer, F. (szerk.), *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 381–409.
- Szépfalusi, I. et al. (2012), Szépfalusi, I., Vörös, O., Beregszászi, A., Kontra, M.. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest–Alsóőr–Lendva: Gondolat Kiadó – Imre Samu Nyelvi Intézet – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Szilágyi N., S. (2008), A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban, in Fedinec, Cs. (ed.) *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest, 105–117.
- Tolcsvai Nagy, G. (2004), *Nyelv, érték, közösség*, Gondolat, Budapest.

Доц. д-р Лиляна Лесничкова

l.lesnichkova@uni-sofia.bg

Author ID (SCOPUS): 57201726788

Researcher ID (Web of Science): AAL-5156-2021

ORCID ID: 0000-0001-6766-773X

Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Assoc. Prof. Lilyana Lesnichkova, PhD

l.lesnichkova@uni-sofia.bg

Author ID (SCOPUS): 57201726788

Researcher ID (Web of Science): AAL-5156-2021

ORCID ID: 0000-0001-6766-773X

Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Advertising in Taisho Era Japan

Aleksandra Mozgunova

Moscow City University (Russia)

Aleksandra Mozgunova. ADVERTISING IN TAISHO ERA JAPAN

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.95-106>

Abstract. Advertising messages of the Taisho era on one hand reflected the life of the new middle class in a rapidly changing urban world and on the other hand influenced the public consciousness by offering appropriate to the era images and behaviours. Advertising was a guide to the “brave new world”, advertising posters and texts enlightened the masses, telling the consumer about their options. Under the influence of advertising, the culture of mass consumption was formed. Advertising gives symbolic significance to ordinary things, creates new communicative patterns, ideals, standards. The diachronic analysis of advertising messages of the Taisho era helps us trace the mutual influence of advertising and the processes taking place in society and this is the principal value of the research.

The object of the study is advertising of the Taisho era. The main aim is to reveal the impact of the advertising to consumer and society of this period using content analysis methods. The author comes to conclusion that the advertising of the Taisho era became an entertainment genre; the value of all sorts of elements of suggestive impact and interactivity increased during the Taisho era. The development of graphic design of Japanese advertising in the XX century passed similar stages in comparison with the development of advertising design in Western countries. The Japanese advertising has features inherent in the discourse of the modern and postmodern era. Meanwhile, the content of advertising messages has national and cultural specificity.

Keywords: Japanese advertisement, Taisho era, postmodern era

Александра Мозгунова. РЕКЛАМАТА ПРЕЗ ПЕРИОДА ТАЙШО В ЯПОНИЯ

Резюме. Рекламните послания през периода Тайшо, от една страна, отразявали живота на новата средна класа сред бързо променящия се градски пейзаж, докато, от друга, влияели на общественото съзнание, като предлагали уместни за епохата образи и начин на поведение. Рекламата се е разглеждала като пътеводител за „прекрасния нов свят“, рекламните плакати и текстово съдържание просвещавали масите, показвайки на

потребителя какъв избор има. Под влиянието на рекламата се оформила културата на масовото потребление. Рекламата придава символично значение на напълно обикновени неща, създава нови комуникативни модели, образци и стандарти. Диахронният анализ на рекламните послания през периода Тайшо ни помага да проследим взаимното влияние на рекламата и процесите в обществото, което е и същината на това изследване.

Обект на изследването е рекламата през периода Тайшо. Основната цел е да се разкрие въздействието на рекламата върху потребителя и обществото през този период чрез използването на методи за анализ на съдържанието. Авторът достига до заключението, че рекламата през периода Тайшо се е превърнала в развлекателен жанр с нарастването на стойността на най-разнообразни елементи с подтикващо въздействие и интерактивност. Развитието на графичния дизайн на японската реклама през ХХ в. минава през подобни етапи като развитието на рекламния дизайн в западните държави. Японската реклама споделя черти, присъщи на модерната и постмодерната епоха. В същото време рекламните послания съдържат национална и културна специфика.

Ключови думи: японска реклама, период Тайшо, постмодерна епоха

Research/Научно изследване

Advertisement is considered to be a distorted mirror of our world (Pollay 1986: 18). Using common appeals on one hand, it is also influenced by cultural, social patterns of the country where it was created. The great effect of the advertisement has been studied by philosophers, marketing specialists, linguists, sociologists and other scientists: advertising can not only stimulate consuming process, but change consumers' habits. This article dwells upon the advertisement of the Taisho period in Japan – a time of development of consumption society, visual design and social and economic changes. All these processes were caught by the advertisement, but were they influenced or accelerated by advertisement? Content analysis of the advertisement and diachronic research of the Taisho era history can help to find out the cultural role of advertising during this period. The study is based on an analysis of historical events that took place during the Taisho era and advertising products (posters, signs, newspaper and magazine advertisements) of the period that are presented on the website of The Ad Museum Tokyo, as well as scholarly articles from the advertising research journal Ad Studies.

Taisho era is noteworthy because it is the period of Japanese Modernity (taisho modanizumu), during which the foundations of modern Japanese mass culture were laid through a synthesis of national tradition and foreign borrowings. Liberalisation in politics, culture, society, education, which were named Taisho Democracy, gave a powerful impetus to the development of mass society, as well as the development of mass production, which significantly influenced the change in the principles of advertising campaigns. The foundations of consumer culture in Japan began to take

shape. It was during this period that features close to modern advertising appeared: allegorical, appealing to emotions rather than logic; henceforth advertising sells dreams, images.

Before we start the description of the Taisho era and its' advertising we should give a brief description of the advertising in earlier periods.

In the Edo era (1603–1867), the typical advertising medium was signboards made of various materials and attracting attention with their shape and colourfulness. Signboards were covered with gold foil, lacquer, etc. Mostly advertising was visual, signboards had an object or object-symbolic character. In the early 18th century, a type of printed handout advertising hikifuda (advertising leaflets) flourished: they contained information about products and prices, functions and advantages of products. At a later stage, they even included entertaining stories about the properties of the products, as well as colourful images. In the Edo period, printed, visual advertising also took a leap forward with the development of woodblock prints: the prints fulfilled functions similar to those of a modern poster or billboard. Edo advertising texts were detailed, narrative in nature, and resembled a story. At first, newspaper advertisements took up no more than 1/3 of a page, but in the early 20th century texts began to be supplemented with images, more and more attention was paid to the design, there are advertising messages that take up a whole page.

The Meiji era (1868–1912) saw the emergence of indirect advertising – mass advertising without direct contact with the target audience, presented in newspapers and specialised magazines. The first advertisements of the Meiji era were also „readable“ advertisements, informing the consumer about technical innovations such as the telephone, or telling about the work of banks and businesses. Gradually, new texts emerged that became the prototype of modern texts: catchy, simple and concise, characterised by directness and boldness, replacing the long descriptive narrative. Meiji-era headlines were characterised by exaggeration of the merits of the product and the manufacturer, and pompousness. In addition to the black-and-white hikifuda leaflets that flourished in the early 18th century, colourful ebira leaflets became widespread in the Meiji period. The development of printing allowed them to be produced in large print runs and even placed on signboards. Ad posters depict girls in kimono against the background of ‘technical innovations’: telephone, steamboat, etc. The development of mass production in the Meiji era, however, made it possible to create them in large print runs and even place them on signs. However, the development of mass production in the Taisho era brought further changes in advertising.

The Taisho era (1912–1926), the second half of which was the interval between the two world wars, was marked by significant development of Japanese culture, including mass culture (Yamaki 2006: 159). The emergence of leisure time, which facilitated creation of cultural forms of spending it, created a favourable ground for this process. This period was highlighted by the liberalisation of the political process in pre-war Japan. The change to the first party government was an important

stage in development of the Japanese political system. Until the end of World War I, Japan's position on the international stage as a 'great power' was being consolidated in competition with other players, as well as the collapse of the old system of global world order, which resulted in the World War. On the other hand, the world crisis that broke out in the late 1920s exposed the country's structural problems and hit its economy hard, making social contradictions worse and contributing to the radicalisation of the political space. In the early 1930s, Japan embarked on a path of military expansion, changing its development paradigm.

The First World War gave a strong impetus to industrialisation and production, particularly in the development of industries such as pharmaceuticals. By the end of World War I, Japan was able to consolidate its financial position and a period of economic prosperity began. Development of industry was largely due to the reduction of imports: the government encouraged and supported domestic production. At the same time, competition of goods on the domestic market forced manufacturers to pay considerable attention not only to quality, but also to advertising (Tsuganesawa 2006: 12).

It is an interesting fact, that political propaganda posters first appeared in 1929. Unlike the Showa era, the Taisho era, which began with World War I, saw virtually no propaganda advertising – it was created later and mostly copied the Western posters (Tajima 2020). And during World War II, there was a decline in commercial advertising, which fulfilled the role of social advertising.

During the Taisho period, consumer culture and urban lifestyles were formed in Japan, the increase and modernisation of production and the rise of the economy became noticeable. The development of mass society in Japan falls on 10–20 years of the 20th century. The foundations of modern consumer culture were laid at the same time. This era was determined by formation of consumer standards, diversification of values, spread of ideas of liberalism, democracy, women's freedom and attention to social problems, development of the model of individualistic society, the origins of which lie in the West (Tsuganesawa 2006: 12).

Department stores, which appeared in the end of the Meiji era (1868–1912) and flourished in the early 20th century, became guides to the world of consumption and cultural life, serving as a link between producer and consumer. For example, in 1914 Mitsukoshi published a specialized magazine, Mitsukoshi Times, which included interesting articles and stories, as well as information on new products and an order form, thus expanding its consumer base to the whole country (Tsuchiya 2006: 20).

The commodification of culture is taking place. It is not enough for goods to be functional; the 'cultural' component is put on a par with utilitarianism and novelty. Art and culture are becoming part of everyday life of the masses. This trend finds its reflection in the advertisement for the Mitsukoshi department store chain "Today – the Imperial Theatre, tomorrow – Mitsukoshi" (1916) (Ad studies 2006a: 5). At the Tokyo Peace Memorial Exhibition, 1922, "cultural housing" was presented, the

layout of which was strikingly different from the traditional Japanese house, and represented an example of the coveted Western lifestyle: a bedroom, a living room and a children's room. Advertising dictates new trends, new stereotypes, which are picked up by the consumer and objectified through the demand for goods and services (Ad studies 2006a: 5).

In 1905, the Mitsukoshi Department Store established a fashion research laboratory, and in 1909 organized a children's goods research laboratory. In 1911, Mitsukoshi Department Store's specialised magazines, which advertised and distributed information about the department store and its range of products, presented a project for a brand new lifestyle "in touch with the department store", accompanied by the slogan "New fashion originates in Mitsukoshi" (Tsuganesawa 2006: 12). In 1909, Mitsukoshi was one of the first companies to open an artistic advertising department, employ professional artists, and train graphic designers to develop original designs for the department store's advertising, including Art Nouveau posters being among the most popular (Nakajima 2006: 21)

Such an active advertising policy made the company a talking point. During the 1914 Tokyo Taisho Exhibition, the Mitsukoshi Department Store organized information stands and souvenir sales, using a city transport map as the wrapping paper. The new Renaissance-style department store building, which opened the same year, was impressive in its splendor and technology, with elevators and Japan's first escalators. Such innovations caused excitement and became the subject of debate. So, step-by-step, department stores became new landmarks of the city and centers of mass cultural entertainment not only for the city dwellers but also for the suburbs ones (Tsuganesawa 2006: 13).

The Taisho era witnessed a dramatic increase in the concentration of population in large cities such as Tokyo and Osaka, and development of suburbanisation. During this period, as a result of industrialisation and economic growth a new layer of white-collar workers emerged, whose thirst for entertainment and amusement grew stronger: sports, opera and theatre, cinema and music records, and travel became part of everyday life, bringing new aesthetic elements into it (Tsuganesawa 2006: 15–16). In fact, it was these urban middle class of lawyers, journalists, professors, clerks – well-educated and well-to-do people, who were the main carriers of liberal ideas and demanded the democratisation of society and the establishment of basic political and civil liberties. American influence, reflected in middle-class lifestyles and mass media, began to create a new popular culture in Japan.

In addition, industrialisation led to the development of a blue-collar working class that actively demanded better working conditions. At the same time, trade union movements were gaining momentum, and the intensification of social contradictions led to an increase in the number of demonstrations. There was a politicisation of society, mainly the urban population, the growth of individualism and the spread of constitutionalist ideas.

Urbanisation and concentration of heavy and chemical industries in cities worsened the environment and exposed the problem of housing shortages. Representatives of upper and middle classes actively moved to the suburbs. This situation promoted the development of urban transport, especially private railways, as well as new ways of spending leisure time: zoological and botanical gardens, amusement parks, cinemas, dance halls and cafes, etc. were created (Tsuganesawa 2006: 16). Advertising played an active role in terms of ‘educating’ the consumer by communicating information to the public about their options and new life-style standards.

The Taisho era was a ‘reading era’: large-scale advertisements featuring books, one-yen books (*en-bon*), magazines, and dictionaries (e.g., *Kaizosya’s Compendium of Modern Japanese Literature* (1926), *Inoue’s English-Japanese-Chinese Dictionary* (1923, *Shiseido Publishers*), etc.) were prominent in the pages of newspapers (Ad studies 2006a: 6). In addition, music records and hand-held cameras (1922 *Konishi Publishers*) were presented to the attention of readers (Ad studies 2006b: 31–32).

The advent of offset printing and colour phototype in 1914 opened up a wide range of opportunities for advertising artists, helping them create bright, colourful, attractive posters (Tsuchiya 2006: 20). This period saw a shift from the ‘readable advertising’ (Higuchi, Satō 2010: 47–67) of the Meiji era to the ‘viewable’ advertising: the emphasis shifts to the visual component of the advertising message, with the arrangement of text and images subject to the whim and imagination of the author. Artists begin to experiment with foreshortening, colour, and scale (Ad studies 2006a: 9).

In Taisho-era advertising, the main role is played by the image: one can see posters with the company name and a short advertising slogan, or only the company logo, so that the text only clarifies the idea expressed by the visuals and guides the consumer’s thinking. An ad for *Lion toothpaste* in a newspaper (1924) depicts a woman in a kimono standing on the shore of a lake against a waterfall and a single inscription: “*Lion Toothpaste*”. The text in this case plays a purely referential function and should not interfere with the enjoyment of the high-quality image, but only clarify what product we are talking about and that this particular product will make you feel refreshingly cool (Ad studies 2006b: 33). Advertising images create an ideal picture of a man of the new age, and by operating with allusions and visual metaphors, show the consumer the modern lifestyle to which he should henceforth aspire: for example, the *Teikoku Denki light bulb poster* (1926) depicts a modern, wealthy Japanese family (indicated by European clothing and furnishings): father and daughter admiring the mother, who is showing off herself in the light of the lamps.

At first, commercial circles enlisted the help of artists to create advertising posters, but little by little professional graphic designers set off to design advertising layouts for businesses.

In the late Taisho and early Showa eras (1926–1989), the creation of advertisements was no longer just an element of applied art, but developed into a self-sufficient profession. Many manufacturers realize the value of quality advertising in increasing

sales. In 1925, designer Sugiura Hisui established the Nananinsha Association, which was engaged in design and creation of advertising projects. Many Japanese artists travelled to Europe and the United States, getting familiar with the work of their Western colleagues and contemporary artistic trends (Ad studies 2006a: 9).

In particular, the art nouveau trend had a great influence on advertising posters of the Taisho era: 'airy', frivolous young ladies dressed in a Western manner replaced cute Japanese women in traditional kimonos. The pose becomes freer, the image itself becomes more expressive and sensual, and the calm and serious expression on the face of traditional models is replaced by a mysterious smile. On the advertising posters of Mitsukoshi and Hoshi Seiyaku by Sugiura Hisui in the Art Nouveau style, one can see the image of a woman with a burning torch raised above her head. According to the author – this image is a symbol of women's freedom. The posters are decorated with curved lines and the theme of flora and fauna in the ornamentation (Nakajima 2006: 22; Tsuganesawa 2006: 13).

The Japanese artistic image was influenced by Expressionism, Art Deco and the Russian avant-garde, the expressiveness of which was taken up later by the Showa artists of the pre-war period. Takehisa Yumeji, in particular, often depicted beautiful women of his time and domestic scenes. His images are influenced by the Italian Expressionist Amedeo Modigliani and Art Nouveau artists (Nakajima 2006: 23).

In addition, the graphic design of print advertising in the 1920s developed under the influence of the Bauhaus trend that emerged in Germany. The Bauhaus school was attended by architects and designers of the early 1920s of the 20th Takehiko Mizutani, Iwao and Michiko Yamawaki, who later raised a constellation of graphic artists and designers (Yusaku Kamekura and others) (Nakajima 2006: 21–23).

It should be noted that Japanese artists did not just copy Western advertising posters in the Japanese style, but creatively reinterpreted the works of European masters within the established cultural tradition, developing their own vision and understanding of Art Nouveau.

In their work on advertising posters, artists used ready-made communicative structures that can be perceived as a kind of language or a certain code: they were household items, elements of style, etc. Thanks to the creation of its own special language based on elements of various semiotic systems, advertising turns into a conventional sign expressing a certain idea. The very goods presented in advertising become identifying signs, for example, a system of marking social status (Baudrillard 1986). This feature of the advertising message is especially clear in the postmodern era, but its roots go back to the early 20th century.

Taisho advertising combined the main tendencies of the bygone Edo period (1603–1868) – humour and elegant language – with the Taisho period itself, which adopted Western styles of fine art and attached great importance to the visual image. However, the image did not play a dominant role in the advertising message. The images themselves, representing complex units of meaning, can be broken

down into individual signs and interpreted in one way or another depending on the context in which they are placed. A harmoniously chosen combination of visual image and text allowed to clarify and enrich the iconic seme, fixing a specific meaning to the image (Nakajima 2006: 25).

In the Meiji era, advertising texts were often long product messages written by the shopkeeper himself or short stories written in high style by writers of *gesaku* (narrative fiction) (Yamaki 2006: 263). In the Taisho era, however, the main importance was placed on the advertising slogan, a catchy expression that could attract the reader's attention and be hereby remembered. Thus, the craft of ad copywriting became step by step a separate profession (Ad studies 2006a: 9).

One of the most spectacular examples of modernist advertising is the work of Toshiro Kataoka, who revolutionised advertising texts by introducing an element of entertainment. His advertising messages are characterised by boldness, humour, caricature, provocativeness and unexpected parallels, richness of syllable (Ad studies 2006a: 9–10). Besides, in his works text and visual component actively complement each other, actualising a certain component of meaning and creating a lively attractive image. The slogans for the advertisements of Smoka tooth powder and toothpaste manufacturer were decorated with black-and-white sketches corresponding to the advertising text, for example: the slogans “Smoka's spirit will crush blackness and keep whiteness” and “Smoka's craftsmanship – Nicotine cannot be withheld” were illustrated with images of warriors; “Fire is not dangerous – neither for rice, nor for teeth! But if you lose control, it will turn black! Both rice and teeth” was accompanied by an image of a woman cooking food on fire (Yamaki 2006: 171).

An event such as the Great Kanto Earthquake (1923) could not help but influence Japanese mass culture and advertising in particular. In newspapers such as *The Tokyo Nichi Nichi Shimbun*, up to half of the space was devoted to advertising, which became an information resource. Advertisements informed about the status of industry and companies, changes in sales outlets, opening and stopping the business, opening and closing time of shops, and essential goods, thus providing up-to-date information in a timely manner. In general, this sad event rather contributed to the spread of advertising.

The practical ideas and straightforward slogans of the early Taisho era are replaced by poetic references at the end of the period, with advertisements appealing to people's feelings and everyday needs. For example, in an advertisement for Calpis, the phrase “A nourishing drink” is replaced by the slogan “In 1 glass of Calpis you will find the taste of first love” (1924) (Ad studies 2006a: 7). Advertising texts still abound with detailed information about goods and services, but it is the richness and colourfulness of language and humour that become the distinctive features of advertising of this period. The producers of goods emphasise not only the quality of goods and the reliability of the manufacturer, but also try to entertain and interest the buyer, to find a common language with him (Higuchi, Sato 2010).

The Lait cosmetics advertisement (1925) used traditional images of Kabuki actresses and courtesans, meeting all the established notions of beauty and echoing Edo-era prints. Meanwhile, Club Cosmetics' advertisements departed from the accepted standard of beauty, attracting the public's attention with a new aesthetic taste: the company's face was two women who embodied girls from European high society and the idea of natural human beauty (Tsuganesawa 2006: 14).

Japanese commercial advertising in general is characterised by the use of indirect advertising and a soft approach. Such advertising avoids openly directing action to the consumer and direct imperatives, using soft verbs, suggesting and prompting, but not instructing; it does not appeal to logic, but uses emotional approach, selling a dream, a mood to create a positive image of the brand or product (Wells, Moriarty, Burnett 2006: 736). The widespread use of female characters in Japanese advertising avoids openly imposing influence and creates the illusion of free choice: a woman, who, as a rule, is in a subordinate position in relation to a man, cannot act as an authoritative person whose opinion should be listened to – it is as if she offers the goods, leaving it to the buyer to take further actions (choice of goods).

The idea postulated in the advertisement should evoke a certain emotional response that extends to the product itself, so that the consumer's reaction will be based on feelings and attitudes. Thus, the advertising series of cosmetics by Kazoku Kurabu "Family Club" uses metonymy with the function of identification "well-appointed/prosperous home", "happy family" = "Club cosmetics" and a female image that acquires antonomasic meaning in the advertisement. Thus, we get a chain of meanings, familiar in its form to the modern buyer: "every caring skillful housewife uses cosmetics – to be like that you need to buy Club cosmetics" (Tsuganesawa 2006: 14). A similar indirect imperative is present in the advertisement of the goods of the manufacturer of Chinese phytotherapeutic substances Tsumura "In a shining house – [there are tinctures of] Tujoto. Only your care makes the house bright or gloomy".

On the other hand, the progressive change of the social status of women is noteworthy – this trend was picked up in the advertising of goods and services and presented as ultra-modern. In 1922, approximately 3.5 million of Japan's 27 million women were middle class. The number of working women increased. Also in the 1920s and 1930s the phenomenon of modan garu "modern girl" appeared: a girl of new, European views, fashionable, self-reliant, independent. The images of such girls can often be seen in advertisements for a variety of goods, alcohol and tobacco products of the Taisho and early Showa eras. Modan garu was not a passive consumer, as many people believed her to be; on the contrary, she was a creator of new goods, services and habits (Garaeva 2020: 100).

The creators of Moriei chocolate (1926) and Platon German fountain pens (1922) used images of women dressed in fashionable European clothes to emphasise the idea of novelty and quality and to reinforce the associative chain "this modern product makes you modern and stylish" (Ad studies 2006b: 32). If we analyse

advertising from the Taisho era, we can see the prevalence of images and slogans that appeal to a female audience (Ad studies 2006a: 7). In this era, the female audience is actively involved not only in consumption, but also in social processes. Thus, in the Taisho era, women's universities were opened, the Japanese feminist movement developed, women declared their right to participate in elections and public life, and tried on such professions as nurse, doctor, pharmacist, teacher, translator, telephonist, typist, seamstress, saleswoman, waitress, and later magazine editor, beautician, actress, and others. Writers and poetesses in their works rethink the relationship between man and woman, the very essence of being woman.

Another remarkable industry and its advertisement is alcohol. The Western-style alcohol manufacturers, along with cosmetics manufacturers, were the standard-bearers of the Westernisation of life. They have changed the mainstream of their beer posters and newspaper advertisements, especially after the Great Kanto Earthquake, to design that mainly aimed at housewives. At the beginning people became familiar with beer in beer halls and cafés, the ads showed beautiful Japanese women with bottles and glasses in restaurants. The beer industry has changed from the men's beverage of the past, towards a beer to be enjoyed at home by married couples. For example, Kirin Brewery Company depicts the new lifestyle of the salaryman's family, with images of the joy of drinking with the young wife in the bath at the end of the day ("A day's pleasure, a family's harmony" (Kirin 1924)). The strategy of westernisation through advertising was promoted in many areas of household goods. The advertising for these foodstuffs included catch-phrases such as 'beer', 'whiskey', 'wine' and other Western liquors, soft drinks and were often of high quality, with elaborate catchphrases and visual design.

Conclusion

Probably, in the period of formation of cultural paradigm of modernism, advertising still appeals to stable preferences, standardised notions of beauty, familiar codes and signs. On the other hand, changes in social life, shift from the accepted models and filling traditional genres with new content, combining elements of Western and traditional art clothe the usual moves in a new form.

In addition, advertising messages are stepwise taking on a completely new gist of "mass consumption", which emerged in response to the development of mass production, requiring constant, ever-increasing demand – thus, not only the signifier but also the signified is changing.

The 20th century saw a shift from purely informational to persuasive and emotional advertising. It still fulfils the role of 'educator', but now by demonstrating to the consumer his new opportunities, modern lifestyle; in the process of development and increase in production, when it becomes more and more difficult to find qualitative differences between products, the accents in advertising are shifted to

artistic images, feelings – advertising represents a profile, a dream; it becomes an entertainment genre, where all kinds of elements of suggestive influence and interactivity are more and more appreciated.

Bibliography

- Гараева, Э. И. (2020), „Феномен модангару в истории Японии 1920 – 1930-х годов в эпоху модернизма и культуры потребления“, *Японские исследования*, кн. 3, 90–106. (Garaeva, È, I. (2020), “Fenomen modangaru vistorii iaponii 1920–1930-kh godov v epokhu modernizma I kul'tury potreblenii”, *iaponskie issledovaniia*, No. 3, pp. 90–106.)
- Baudrillard, J. (1986), *La société de consommation, ses mythes, ses structures*, Gallimard, s.l.
- Pollay, R.W. (1986), “The Distorted Mirror: Reflections on the Unintended Consequences of Advertising”, in *Journal of Marketing*, Vol. 50, No. 2, pp. 18–36.
- Wells W., Moriarty S., Burnett J. (2006), *Advertising. Principles & Practice*, Pearson Education Inc, *Upper Saddle River*, NJ.
- 編集部 (2006a), “広告史としての大正時代” *AD Studies*, Vol. 17, pp. 4–11. (Henshūbu (2006a), “Kōkokushi toshite-no Taishō jidai”, *AD Studies*, Vol. 17, pp. 4–11.)
- 編集部(2006b), “大正期の雑誌広告” *AD Studies*, Vol. 17, pp. 31–34. (Henshūbu (2006 a), “Taishōki-no zasshi kōkoku”, *AD Studies*, Vol. 17, pp. 31–34.)
- 樋口知志、佐藤友理 (2010), 引札に見る近世・近代の社会と文化, *Artes Liberales*, No. 86, pp. 41–67. (Higuchi, Tomoji and Satō, Yūri (2010), “Hikifude-ni miru kinseikindai-no shakai to bunka”, *Artes Liberales*, No. 86, pp. 41–67.)
- 中島祥文 (2006), 大正の美意識と広告デザイン. *AD studies*, Vol. 17, pp. 21–25. (Nakajima, Shōbun (2006), *Taishō-no biishiki to kōkoku dezain*. *AD Studies*, Vol. 17, pp. 21–25.)
- 津金澤聰廣 (2006), 大衆社会の成立と広告—消費文化の台頭. *AD studies*, Vol. 17, pp. 12–16. (Tsuganesawa, Toshihiro (2006), “Taishūshakai-no seiritsu to kōkoku: shōhibunka-no taitō”, *AD Studies*, Vol. 17, pp. 21–25.)
- 土屋礼子 (2006), メディアの大衆化と広告. *AD studies*, Vol. 17, pp.17–20. (Tsuchiya, Reiko (2006), “Media-no taishūka to kōkoku”, *AD Studies*, Vol. 17, pp. 21–25.)
- 八巻俊雄 (2006), 広告(ものと人間の文化史)、法政大学出版, 東京. (Yamaki, Toshio (2006), *Kōkoku (Mono to ningen-no bunkashi)*, Hōseidaigakushuppan, Tōkyō.)
- 田島奈都子 (2020), 戦前期日本のデザイン界における第一次世界大戦ポスターの受容と影響 2、非文字資料研究, Vol. 20, pp. 1–29. (Tajima, Natsuko (2020), “Senzenki nihon-no dezainkai-ni okeru Daiichijisekaitaisen posutā-no juyō to eikyō 2”, *Hi-moji shiryō kenkyū*, Vol. 20, pp. 1–29.)

Assoc. Prof. Aleksandra Mozgunova, PhD

mozgunovaad@mgpu.ru

Author ID (SCOPUS): 57564720100

ORCID ID: 0000-0001-6733-2753

Moscow City University (MGPU)

Institute of foreign languages

3 Poltavskaya st., Moscow

Russia

Доц. д-р Александра Мозгунова

mozgunovaad@mgpu.ru

Author ID (SCOPUS): 57564720100

ORCID ID: 0000-0001-6733-2753

Московски градски университет

Институт за чужди езици

ул. „Политавская“ 3, Москва

Русия

Относно реконструкцията на глагола „съществувам“ в прасемитския език

Виктор Тодоров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Viktor Todorov

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

*Victor Todorov. ON THE RECONSTRUCTION OF THE VERB “TO EXIST” IN
PROTO-SEMITIC*

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.107-116>

Abstract. In his article “Proto-Semitic Existentials: *yθaw and *laθθaw” Benjamin Suchard proposes a reconstruction of the verb *yiyʾaw (“to exist”) in Proto-Semitic. According to Suchard, the original meaning of this verb was “to have” and he cites as its derivatives the verbs *īšu* “to have” and the negation *laššu* (“does not exist”) in Akkadian, the existential particles *yēš* (in Biblical Hebrew) and *ʾī(ay)* (“exists”) in Aramaic, as well as the negative verb *laysa* (“does not exist”, “not to be”) in Arabic. The similarities between the above-listed lexemes both formally but also semantically make Suchard’s idea attractive, yet an analysis of their usage raises serious questions. The current article proposes an alternative approach, which rejects Suchard’s postulated connections and reconstructs “to exist” in Proto-Semitic as *iʒu, a verb from which *yəhī* in Biblical Hebrew and *yəhwē* in Aramaic are derived, both having the meaning “to be”.

Keywords: Proto-Semitic, Semitic languages, existential particles, negative existentials

*Виктор Тодоров. ОТНОСНО РЕКОНСТРУКЦИЯТА НА ГЛАГОЛА „СЪЩЕСТ-
ВУВАМ“ В ПРАСЕМИТСКИЯ ЕЗИК*

Резюме. В статията си „Прасемитските екзистенциални *yθaw and *laθθaw“ („Proto-Semitic existentials: *yθaw and *laθθaw“) Бенджамин Сушард предлага реконструкция на глагола *yiyʾaw (*съществувам*) в прасемитския език. Според автора първоначалното значение на този глагол е *притежавам*, като Сушард извежда като негови производни глагола *īšu* (*притежавам*) и отрицанието *laššu* (*не съществува*) в акадския език, екзистенциалните частици *yēš* (в древноеврейския) и *ʾī(ay)* в арамей-

ския език (*съществува*) и отрицателния глагол *laysa* (*не съществува, не е*) в арабския език. Приликите между посочените лексеми както във формално, така и в семантично отношение правят идеята на Сушард примамлива, но анализът на тяхната употреба повдига сериозни въпроси. В настоящата статия е застъпен алтернативен подход, който отрича постулираните от Сушард връзки и реконструира *съществувам* в прасемитския език като *iṣu, глагол, от който произхождат *uḥī* в древноеврейския и *uḥwē* в арамейския език – и двата в значение *съм*.

Ключови думи: прасемитски език, семитски езици, екзистенциални частици, отрицания на съществуване

Научно изследване/ Research

Въведение

Начините на изразяване на наличие, респективно отсъствие, в класическите семитски езици демонстрират редица особености, които закономерно предизвикват интереса на техните изследователи. В статията си „Прасемитските екзистенциални *uṯaw and *laṯṯaw“ Бенджамин Сушард (2023) предоставя подробна информация, свързана с този въпрос. Авторът търси общ произход на глагола *īṣu* (*притежавам*) и отрицанието *lašṣu* (*не съществува*) в акадския език, екзистенциалните частици *uēš* (в древноеврейския) и **ī(ay)* в арамейския език (*съществува*) и отрицателния глагол *laysa* (*не съществува, не е*) в арабския език и го намира в лицето на засвидетелстваната в еблаитския език глаголна форма *i-ša-wu* (*съществува* – Gensler 2000: 235), която кореспондира с аморейската [*i*]-[*ša?*]-*a* (*la-ma-a-a la* [*i?*]-[*ša?*]-*a i-lu bé*-[*na?*]-*a-na*, транскрипция по George и Krebernik (2022) *la-mā(h)-ya lā* (y) *iṭay 'ilu bēṇay-nā* – *защо няма бог сред нас*).

Въпреки че посочените две глаголни форми демонстрират екзистенциално значение, Сушард намира техния прототип в лицето на акадския глагол *īṣu* (*притежавам*), като се аргументира с факта, че трансформацията на значението *съществувам* в *притежавам* не се наблюдава, докато обратната трансформация – от *притежавам* в *съществувам* е срещано явление. Впрочем вторият тип развитие е налице и в българския език, където то е следствие от безлична употреба на глагола *има* (*притежава*), при която обаче той продължава да се използва с пряко допълнение (*има го*). За сметка на това в цитирания от аморейско-акадските двуезични плочки пасаж *la ma-a-a la* [*i?*]-[*ša?*]-*a i-lu bé*-[*na?*]-*a-na* *бог* се намира в именителен падеж (*ilu*), което поставя въпроса какво предизвиква трансформацията на обекта на глагола *притежавам* в негов субект. Сушард (2023: 79) предполага промяна на формата като следствие от промяна на значението, но механизмът на тази промяна остава неясен.

Съществен фактор при анализа на посочения проблем се явява предполагаемата връзка между прасемитския глагол *съществувам* и посочените средства за изразяване на екзистенциални значения в акадекия, древноеврейския, арамейския и арабския език, които ще коментирам в по-нататъшното си изложение, преди да се върна към поставения основен въпрос.

1. Акадеското отрицание *laššu*

Отрицанието *laššu* се използва основно в асирийските акадеки диалекти и регистрира отсъствие. Присъствие се изразява чрез глагола *bašūm* (перфектив *ibšī*, имперфектив *ibaššī*):

- староасирийски: *mīmma laššu šinšera laddinakkum* – *каквото липсва, нека ти дам дванадесетократно*;
- новоасирийски: *šumma ibašši šumma laššu* – *(ако има, ако няма) – независимо дали има, или няма*.

Както отбелязва и Сушард (2023: 75), тълкуването на *laššu* като производна на *lā īšu* (*не притежава*) е възприето в асириологията (Von Soden §111a, Rubin 2005: 46). Авторът подлага на съмнение това гледище изцяло с доводи от областта на фонетиката: той посочва, че то „не обяснява нито наличието на гласната *a* в *laššu*, нито удвояването на съгласната *š*“ (Сушард 2023: 75). Но това не е толкова значим проблем. Изпускането на гласната *ī* в процеса на стандартизация не е нещо недопустимо, както и замяната на дългата гласна (*-ā-*) с дълга съгласна (*-šš-*) – срв. *idūk* – *той уби*, но *idukkū* – *убиха*. Налице са обаче други спорни моменти.

Най-напред в акадеки *īšu* не се използва в екзистенциално значение. Такава употреба е засвидетелствана единствено в преписката от Тел ел-Амарна, т.е. най-вероятно е резултат от смесване с местен ханаански говор.

Освен това *īšu* е претеритна форма (използването ѝ като статив е изключение), докато *laššu* се държи изцяло като стативна такава – в староасирийски тя дори приема личните стативни окончания, които отразяват именителен падеж (*lā-šu-wa-ku* – *не съществувам, няма ме*), което отново се свързва с въпроса за промяната на обекта на глагола *īšu* в негов субект.

Към посочените особености се добавя и следният въпрос: ако отрицателната форма *lā īšu* се превръща в напълно различна лексема, която в синтактично отношение се държи по съвсем друг начин, защо това не се случва при положителната форма? Ако допуснем в отрицателния вариант *lā īšu* (*не притежава*)/*laššu* (*не съществува*), то защо не се реализира съответствието *īšu* (*притежава*)/**īššu* (*съществува*)? Форма, наподобяваща последната, се появява в късноавилонския диалект (Дяконов 1967: 321), но механизмът на нейното конструиране е различен – тя съдържа присъединено самостоятелно местоиме-

ние за именителен падеж – *iš-šū* (*мой е*) > *iššū*, *iš-šī* (*тя е*) > *iššī* и т.н. Очевидно това е новобразуване, възникнало под влияние на арамейската частица *’ī*.

Не е ли странно наличието на тази асиметрия? Тя би била обяснима, ако предположим, че *ibaššī* вторично заменя предполагаемата форма **iššū*, но езиковият материал не ни предоставя достатъчно основания за такова допускане.

Неизбежно възниква и въпросът за природата на прилагателното *laššu(m)* – *чужд, отсъстващ*. Тезата, че една спрегаема глаголна форма (*lā ṭšu* – *не притежава*) може да се превърне в прилагателно име, при това с толкова различно значение, очевидно е неприемлива. Остава възможността една отрицателна частица (каквато на практика е *laššu*) сама по себе си, без допълнителни афикси, да се превърне в прилагателно име, което за мен е не по-малко неубедително. Обратното обаче – едно прилагателно име да се десемантизира и да започне да функционира като отрицателна частица, е много по-вероятно (срв. пак в академски *kīnu(m)* – *постоянен, верен*, *kīna* (асирийски *kēna*) – *да* (утвърдителна частица)). Това би обяснило и функционирането на *laššu* като стативна форма, т.е. като име.

Посочените противоречия навеждат на мисълта, че *laššu* представлява застинала форма на прилагателното *laššu(m)*, което няма връзка с глагола *ṭšu* и не може да бъде изведено от предполагаемия от Сушард глагол **yiyṭaw*.

Сушард разрешава проблема по един безспорно оригинален, но бъдещ възражения начин. Авторът постулира в прасемитския език **yṭaw* (*съществува*, производна форма на **yiyṭaw* – *притеждавам*) с отрицателен вариант **layṭaw* > **lattaw*. По принцип тезата за асимилация на *y* в дадения случай е много спорна. Наличие на такава асимилация се установява в значително по-късен период, при това ако полугласната е в предударена сричка (Garnier, Jacques 2012), докато в **layṭaw* тя следва да е част от ударена сричка. А и ако разглеждаме арабския вариант *laysa* като произведен на **layṭaw*, както смята Сушард, допускането на първоначална асимилация е напълно ненужно. Очевидно постулирането на прехода **layṭaw* > **lattaw* следва да послужи за обяснение на *laššu* < **lattū*, но това обяснение не е достатъчно убедително.

Още по-странно е постулирането на положителния вариант **yṭaw*, чието отпадане в академски (за сметка на запазването на отрицателния вариант) Сушард не коментира. Дори ако приемем, че такова съчетание на полугласна и непосредствено следваща съгласна в началото на думата е изобщо произносимо, то кардинално противоречи на класическия семитски закон за недопустимост на двусъгласно начало, камо ли на такова, състоящо се от полугласна и съгласна.

2. Частиците *uš* (в древноеврейски) и *'i*(*ay*) в арамейски

Че посочените две форми са варианти на една и съща частица, свидетелства както еднотипната им употреба в двата езика, така и наличието на предходния етап на **'i* (графически *'it*) в угаритския език (Sivan 2001: 187):

- *'it yn* – има вино;
- *w hm 'it zbl b'[l 'arš]* – и ако съществува принцът, господар на земята;
- *rgm 'it ly* – имам дума (съществува дума за мен).

Последният пример регистрира механизъм за изразяване на притежание, какъвто намираме и в древноеврейския, и в арамейския език.

Като изключим предложението на Сушард за реконструкция на стара форма *yitaw, което, както вече споменах, намирам за неприемливо, логична изглежда идеята *'i* да произхожда от глагол в префиксално спрежение (*yitaw/*yitay). Това би съответствало на „угаритската вокална хармония“ (закон на Барт–Гинсберг), съгласно която при характеризираща (типова) глаголна гласна *-a-* префиксалната гласна е *-i-*. Очевидно в такъв случай изходната форма на частицата би била *yit, което кореспондира с древноеврейската *uš*.

Дотук всичко изглежда резонно, само че и в този случай се сблъскваме с проблема за асиметрията между утвърдителните и отрицателните изречения. Арамейската форма *lā 'i*(*ay*) (*не съществува*) е по-късно явление. В угаритски в отрицателния вариант се използва *'in* (**'ēna*) – *w 'in ʿsr* (*и няма птица*), частица, която представлява модификация на въпросителното местоименно наречие **'ay(na)* (*къде*)¹ в риторична употреба (*Къде птицата!* > *Няма птица*, (Sjörs 2018: 183)). Същата е ситуацията в древноеврейския и финикийския език (древноеврейски *'ēn*, финикийски *'y* (**'ay*) – *няма*). Но ако *yit произлиза от глаголна форма, то как се обяснява липсата на неин отрицателен вариант?

Ако отрицанията се изразяват чрез именно изречение, нормално е утвържденията да се изразяват на същия принцип, още повече че в отрицателните конструкции по необходимост трябва да съдържат отричаща дума, докато при утвърдителните това не е задължително. В арабски например абстрактно наличие се изразява чрез наречието *hunāka* (*там*) – *hunāka nāsun* – *има хора* (*там – хора*). Всичко това внася сериозни съмнения в отглаголния произход на частицата *'i*.

Според мен трансформацията на въпросителното наречие **'ay(na)* в специална частица, отричаща наличност (различна от стандартното отрицание *lā*), симетрично предизвиква въвеждането на такава частица и при потвърждаването на наличност. Що се отнася до произхода на *'i*, то най-вероятно е

¹ Угаритски *'iy* (**'iyua* < **'ayua*), *i* (**'ē* < **'ay*), древноеврейски *'ē*, арабски *'ayna*, гез *'ayte*, сирийски арамейски *'aykā*.

той да се търси в стария предлог за съвместност *ittu (акадски *ištu, išti, itti*)². Подобно явление се наблюдава в съвременните арабски диалекти, където наличност се изразява чрез предлога *fī* (е): *fī samak* – има риба.

Както отбелязва Тропер (2000: §88.1), угаритската частица *'it* не се комбинира със суфиксални местоимения и това е нормално в рамките на именно изречение, където наличният предмет или субект се явява подлог. По-късно обаче такава употреба се наблюдава най-вече в арамейския език (сирийски арамейски *'itayk* – *mi cu*). Конструирането на подобно генитивно словосъчетание свидетелства, че първоначално *'it* не се е използвала с лични местоимения. В подкрепа на това заключение е и посочената по-горе форма *iššū* в късноавилонски, която съдържа присъединено самостоятелно, а не суфиксално местоимение. Въвеждането на суфиксални местоимения според мен се извършва по силата на формална аналогия с други служебни думи (предлози), за което свидетелства и разширението *-ay* (напр. древноеврейски *'ah^arē* < *'ah^aray* – зад, арамейски *qu^dmay* – пред).

3. Глаголът *laysa* в арабски

Случаят с *laysa* в арабския език е особено интересен, тъй като този глагол стои извън арабските граматични норми. Най-напред той има перфективен тип спрежение, но показва отсъствие не в миналото, а в настоящето, при което няма корелат, изразяващ присъствие. Впрочем не е вярно, че *laysa* може да означава *не е* (*it is not*), но не и *няма* (*there is not*) както пише Сушард (2023: 72). Напротив, употребата на *laysa* за отричане на наличност е не просто стандартна (напр. *laysat fī-l-madīnati jāmi^catun* – в града няма университет). Според мен тя е и първична.

Друга странност при *laysa* е, че се държи като принадлежащ към класа II w/y (*кухи*) с корен *lys*, но глаголите от този тип демонстрират в 3 л. на перфектива дълга гласна *ā*, а не дифтонг *ay* (например *sāra* – нътувам, корен *syr*).

Предвид посочените особености извеждането на *laysa* от отрицание на стара стативна форма (*lā yasā) е твърде спорно. Първо, стативът в арабски се трансформира изцяло в перфектив, т.е. този глагол би трябвало има минало, а не сегашно значение. Второ, липсват каквито и да е податки за положителен корелат на този статив.

Цялата неправилност, с която се характеризира *laysa*, навява на мисълта, че това е дума с неарабски произход, която е частично интегрирана в арабската граматика. Ако погледнем от този ъгъл, фиксирането на предполагаемата заемка не е особено трудно – това е отрицателната форма на арамейската час-

² Според Церетели (1979: 124) *'it* в арамейски произлиза от съществителното *itūā* (*съществуване, същество*), но това име съдържа относителната наставка *-ī*, което свидетелства, че по-скоро *itūā* е производна на *'it*.

тица $\text{'i}l - l\bar{a} \text{'i}l > layl^3$, с която принципно се отрича наличие, при това сегашно наличие, което удовлетворява напълно значението на *laysa*.

Възниква възражението, че в такъв случай би трябвало да е зает и положителният вариант, но предвид това, че в арабски в утвърдителните конструкции не се използват частици, докато в отрицателните такива неминуемо се използват (*lā, mā*), заемането в отрицателния вариант е по-лесно. А и при чуждиците едва ли можем да претендираме за последователност в процеса на тяхното заемане.

Оттам насетне трансформацията на *lā 'i}l > layl* в глаголна форма се извършва по силата на формална аналогия с глагола *kāna* (*бях*), следствие от която е и използването му в съставни сказуеми, напр. *laysa 'ahmadu muhandisan – Ахмед не е инженер* (аналогично на *kāna 'ahmadu muhandisan – Ахмед беше инженер*). От фонетична гледна точка преходът $t > s$ в класическия арабски език е проблемен, но както отбелязва Сушард (2023: 72), макар и нехарактерен, той може да бъде забелязан в случая с бройното числително *sādis-* < **sādīt-* – *шест*. Друг пример за такъв преход е *'insān-* (*човек, мъж*), срв. *'untā* (*женска, жена*).

След своя коментар на *laysa* Сушард анализира и произхода на арабската възклицателна частица *layta* (*дано*), което е приносен момент, доколкото тази частица наистина може да се свърже с екзистенциалната *'i}l*. Но теорията на Сушард, че *layta* е следствие от **law y}a* (Сушард 2023: 73) (*ако съществува*) е неприемлива по вече изказаните по-горе съображения за твърде проблемната реконструкция **y}a* и за отсъствието на положителния вариант *'i}l* в арабски. На фона на тези съображения доводът на Сушард, че реконструкцията **law y}a* обяснява наличието на крайната *-a*, което иначе нямало как да се обясни, не звучи много сериозно. Гласната *-a* е обичайно окончание на служебните думи в арабския език и би могла да бъде добавена по аналогия. Не е невъзможно обаче *layta* да се тълкува като заемка, най-вероятно на емфатичен вариант на *'i}l – *la- 'i}l* (относно емфатичната частица *la-* в семитските езици вж. Huehnergard 1983, Sjörs 2018).

4. Глаголът *съществувам* в прасемитския език

От казаното дотук става ясно, че реконструираният от Сушард в прасемитския език глагол **y}uy}aw* се съотнася единствено с академския глагол *l}ši* в значение *притежавам*. Нито *laš}u*, нито *'i}l*, нито *laysa* могат да бъдат изведени от него: тези три лексеми имат нееднороден произход и са резултат от различен тип процеси. Но тогава какъв е корелатът на еблаитския глагол *išaw* в прасемитски и каква е неговата съдба впоследствие?

³ Lipiński 2001: §49.23. Тълкуването на *laysa* като арамейска заемка е по-логично от предложената от ал-Джаллад (2018) идея за заемането ѝ от новоасирийски, доколкото заемки от този език в арабски принципно не се наблюдават.

Всъщност няма проблем *išaw* да се свърже с глаголите за съществуване *hāyā* (съм, имперфектив *uəhī*) в древноеврейския и *həwā* (съм, имперфектив *uīhwē*) в арамейския език. Пречката това да бъде направено, е съответствието *š* – *h*, но това съвсем не е единственият случай на такова съответствие. Вариантите *š*, и *h* стандартно присъстват при коренната фонема в третоличните местоимения и каузативния глаголен префикс (по-подробно по въпроса у Тодоров 2022: § IX):

- акад. *šū* (мой), араб. *huwa*, древноевр., арам. *hū*;
- акад. *ša-* (префикс за образуване на каузативна глаголна основа), древноевр. *ha-/hi*, арам. *ha->'a*, араб., гез. **ha->'a*.

Съответствието *š* – *h* се наблюдава и при съюза *ako*: акад. *šumta*, клас. арам. *hin*, древноевр. *'im* < **him*, араб. *'in* < **hin*, гез. *'emma* < **himma*.

Посочените явления дават основание на Дяконов (1965, 1967) да постулира наличието в прасемитския език на фонема, различна от стандартната *š*, която не преминава в *h*, условно обозначена от него като *ṣ*. В такъв случай *съществувам* би могъл да бъде реконструиран в прасемитския език като **iṣaw⁴*, чиято форма за нов перфектив **ṣawa/*ṣaya* > **ṣawā/*ṣayā* (с удължаване на гласната, чрез което глаголт бива отнесен към класа III w/y (*недостатъчни*)) дава начало на *hāyā* в древноеврейския, респективно *həwā* в арамейския език.

Заключение

Направеният семантико-структурен анализ показва, че свързването на акадското отрицание *laššu* и арабското отрицание *laysa*, както и на екзистенциалната частица *'it* в североцентралните семитски езици с еблаитския глагол *išaw*, е твърде проблемно въпреки наличните прилики. За сметка на това посоченият глагол пряко кореспондира с глаголите за съществуване *uəhī* в древноеврейския и *uīhwē* в арамейския език; предвид наличното и на други места съответствие *š* – *h* изглежда по-удачно в прасемитския език *съществувам* да бъде реконструиран по еблаитския образец като **iṣaw* в противовес на акадския глагол *īšu* < **iṣu* – *притежавам*, който съдържа различна коренна съгласна.

⁴ По традиция се приема реконструкцията на формата за 3 л., ед. ч., м. р. в прасемитския език с начална полугласна *y-*, като се смята, че в акадски тя е отпаднала. Лично аз застъпвам обратното мнение – че полугласната се появява вторично. Доколкото тази дискуссия няма пряко отношение към поставената тема, тук няма да излагам аргументите си подробно – за повече информация вж. Тодоров 2022: § XI.1.

Библиография

- Тодоров, В. (2022), Монофонемни слово- и формообразователни форманти в семитските езици: етимологичен анализ. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София. (Todorov, V. (2022), Monofonemni slovo- i formoobrazovatelni formanti v semitskite ezisi: etimologichen analiz. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia.)
- Дьяконов, И. (1965), *Семито-хамитские языки*. Наука, Москва. (D'iaġkonov, I. (1965), *Semito-hamitskieiazyki*, Nauka, Moskva.)
- Дьяконов, И. (1967), *Языки древней передней Азии*. Наука, Москва. (D'iaġkonov, I. (1967), *ġaziki drevnej perednej Azii*. Nauka, Moskva.)
- Церетели, К. Г. (1979), *Сирийский язык*. Наука, Москва. (Tsereteli, K. G., (1979), *Siriiskii iazyk*. Nauka, Moskva.)
- Al-Jallad, A. (2018), “The Earliest Attestation of laysa and the Implications for Its Etymology”, in *Languages, Scripts and Their Uses in Ancient North Arabia* (Supplement to the Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 48), 2018, Archaeopress, Oxford, pp. 111–119.
- Garnier, R., Jacques, G. (2012), “A neglected phonetic law: The assimilation of pretonic yod to a following coronal in North-West Semitic”, in *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, Vol. 75, No. 1, pp. 135–145.
- Gensler, O. D. (2000), “Why Semitic adverbializers (Akkadian -iš, Syriac -ā'īt) Should Not Be Derived from Existential *'īʔ”, in *Journal of Semitic Studies*, Vol. 45, No. 2, pp. 233–265.
- George, A., Krebernik, M. (2022), “Two Remarkable Vocabularies: Amorite-Akkadian Bilinguals!”, *Revue d'assyriologie et d'archéologie orientale*, Vol. 116, pp. 113–166.
- Huehnergard, J. (1983), “Asseverative *la and Hypothetical *lu/law in Semitic”, in *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 103, No. 3, pp. 569–593.
- Lipiński, E. (2001), *Semitic Languages: Outline of a Comparative Grammar* (Orientalia Lovaniensia Analecta 80), 2nd ed., Peeters, Leuven.
- Rubin, A. D. (2005), *Studies in Semitic Grammaticalization* (Harvard Semitic Studies 57), Eisenbraun, Winona Lake.
- Sivan, D. (2001), *A Grammar of the Ugaritic Language*, Brill, Leiden-Boston-Köln.
- Suchard, B. D. (2023), “Proto-Semitic existentials: *yθawand, *laθθaw”, *Journal of Northwest Semitic Languages*, Vol. 49, No. 2, pp. 65–87.
- Sjörs, A. (2018), “Historical Aspects of Standard Negation in Semitic”, in *Studies in Semitic Languages and Linguistics*, Vol. 91, Brill, Leiden-Boston.
- Tropper, J. (2000), *Ugaritische Grammatik* (Alter Orient und Altes Testament 273), 1st ed., Ugarit-Verlag, Münster.
- Von Soden, W. (1995), *Grundriss der akkadischen Grammatik* (Analecta Orientalia 33), 3rd ed., Pontificio Istituto Biblico, Rome.

Доц. д-р Виктор Тодоров
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Катедра „Арабистика и семитология“
бул. „Тодор Александров“ 79, София 1303
България

Assoc. Prof. Victor Todorov, PhD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Department of Arabic and Semitic Studies
79 Todor Alexandrov Blvd., Sofia 1303
Bulgaria

Использование префиксов и суффиксов в качестве стратегий обучения русской лексике

Gota Sаяма

Университет София (Япония)

Gota Sayama

University Sofia (Japan)

Gota Sayama. USING PREFIXES AND SUFFIXES AS VOCABULARY LEARNING STRATEGIES FOR RUSSIAN

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.117-135>

Abstract. In the contents of Russian textbooks, prefixes are emphasized in sections regarding verbs of motion and verb aspects through prefixation; therefore, learners tend to overlook the importance of suffixes. In this regard, learners do not employ suffixes due to the lack of descriptions in the textbooks. Hence, this study examined the use of Russian derivational prefixes and suffixes as vocabulary learning strategies. For this purpose, the author administered a questionnaire to students majoring in Russian language as their first foreign language at the author’s university regarding the use of derivational prefixes and suffixes when learning Russian vocabulary. In comparison with the primary literature (Schmitt 1997), the data obtained from the questionnaire were analyzed using mixed methods research approach. The findings showed that most learners used prefixes to discover the meanings of unknown words and consolidate them in their memory; however, they did not use suffixes for these purposes and did not consider them to be effective as vocabulary learning strategies. The results highlight the following two points: (1) in contrast to English learners, Russian learners do employ vocabulary learning strategies with prefixes and suffixes. (2) However, they have greater knowledge of prefixes than that of suffixes. For the first time, this study revealed the details about the use of Russian affixes as learning strategies. Since previous research has indicated that knowledge of suffixes is significant for increasing Russian vocabulary, Russian textbooks should add descriptions of suffixes as word-formation units.

Keywords: Russian vocabulary learning strategy, word-formation, prefixes, suffixes

Гота Саяма. ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ПРЕФИКСИ И СУФИКСИ КАТО ПОДХОД ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО НА РУСКА ЛЕКСИКА

Резюме. В съдържанието на руските учебници за начални нива префиксите са представени в раздели, посветени на глаголите за движение, за образуване на видови двойки чрез префиксация; следователно обучаемите са склонни да пренебрегват значението на суфиксите. В тази връзка учащите използват по-малко суфикси поради по-слабото им представяне в учебниците. За тези нива в настоящото изследване разглеждаме използването на руски деривационни префикси и суфикси като стратегии за усвояване на лексиката. За тази цел от автора беше направено анкетно проучване сред студенти, изучаващи руски език като първи чужд език в университета на автора, относно използването на деривационни префикси и суфикси при изучаване на руската лексика. В сравнение с първичната литература (Schmitt 1997) данните, получени от въпросника, бяха анализирани с помощта на смесен изследователски подход. Получените резултати показват, че повечето учащи използват префикси, за да открият значенията на непознати думи и да ги консолидират в паметта си; те обаче не са използвали суфикси за тези цели и не са ги считали за ефективни като стратегии за изучаване и разширяване на речниковия запас. Резултатите подчертават следните две извода: (1) за разлика от изучаващите английски език изучаващите руски наистина използват стратегии за изучаване на лексиката с префикси и наставки. (2) Те обаче имат по-добри познания за префиксите, отколкото за суфиксите. За първи път това проучване разкрива подробности за използването на руски афикси като стратегии за учене от носители на японски език. Тъй като предишни изследвания показват, че познаването на суфиксите е важно за увеличаване на руския речников запас, в учебниците по руски трябва бъдат добавени описания на суфиксите като словообразователни единици.

Ключови думи: стратегия за учене на руската лексика, словообразуване, префикси, суфикси

Научно изследване/Research

1. Введение

1.1. Обзор литературы

В области исследований стратегий обучения лексике (англ. Vocabulary learning strategies, далее VLSs) отмечается важность роли афиксов для понимания значения незнакомых мотивированных слов, а также закрепления значений уже встретившихся мотивированных слов в памяти (см. напр. Bauer, Nation 1993; Gu, Johnson 1996; Schmitt 1997; Webb, Nation 2017; Nation 2023). Более всего работ о VLSs посвящено английскому языку. Что же касается русского языка, как показывают исследования на данную тему (см. напр. Тихонов 1985; Ефремова 1996), он крайне богат морфологическими способами словообразования, и в нем содержится обилие словообразовательных единиц, следовательно мотивированных слов. Так, Nishikawa (2006) представляет спи-

сок английских аффиксов, состоящий всего из 288 префиксов и суффиксов. С другой стороны, в словаре русских словообразовательных единиц (Ефремова 1996) перечислены около 1900 аффиксов (см. табл. 1).

Таблица 1. Количество русских словообразовательных единиц (Ефремова 1996: 9)

Часть речи	Префиксы	Интерфиксы	Суффиксы	Сумма
Существительное	60	168	690	918
Прилагательное	54	191	201	446
Глагол	173	127	68	368
Наречие	19	70	71	160
Сумма	306	556	1,013	1,875

Из таблицы 1 видно, что русский язык отличается значительным количеством таких словообразовательных единиц, как префиксы и суффиксы. Этот факт означает, что *большинство русских слов относится к мотивированным* (Янко-Триницкая 2001: 242): например, исходное слово „зима“ имеет дериваты „зимний“, „зимовать“, „прозимовать“, „зимовка“, „озимье“ и др. (Янко-Триницкая 2001: 242). Аффиксы употребляются при образовании слов и играют центральную роль для обогащения русской лексики (Исаченко 1960: 152–153; Wade 2011: 283). Можно предположить, что VLSs с использованием аффиксов должны быть полезны для увеличения словарного запаса языков с богатым словообразованием, включая русский и другие славянские языки¹. В работе Sayama (2018) были определены префиксы („по-“, „в-“...), суффиксы („-ник“, „-ость“...), интерфиксы („-о-“...) и циркумфиксы („на-...-ся“, „по-“... „-и“...), входящие в состав наиболее часто употребляемых слов (см. прил. 1). *Их анализ статистически и количественно подтвердил эффективность обучения аффиксам – особенно префиксам и суффиксам – с целью увеличения словарного запаса.* Кроме того, серия эмпирических исследований VLSs с префиксами и суффиксами для обучения русской лексике, подтвердила их эффективность (Sayama 2022)².

Тем не менее, остается неясным, насколько широко используются аффиксы при обучении русской лексике. На данный момент автору не встречались работы, содержащие эмпирические данные, которые могут послужить основой для обсуждения VLSs с русскими аффиксами. Что касается английского языка,

¹ В России составлено несколько учебных пособий и словарей по словообразованию и определенным аффиксам (см. напр. Козлова 2014; Амиантова и др. 2016; Киселева 2016).

² На данный момент проведено мало эмпирических исследований на тему усвоения русских аффиксов японскими учащимися. Существует несколько работ, посвященных подтверждению эффективности VLSs с английскими префиксами и суффиксами для японских учащихся (напр. Aizawa 1998; Nakayama 2008), но все-таки их количество остается небольшим. Как отмечено в работе Yamashita (2006: 48), эффективность VLSs должна быть лучше изучена через эксперименты.

то наиболее часто цитируемыми работами о стратегиях обучения английскому языку считаются Oxford (1990), Gu and Johnson (1996), Schmitt (1997) и др. Однако результаты анкет Gu and Johnson (1996), Schmitt (1997) и Mizumoto (2006) также показали, что учащиеся редко использовали VLSs с аффиксами при обучении английской лексике.

Судя по содержанию учебных материалов об использовании аффиксов учащимися русскому языку, в учебниках РКИ чаще других аффиксов встречаются префиксы, обозначающие пространственные значения („в-“ „движение внутрь“, „вы“ „движение изнутри“ и др.). Обычно они вводятся в разделах образования глаголов движения с префиксами и видовой пары с помощью префиксации (см. напр. Антонова и др. 2016). С другой стороны, *отдельно суффиксам в учебниках часто уделяется мало внимания или не уделяется совсем* (подобная тенденция наблюдается во многих учебных материалах на японском языке (в том числе, в учебниках университета Дзёти для первого и второго курсов). Таким образом, можно выдвинуть следующую гипотезу: *не замечая важности суффиксов при обучении русской лексике, учащиеся совсем не используют или редко используют суффиксы, как способы VLSs*. В связи с этим можно предположить, что участники знают меньше суффиксов, чем префиксов.

1.2. Цели исследования

Для подтверждения гипотезы, обозначенной в разделе 1.1., по методике Schmitt (1997) автором была проведена анкета по VLSs с использованием префиксов и суффиксов в качестве деривационных средств³ среди японских учащихся, изучающих русский язык как первый иностранный в университете. Анкета состояла из двух частей – количественной и качественной. Количественная часть фокусируется на том, используют ли учащиеся префиксы и суффиксы при предположении значений незнакомых мотивированных слов (Discovery strategies) и при закреплении значений встретившихся слов (Consolidation strategies), а также, считают ли они полезными данные стратегии (подробнее см. 2-ой раздел). Для интерпретации результатов вышеупомянутого количественного анализа автор дополнил анкету открытым вопросом (качественная часть), в котором респонденты объясняют, почему они используют или не используют данные VLSs с префиксами и суффиксами. То есть подкрепляя данные из количественного анализа качественным, автор стремится к более глубокому пониманию причин (не)применения методов VLSs с префиксами и суффиксами на практике (о комбинированных методах исследования см. Creswell 2014).

³ Предмет анализа в данной работе ограничен префиксами и суффиксами. Мы не касаемся циркумфиксов (*на-есть-ся*) и интерфиксов (*язык-о-знание*) в контексте эффективного обучения лексике, поскольку, как показал Sayama (2018), последние две разновидности аффиксов редко появляются среди наиболее часто употребляемых слов.

Данная работа поможет выяснить, насколько часто японские учащиеся используют VLSs с русскими аффиксами. Кроме того, полученные результаты позволят заметно продвинуться в понимании необсуждаемой до этого проблемы описания аффиксов в учебниках, что, в свою очередь, может служить основой улучшения качества преподавания русского языка.

2. Стратегии обучения русской лексике с использованием префиксов и суффиксов

В соответствии с классификацией Schmitt (1997) VLSs принято разделять на две группы – стратегию открытия значений новых слов (англ. Discovery strategies, далее DS) и стратегию закрепления значений уже знакомых слов в памяти (англ. Consolidation strategies, далее CS) (Schmitt 1997; см. Силантьева, Сидорова 2016: 86). Во многих предыдущих работах упомянуто, что префиксы и суффиксы могут употребляться для данных двух VLSs (см. напр. Bauer, Nation 1993; Gu, Johnson 1996; Schmitt 1997; Wei 2015; Webb, Nation 2017; Nation 2023). В следующих разделах мы коротко коснемся обзора DS и CS на примере русской лексики.

2.1. Стратегии открытия значений новых слов (Discovery strategies)

Навыки анализа мотивированных слов и выделения в них основы и аффиксов способствуют языковой догадке об их значении: например, мотивированное существительное „водитель“ состоит из двух частей и может быть разложено на мотивирующий глагол „водить“ „направить чьё-нибудь движение“ (Wheeler et al. 2007) и суффикс „-тель“, который обозначает лицо или предмет, производящий действие или предназначенный для осуществления действия, названного мотивирующим словом (Шведова (гл. ред.) 1980: 142). В случае, когда учащиеся обладают знаниями об этих глаголе и суффиксе, при помощи контекста у них появляется возможность разложить мотивированное существительное „водитель“ на компоненты и догадаться о его значении – „тот, кто управляет самодвижущейся машиной“ (Wheeler et al. 2007).

В предыдущей работе (Sayama, 2022) автор провел эмпирические исследования с целью подтверждения эффективности использования префиксов и суффиксов в качестве DS: в начале экспериментов участники сдавали пре-тест, оценивающий их умение предположить значение незнакомых мотивированных слов. После этого они прослушали проведенную автором лекцию о словообразовании и определенных аффиксах, которые являются предметом экспериментов. В конце участники эксперимента прошли схожий с пре-тестом (одного формата и уровня) пост-тест, но с другими вопросами. Результаты исследования продемонстрировали, что в основном процент правильных ответов пост-теста выше пре-теста. Иными словами, можно предположить,

что полученные на лекции знания способствовали анализу мотивированных слов и выделению в них мотивирующих слов и аффиксов, что могло привести к удачному предположению их общего значения (подробнее см. Sayama 2022).

2.2. Стратегии закрепления значений уже знакомых слов (Consolidation strategies)

В основном CS используются при закреплении в памяти *уже встретившихся* мотивированных слов. Общие значения мотивированных слов лучше запоминаются, если человек умеет их анализировать и раскладывать на мотивирующие слова и аффиксы: к примеру, мотивированный глагол „перезвонить“ образован посредством префиксации к глаголу „звонить“ (Janda et al. 2013: 70) и обозначает „позвонить, набрав снова номер“ (Wheeler et al. 2007). В условиях, когда учащимся уже знакомы префикс „пере-“ „повторение действия снова“ и мотивирующий глагол „звонить“ „вызвать звонком телефонного аппарата для разговора“ (Wheeler et al. 2007), и когда они обладают умением анализа составных частей глагола, общее значение остается в памяти лучше (см. Gu, Johnson 1996; Schmitt 1997; Nation 2023). Результаты экспериментов в работе Wei (2015) также показали, что знания состава мотивированных слов помогают учащимся в запоминании их значения.

3. Метод исследования

Для выяснения навыков использования префиксов и суффиксов при догадке о значении новых слов (DS) и при закреплении значений уже знакомых слов в памяти (CS) нами было проведено анкетирование.

Участники: в качестве волонтеров в анкете приняли участие сто студентов кафедры русского языка университета Дзёти, изучающих русский язык как первый иностранный. Распределение участников по курсам:

- 1-ый курс – 37 чел.
- 2-ой курс – 41 чел.
- 3-ий курс и старше – 22 чел.

На первом и втором курсе учебный план студентов кафедры включает 6 обязательных занятий по русскому языку в неделю. Занятия включали в себя грамматику, устную речь, чтение и другие аспекты. На момент проведения анкеты все участники прошли основные грамматические разделы в рамках A2 (1-ый курс) или B1 (2-ой и выше).

Дата проведения анкеты: анкета была проведена во внеучебное время 18-го, 19-го и 23-го января 2023 года.

Форма проведения анкеты: перед анкетированием автор устно объяснил участникам цель исследования, а также подчеркнул, что исследование проводится анонимно, что участие является добровольным, и участие или неучас-

тие не окажут никакого влияния на успеваемость студентов. Те участники, которые дали автору информированное добровольное согласие, получили код быстрого отклика (QR-код) к анкете Google Forms и ответили на нее.

Вопросы в анкете: анкета была составлена на основе структуры Schmitt (1997): цель его работы – проверить, используют ли японские учащиеся (n=600) разные виды VLSs, считают ли они данные VLSs полезными, меняются ли результаты в зависимости от навыков учащихся и др. Следуя схеме его анкеты, автор сформулировал вопросы, касающиеся VLSs (точнее, DS и CS) с префиксами и суффиксами. Анкета состояла из *количественной и качественной* частей.

Таблица 2. Общая схема анкеты в данной работе

Тип	Названия	Содержание вопросов
Кол. часть	[1a] Префикс [1b] Префикс	[1a] Использование префиксов в качестве DS и CS [1b] Отношение к использованию префиксов в качестве DS и CS
	[2a] Суффикс [2b] Суффикс	[2a] Использование суффиксов в качестве DS и CS [2b] Отношение к использованию суффиксов в качестве DS и CS
	[3] Доп. вопрос	Объем знаний о префиксах и суффиксах
Кач. часть	[4] Открытый вопрос	Открытый вопрос об использовании префиксов и суффиксов в качестве DS и CS

Вопросы [1]-[3] носят количественный характер и затрагивают использование префиксов и суффиксов в качестве VLSs и отношение учащихся к данным VLSs. Все вопросы были представлены на японском. Ниже приведен перевод [1a] и [2a] на русский язык.

(1) Использование префиксов и суффиксов в качестве VLSs

[1a] Префикс для *DS*

Если незнакомое вам слово содержит префикс, то анализируете ли вы значение префикса и мотивирующего слова при предположении общего смысла слова? (пример: разделять „выдумать“ на „вы-“ и „думать“, предполагая значение этого глагола.

[1a] Префикс для *CS*

Используете ли вы знания о мотивирующем слове и префиксе, когда вы запоминаете значение мотивированного слова с данным префиксом? (пример: использовать знания о префиксе „вы-“ и глаголе „думать“ при запоминании начения „выдумать“)

[2a] Суффикс для *DS*

Если незнакомое вам слово содержит суффикс, то анализируете ли вы значение мотивирующего слова и суффикса при предположении общего

смысла слова? (пример: разделять „водитель“ на „водить“ и „-тель“, предполагая значение этого существительного).

[2a] Суффикс для *CS*

Используете ли вы знания о мотивирующем слове и суффиксе, когда вы запоминаете значение мотивированного слова с данным суффиксом? (пример: использовать знания о глаголе „*водить*“ и суффиксе „-тель“ при запоминании значения „водитель“)

Вопросы [1b] и [2b] посвящены отношению учащихся к каждому VLS с префиксами или суффиксами.

(2) Отношение к использованию префиксов и суффиксов в качестве VLSs [1b] и [2b] для *DS/CS*

Считаете ли Вы вышеуказанные способы обучения полезными? Если вы их не используете, ответьте, кажутся ли они вам полезными.

В вопросе [3] участников попросили перечислить как можно больше знакомых им префиксов и суффиксов без словаря. Цель данного вопроса заключается в том, чтобы уточнить, одинаковое ли количество префиксов и суффиксов знают участники.

Последний вопрос [4] представляет собой открытый вопрос об использовании префиксов и суффиксов, а именно – почему они используют или не используют вышеуказанные стратегии при обучении русской лексике?

С учетом полученных количественных данных из вопросов [1a], [1b], [2a], [2b] и [3] автор апостериорно рассматривает поставленную в разделе 1.1. гипотезу. После этого, применяя качественный анализ ответов на вопрос [4], автор интерпретирует результаты количественного анализа [1]-[3] посредством комбинационного метода (см. Creswell 2014).

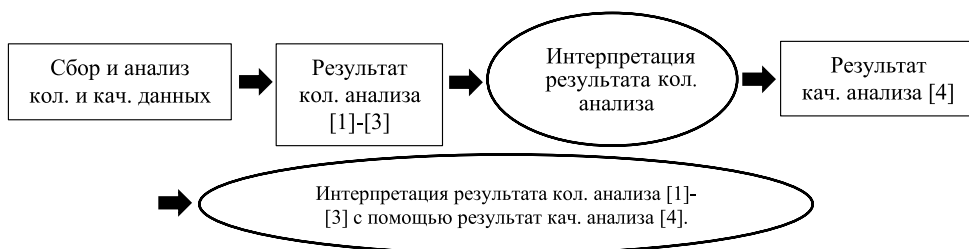

График 1. Диаграмма процесса исследования

Как показано в графике 1, при анализе полученных данных результаты качественного анализа [4] дополняют интерпретацию количественных результатов [1]-[3].

4. Результаты и обсуждение

В данном разделе полученные из анкеты данные будут проанализированы с количественной, а также качественной точки зрения. Ниже приведены данные из вопросов [1a] для DS/CS о *префиксах*.

Префиксы

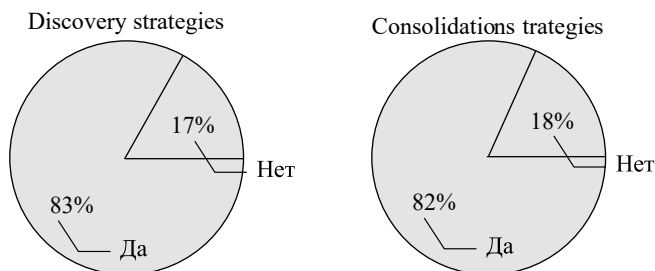

График 2. [1a] Использование префиксов при DS и CS

Как показано выше, большинство участников в нашей анкете использовали навыки анализа составных частей мотивированных слов (мотивирующего слова и префикса) для предположения значений незнакомых мотивированных слов (DS), а также их закрепления в памяти (CS) (83% и 82% соответственно). Schmitt (1997: 207–208) в своем исследовании получил противоположные результаты: мало учащихся английскому языку использовали VLSs с аффиксами (доля их использования в качестве DS и CS составляла 15% и 14% соответственно). По мнению автора столь высокий процент использования префиксов у наших участников объясняется тем, что *учащиеся проходили префиксацию при внедрении глаголов движения с префиксами* (прил. 2 демонстрирует часть учебных материалов университета Дзёти по грамматике) и *видовой пары*⁴. Тем не менее, в этом университете не проводятся систематические лекции на применение знаний словообразования к VLSs. Полученные результаты подразумевают, что учащиеся сами осознали важность использования префиксов как VLSs в ходе изучения.

Далее приведены результаты вопроса [1b] об отношении участников к использованию префиксов:

⁴ Можно предположить, что тот же самый результат будет получен с другими учащимися, поскольку префиксация, связанная с этими двумя грамматическими разделами, почти обязательно упомянута в учебниках.

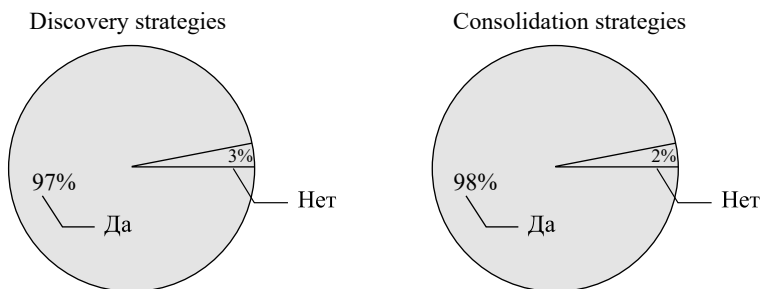

График 3. [1b] Отношение к использованию префиксов в качестве VLSs

Результаты показали, что степень осознания учащимися эффективности DS и CS выше доли их использования (DS: [1b] 97% > [1a] 83% / CS: [1b] 98% > [1a] 82%). Считая методы VLSs полезными, некоторые участники так и не могут реализовать их на практике. Подобная тенденция также наблюдалась в результатах анкеты Schmitt (1997: 207–208): Как отметил Mizumoto (2006: 99), причина низкого процента использования аффиксов может крыться в отсутствии практики применения данных VLSs, что соответствует нынешним методам преподавания не только английского, но и других иностранных языков в Японии.

Суффиксы

Ниже приведены результаты вопроса [2a] о суффиксах.

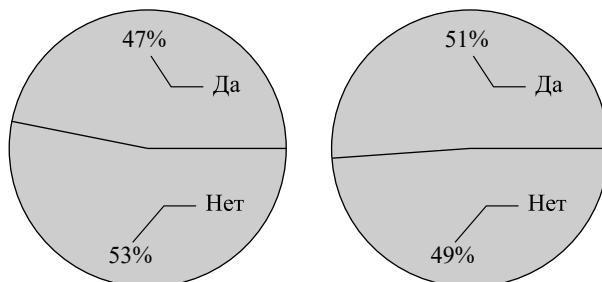

График 4. [2a] Использование суффиксов при DS и CS

Процент использования суффиксов в качестве VLSs был примерно на 30 процентов ниже в сравнении с префиксами (DS – 47% и CS – 51%). В связи с этим, с высокой долей вероятности можно предположить следующее: причина разницы в частоте использования префиксов и суффиксов кроется в *содержании учебных материалов* (как упомянуто выше, большинству суффиксов внимание не уделяется, исключение составляют суффиксы „-ыва-“, „-ва-“ и „-а-“⁵).

⁵ В некоторых случаях эти три суффикса упоминается в разделе образования видовой пары (см. напр. Numano et al. 2011): „переписать“ → „переписывать“ / „дать“ → „давать“ / „решить“ → „решать“.

Из-за подобной структуры учебных материалов у учащихся отсутствует возможность осознанного применения VLSs с суффиксами.

Ниже приведены результаты вопроса [2b] об отношении учащихся к использованию суффиксов:

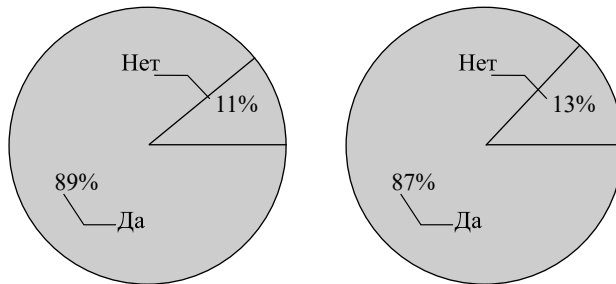

График 5. [2b] Отношение к использованию суффиксов в качестве VLSs

График 5 показывает, что многие учащиеся осознавали пользу применения VLSs с суффиксами (DS – 89% и CS – 87%). С другой стороны, многие из них не были готовы осуществлять их на практике. Помимо этого, результаты опроса ([1a], [1b] и [2a], [2b]) не выявили значительной разницы между учащимися разных курсов.

Таблица 3. Количество префиксов и суффиксов, которые перечислили участники

(n=100)

	Префиксы	Суффиксы	Количество
3-й и 4-й курсы	7.3	2.6	n=22
2-й курс	4.7	1.1	n=41
1-й курс	4.8	1.7	n=37
Сумма	5.6	1.6	n=100

Как показывают данные таблицы 3, участники обладали большим объемом знаний о префиксах, чем о суффиксах: в среднем, они смогли перечислить 5.6 префиксов и 1.6 суффиксов (статистическая значимость разницы между количеством указанных префиксов и суффиксов подтверждена с использованием t-теста: $t(99) = 12.6, p = .001$). Результаты опроса не подтвердили предположение о том, что, чем выше курс, тем больше префиксов и суффиксов знают участники опроса (участники 3 и 4-го курсов назвали больше суффиксов и префиксов, чем 1-ый и 2-ой курс, однако для интерпретации данного результата требуется дополнительное исследование).

Рассмотрим качественные данные заключительного открытого вопроса (вопрос [4]: почему вы используете или не используете вышеуказанные стратегии при обучении русской лексике?): полученные ответы были кодированы автором рекурсивно и отнесены к нескольким категориям.

Таблица 4. Классификация причин использования VLSs с префиксами и суффиксами⁶

Категория	Подкатегория	Кол-во	Некоторые примеры причин использования ⁷
1. Практика (n=4)	Практика использования данных VLSs с префиксами (n=4)	4	На занятиях была практика использования знаний о префиксах при обучении лексике.
2. Эффективность (n=57)	а. Эффективность при предположении значений незнакомых слов	15	Знания об аффиксах помогают предполагать значения слов.
	б. Эффективность при запоминании значений уже встретившихся слов	18	С помощью знаний аффиксов легче можно запоминать значения слов.
	в. Умение справляться без словарей	4	Чтобы при чтении текстов смотреть слова в словаре как можно реже.
	г. Умение лучше понимать или представлять себе значения слов	10	С помощью префиксов и суффиксов легче понимать их значения, так что я стараюсь запомнить их как можно больше.
	е. Другие причины эффективности	10	Лексика развивается через деривацию.
3. Примененные навыки из англ. яз. (n=9)	а. Научились использованию данных VLSs при изучении англ. языка	4	Научился[ась] данным VLSs неосознанно, так как их использовал[а] при обучении англ. яз.
	б. Использовали данные VLSs при предположении значений англ. слов	2	Довольно часто можно предполагать значения слов и в английском и других языках.
	в. Использовали данные VLSs при запоминании значений англ. слов	2	Таким образом я запоминал[а] значения английских слов.
	г. Другие причины, связанные с обучением англ. языку	1	Я использовал[а] пособие англ. яз., где слова классифицированы по префиксам и суффиксам.

Из анализа ответов на открытый вопрос [4] стало ясно, что немало учащихся (2./n=57) использовали данные VLSs для предположения значений слов (DS:

⁶ Свободный вопрос предполагал возможность множественных ответов участников, поэтому общая сумма ответов в таблицах 4 и 5 превышает количество участников. Помимо этого, в анкете было зафиксировано 13 ответов, которые невозможно классифицировать из-за малой информации или пропусков ответов.

⁷ В ответах на открытый вопрос участники часто использовали сокращения слов (например, субъекты). Если по контексту было понятно, как их дополнить, то автор их добавил в предложения примеров.

2.a./n=15), а также запоминания значений слов (CS: 2.b./n=18), осознавая их эффективность при обучении лексике. Несмотря на отсутствие описаний VLSs в учебных материалах и объяснений на занятиях, участники сами находили полезным обучение префиксам и суффиксам в качестве VLSs. В основной массе случаев учащиеся знакомятся с аффиксами не как с одним из способов VLSs с целью расширения лексического запаса, то есть без фокуса на VLSs. Однако, поскольку сочетание префиксов и глаголов движения организует мотивированные глаголы с прозрачными значениями („в-“ „движение внутрь“ + „идти“ „двигаться, переступая ногами“ → „войти“ „вступить, проникнуть внутрь“ (Wheeler et al. 2007), и значение этих слов можно предположить без особого труда, то скорее всего грамматический раздел на эту тему может дать учащимся возможность применения данных VLSs. Кроме того, некоторые участники (3./n=9) стали применять данные VLSs к обучению русской лексике после обучения английской.

Ниже приведена таблица результатов открытого вопроса о *неиспользовании* префиксов и суффиксов в качестве VLSs.

Таблица 5. Классификация причин неиспользования VLSs с префиксами и суффиксами

Категория	Подкатегория	Кол-во	Некоторые примеры причин неиспользования
1. Недостаток или отсутствие знаний (n=34)	a. Недостаток или отсутствие знаний о префиксах	1	Я не обладаю знаниями о префиксах и не могу применять данные VLSs на практике.
	b. Недостаток или отсутствие знаний о суффиксах	9	• Я не уделял[а] внимания суффиксам. • Я не знаю суффиксы.
	c. Недостаток или отсутствие знаний о префиксах и суффиксах	8	Я не понимаю значений, которые обозначают префиксы и суффиксы.
	d. Есть знания о суффиксами, однако отсутствуют знания префиксов	0	/
	e. Есть знания о префиксами, однако отсутствуют знания суффиксов	9	Я стал[а] использовать префиксы в ходе обучения, но не уделял[а] внимания суффиксам.
	f. Неумение применять данные VLSs к обучению лексике	5	Не знаю, как это использовать.
	g. Другие причины, связанные с отсутствием знаний	2	Использовать-то я использую, но еще есть много того, чего я не знаю.

Категория	Подкатегория	Кол -во	Некоторые примеры причин неиспользования
2. Проблемы самих VLSs (n=6)	а. Лучше не использовать данные VLSs	3	Я считаю, что нормально запоминать слова целиком (то есть без разбора).
	б. Другие проблемы	3	• Не существует учебных материалов. • Есть деривационные слова, значения которых невозможно предположить.

В результате анализа ответов на открытый вопрос было обнаружено, что немало участников не использовали данные VLSs из-за недостатка или отсутствия знаний префиксов и суффиксов (1./n=34), однако *выяснилось, что гораздо больше участников не используют суффиксы*: как видно из колонки 1., в отличие от префиксов (1а./n=1 | 1d./n=0), было отмечено 18 участников, которые не овладели знаниями о суффиксах (1б./n=9 | 1е./n=9). *Такая разница использования может объясняться содержанием учебных материалов, в которых совсем не уделяется внимание суффиксам, как словообразовательным единицам.* Как указано выше, префиксы играют главную роль при объяснении видовых пар глаголов посредством префиксации и глаголов движения с префиксами. Иными словами, учащиеся занимаются этими двумя грамматическими разделами в обязательном порядке. С другой стороны, в учебных материалах не существует таких значительных разделов о суффиксах, что может приводить к редкому использованию суффиксов (см. график 4). К тому же, 6 участников отметили, что не видят ценности данных VLSs: к примеру, 3 участника не видели смысла анализировать слова на мотивирующие слова и аффиксы, и считают, что мотивированные слова лучше запоминать целиком, без разбора. Среди ответов на вопрос [4] также не наблюдалось значительной разницы в ответах в зависимости от курса участников.

5. Выводы

Целью данной работы является выяснение частоты использования русских префиксов и суффиксов в качестве VLSs (DS и CS) у учащихся. Исходя из содержания учебных материалов, автор предположил, что по сравнению с префиксами учащиеся не используют или редко используют суффиксы в обучении русской лексики.

Для проверки данной гипотезы нами было проведено анкетирование, состоящее из количественной и качественной частей: результаты количественной части подтвердили, что выше 80% участников использовали знания префиксов при догадке о значении незнакомых мотивированных слов и также при

их закреплении в памяти (см. график 2) и что почти все участники считают данные VLSs с префиксами эффективными (см. график 3). С другой стороны, хотя участники отмечали эффективность использования суффиксов как VLSs, доля их реального использования составила около 50% (см. график 4 и 5). То есть участники не видели смысл в знаниях о суффиксах при обучении лексике или они не обращали внимания на их использование в качестве VLSs. Что же касается использования префиксов-суффиксов и отношения учащихся к ним, то из вышеуказанных результатов выяснилось, что в отличие от английского языка (Gu and Johnson 1996; Schmitt 1997; Mizumoto 2006), учащиеся русско-му языку больше использовали их знания в качестве VLSs. Однако учащиеся русскому языку придавали большую важность префиксам, чем суффиксам. Это подтверждается и результатами ответов на вопрос [3]: участники освоили больше префиксов, чем суффиксов (см. таблицу 3).

Результаты качественного раздела (вопрос [4]) помогают лучше понять различие в частоте использования VLSs с префиксами и суффиксами: учащиеся использовали VLSs с суффиксами с большим трудом вследствие недостатка или отсутствия знаний о них и практики для их применения в усвоении лексики (см. таблицу 5).

Суффиксы в русском языке, как словообразовательные единицы, служат необходимой основой для расширения словарного запаса. Следовательно, как подтверждают результаты данного исследования, важно внести изучение суффиксов в учебные материалы и демонстрировать на занятиях их эффективность, как одного из способов обучения лексике. В дальнейшем автор планирует провести более масштабное анкетирование, сфокусированное на использовании суффиксов, а также проверить эффективность VLSs с их помощью через эмпирические исследования для увеличения словарного запаса.

Библиография

- Амиантова, Э. (ред.) (2016), *Лексика русского языка. Сборник упражнений*, Фланта, Наука, Москва. (Amiantova, E. (red.) (2016), *Leksika russkogo iazyka. Sbornik uprazhnenii*, Flinta, Nauka, Moskva.)
- Антонова, В. Е., Нахабина, М.М., Сафронова, М.В. и Толстых, А. А. (2016), *Дорога в Россию. Элементарный уровень. Учебник*, Златоуст, Санкт-Петербург. (Antonova, V.E., Nakhabina, M. M., Safronova, M.V. i Tolstykh, A.A. (2016), *Doroga v Rossiï. Elementarnyi uroven'. Uchebnik*, Zlatoust, Sankt-Peterburg.)
- Ефремова, Т. Ф. (1996), *Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка*, Русский язык, Москва. (Efremova, T. F. (1996), *Tolkovyï slovar' slovoobrazovatel'.nykh edinitĕ russkogo iazyka*, Russkiĭ iazyk, Moskva.)
- Исаченко, А. В. (1960), *Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Морфология., Ч.2*, Издательство Словацкой Академии наук, Братисла-

- ва. (Isachenko, A. V. (1960), *Grammaticeskii stroi russkogo iazyka v sopostavlenii so slovatskim. Morfologia., Ch.2*, Izdatel' stvo Slovatskoi Akademii nauk, Bratislava.)
- Киселёва, М. С. (2016), *Лексика и словообразование: Учебное пособие*, Флинта, Москва. (Kisel'eva, M.S. (2016), *Leksika i slovoobrazovanie: Uchebnoe posobie*, Flinta, Moskva.)
- Козлова, Н. А. (2014), *Учебный словообразовательный словарь русского языка*, Златоуст, Санкт-Петербург. (Kozlova, N.A. (2014), *Uchebnyi slovoobrazovatel'nyi slovari russkogo iazyka*, Zlatoust, Sankt-Peterburg.)
- Силантьева, М. В., Сидорова, М. Ю. (2016), „Замечая лексику, изучая лексику, измеряя лексику: идеи Н. Шмитта в области освоения словаря неродного языка“, *Мир русского слова*, Vol. 4, 84–90. (Silant'eva, M.V. i Sidorova, M. iu. (2016), „Zamechai leksiku, izuchai leksiku, izmeriai leksiku: idei N. Shmitta v oblasti osvoenia slovari nerodnogo iazyka“, *Mir russkogo slova*, Vol. 4, 84–90.)
- Тихонов, А. Н. (1985), *Словообразовательный словарь русского языка, в двух томах, около 145 000 слов*, Русский язык, Москва. (Tikhonov, A. N. (1985). *Slovoobrazovatel'nyi slovar' russkogo iazyka, v dvukh tomakh, okolo 145 000 slov*, Russkii iazyk, Moskva.)
- Шведова, Н. Ю. (гл. ред.) (1980), *Русская грамматика, т. I*, Наука, Москва. (Shvedova, N. iu. (gl. red.) (1980), *Russkai grammatika, t.I*, Nauka, Moskva.)
- Янко-Триницкая, Н. А. (2001), *Словообразование в современном русском языке*, Индрик, Москва. (ianko-Trinitskai, N. A. (2001), *Slovoobrazovanie v sovremennoe russkom iazyke*, Indrik, Moskva.)
- Aizawa, K. (1998), Developing a vocabulary size test for Japanese EFL learners, *ARELE*, Vol. 9, pp. 75–85.
- Bauer, L., Nation, I. S. P. (1993), “Word families”, *International journal of lexicography*, Vol. 6, No. 4, pp. 253–279.
- Creswell, J. W. (2014), *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*, Sage, Los Angeles.
- Gu, Y., Johnson, R. K. (1996), “Vocabulary learning strategies and language learning outcome”, *Language Learning*, Vol. 46, No. 4, pp. 643–679.
- Janda, L. A., Kuznetsova, J., Liashkevskaya, O., Makarova, A., Nessel, T. and Sokolova, S. (2013), *Why Russian aspectual prefixes aren't empty: Prefixes as verb classifiers*, Slavica, Bloomington.
- Nakayama, N. (2008), “Effects of Vocabulary Learning Using Affix: Special Focus on Prefix”, *Kyōai gakuen maebashi kokusaidai gaku ronshū*, Vol. 8, pp. 63–74.
- Nation, I. S. P. (2023), *Learning vocabulary in another language, 3rd ed.*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Oxford, R. L. (1990), *Language learner strategies: What every teacher should know*, Newbury House, Boston, MA.
- Schmitt, N. (1997), “Vocabulary Learning Strategies”, in Schmitt, D. N., Mc Carthy, M. (eds.), *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 199–227.
- Wade, T. (2011), *A comprehensive Russian grammar, 3rd ed., revised and updated*, Blackwell Publishers, Oxford.

- Webb, S., Nation, I. S. P. (2017), *How vocabulary is learned*, Oxford University Press, Oxford.
- Wei, Z. (2015), “Does teaching mnemonics for vocabulary learning make a difference? Putting the keyword method and the word part technique to the test”, *Language Teaching Research*, Vol. 19, No. 1, pp. 43–69.
- Wheeler, M., Unbegaun, B., Falla, P. (eds.) (2007), *Oxford Russian dictionary: Russian-English / English-Russian*, Oxford University Press, Oxford.
- 水本篤.(2006),大学生の語彙学習ストラテジー使用と学習成果の関係—人文系女子大学生を対象とした調査—,甲南女子大学研究紀要文 学・文化編, Vol. 42, pp. 93–107. (Mizumoto, A. (2006), Daigakusei-no goigakushū sutoratejī shiyō to gakushū seika-no kankei – Jinbunkei joshidaisei-o taishō to shita chōsa. *Kōnan joshidaigaku kenkyūkiyō Bungaku-Bunkahen*, 42, 93–107.)
- 西川盛雄.(2006), 英語接辞研究,開拓社, 東京. (Nishikawa, M. (2006), Eigosetsuji kenkyū. Kaitakusha., Tōkyō).
- 沼野恭子, 匹田剛, 前田和泉, イリーナ・ダフコワ. (2011), 大学のロシア語I: 基礎力 養成テキスト,東京外国語大学出版会, 東京. (Numano, K., Hikita, G., Maeda, I. and Davkova, I. (2011), Daigaku-no roshiago I: Kisoryoku yōsei tekisuto,Tōkyō gaikokugodaigakushuppankai, Tōkyō).
- 佐山豪太. (2018), (博士論文) 派生接辞を用いたロシア語の効率的な語彙 学習法の検討—コーパスが提示する頻度データの言語学的な分析 に基づいて—, 東京外国語大学大学院総合国際学研究科. (Sayama, G. (2018), [Ph.D. dissertation] *Haseisetsuji-o mochiita roshiago-no kōritsutekina goigakushūhō-no kentō – Kōbasuga teiji suru hindo deta-no gengogakutekina bunseki-ni motozuite, Tōkyō gaikokugo daigaku daigakuin sōgōkokusaigaku kenkyūka.*)
- 佐山豪太. (2022), 接辞を用いたロシア語の語彙学習ストラテジー —実証研 究における事前・事後テストの効果確認を通じて—, ロシア語教育研究, Vol. 1, pp. 1–22. (Sayama, G. (2022), Setsuji o mochiita roshiago-no goigakushū sutoratejī — Jisshō kenkyū-ni okeru jizen-jigo tesuto-no kōkakakunin-ni motozuite. *Rosiago kyōiku kenkyū*, 1, 1–22.)
- 山下喜代. (2006), 意図的語彙学習のための方法と教材 —人物を表す接尾辞 を例にして—,講座日本語教育, Vol. 42, pp. 42–59. (Yamashita, K. (2006), Itoteki gakushū-no tame-no hōhō to kyōzai – Jimbutsu-o arawasu setsubiji-o rei-ni shite, *Kōza nihongokyōiku*, Vol. 42, pp. 42–59).

Приложение 1. Список наиболее часто употребляемых русских префиксов и суффиксов

Р а н г	Пре- фикс	Часть речи основы	Национальный корпус (Основной корпус)		Р а н г	Суфф- икс	Часть речи мотиви- рованных слов	Национальный корпус (Устный корпус)	
			Частота (ipm ⁸)	кол. слов с данным префиксом				Частота (ipm)	кол. слов с данным суффиксом
1	по-	глагол.	7,498	108	1	Нулевой суффикс	сущ.	16,499	169
2	с-	глагол.	5,469	70	2	-о	нареч.	14,712	197
3	у-	глагол.	4,658	62	3	-а-	глагол.	11,994	194
4	вы-	глагол.	3,751	54	4	-ениј-	сущ.	10,161	164
5	при-	глагол.	3,012	42	5	-н-	прил.	9,549	183
6	за-	глагол.	2,987	67	6	-ск-	прил.	4,954	68
7	на-	глагол.	2,488	30	7	-ниј-	сущ.	4,825	72
8	ни-	мест.	2,484	7	8	-ост'	сущ.	3,977	66
9	раз-	глагол.	2,401	43	9	-к-	сущ.	3,872	81
10	от-	глагол.	2,141	33	10	-и-	глагол.	3,782	69
11	про-	глагол.	1,942	29	11	-ва-	глагол.	2,675	40
12	о-	глагол.	1,742	39	12	-ива-	глагол.	2,451	49
13	не-	прил.	1,474	27	13	-енн-	прил.	2,260	35
14	под-	глагол.	1,462	24	14	-тел'	сущ.	1,968	28
15	не-	нареч.	1,001	20	15	-ациј-	сущ.	1,726	22
16	вз-	глагол.	981	10	16	-иј-	сущ.	1,689	21
17	пере-	глагол.	974	19	17	-ств-	сущ.	1,600	23
18	не-	мест.	919	6	18	-ова-	глагол.	1,408	22
19	в-	глагол.	871	14	19	-ну-	глагол.	1,180	24
20	из-	глагол.	667	17	20	-ов-	прил.	1,166	21
21	до-	глагол.	413	8	21	-альн-	прил.	1,165	20
22	воз-	глагол.	378	10	22	-тиј-	сущ.	1,100	8
23	от-	нареч.	337	4	23	-ок	сущ.	1,094	23
24	пред-	глагол.	257	5	24	-н'	прил.	922	14
25	без-	прил.	161	2	25	-ое	сущ.	886	12

⁸ ipm (instance per million) обозначает частоту употреблений на миллион словоформ в корпусе.

Приложение 2. Фрагмент учебника университета Дзэти о глаголах движения

Разнонаправленные глаг. Однонаправленные глаг.	ходить идти	ездить ехать	бѣгать бежа́ть	летать лететь
в-	входи́ть войти́	вѣзжа́ть вѣеха́ть	вбега́ть вбежа́ть	влета́ть влете́ть
вы-	выходи́ть выйти́	выезжа́ть выеха́ть	выбега́ть выбежа́ть	вылета́ть вылете́ть
у-	уходи́ть уйти́	уезжа́ть уеха́ть	убега́ть убежа́ть	улета́ть улете́ть
под-	подходи́ть подойти́	подъезжа́ть подъеха́ть	подбега́ть подбежа́ть	подлета́ть подлете́ть
от-	отходи́ть отойти́	отъезжа́ть отъеха́ть	отбега́ть отбежа́ть	отлета́ть отлете́ть

Доц. д-р Гота Саяма

sayamagouta44@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-0950-0423

7-1, Kioi-cho, Chiyoda-ku

Токио, Япония, 102-8554

Assoc. Prof. Gota Sayama, PhD

sayamagouta44@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-0950-0423

7-1, Kioi-cho, Chiyoda-ku

Tokyo, Japan, 102-8554

Виртуалното езикотворчество в служба на хумора в интернет

Елена Меснянкина

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Elena Mesnyankina

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Elena Mesnyankina, VIRTUAL LANGUAGE CREATIVITY IN THE SERVICE OF HUMOUR ON THE INTERNET

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.136-150>

Abstract. The article addresses humorous texts in informal internet as a result of the linguo-creative thinking of the network person. The article examines samples of language play in such digital hybrid genres as memes and its varieties. The article describes the author’s techniques, actively used within the framework of virtual word-making and analyses some of the linguistic and supra-lingual features, which have a serious impact on the quality of comic utterance, which is examined from the point of view of various theories of humor as well.

Keywords: internet, language pun, linguo-creativity, word-making, humor

Елена Меснянкина. ВИРТУАЛНОТО ЕЗИКОТВОРЧЕСТВО В СЛУЖБА НА ХУМОРА В ИНТЕРНЕТ

Резюме. Статията е посветена на хумористичните текстове в неофициалния интернет като резултат от лингвокреативното мислене на „мрежовия човек“. Разглеждат се образци на езикова игра в дигиталните хибридни развлекателни жанрове (постери, мемета, демотиватори и др.). Описват се авторските похвати, активно използвани в рамките на виртуалното словотворчество, и се анализират някои от езиковите и надезиковите особености, оказващи сериозно влияние върху качествата на комичното изказване, което се разглежда включително и от гледна точка на различни теории на хумора.

Ключови думи: интернет, езикова игра, лингвокреативност, словотворчество, хумор

Въведение

Във връзка с това, че основната функция на интернет е да предоставя пространство за неограничен обмен на информация, мисли и идеи, за свободна комуникация, забавление и самоутвърждаване, възниква логичният въпрос: как да създадем и запазим нашия неповторим виртуален образ, да го разкрием и диференцираме в мрежата, за да не загубим собственото си АЗ сред огромната маса от уебпотребители? По какъв забележителен начин да изложим мнението си, да защитим позициите си, да докажем истинността им и да демонстрираме интелектуалния си потенциал наред с достигнатите успехи в реалния свят?

Един от възможните релевантни отговори е: чрез уникалния за всеки един потребител креативен подход към езика и стила, целта на който е да привлече вниманието на аудиторията към личността на говорещия/пишещия. Или казано накратко – чрез авторско езикотворчество. Като представяме собствената си гледна точка за живота и събитията в него по оригинален, нестандартен начин, вероятността да предизвикаме емпатия сред събеседниците ни е много по-голяма.

Оксфордският английски речник дефинира креативността като действие, свързано с използването на човешкото въображение, като оригинална идея за създаване на нещо ново (<https://en.oxforddictionaries.com>). Следователно под лингвокреативност можем да разбираме способността на езиковата личност да създава нови езикови единици в резултат на езикотворчески процес. Така лингвокреативният начин на мислене може да се определи като една от главните характеристики, описващи лингвистичния вид интелект. Според Г. Гарднър той се формира чрез уменията на индивида да борави с думите, да разбира смисъла им, да възприема организацията на звуковете им, да познава словообразователните и синтактичните правила и др. (Гарднър 2007: 184–185).

Целта на настоящето изследване е да се анализират случаите на виртуално езикотворчество в неофициалното интернет пространство като основа за създаване на хумористични текстове чрез нетривиален подход към езиковите единици и речта, чрез тенденциозно нарушаване на граматичните и стилистичните правила и норми и по-конкретно – чрез използване на елементи на езикова игра (ЕИ). Ще установим и опишем някои от основните конструктивни особености и експресивния потенциал на забавните игрови изказвания в мрежата, като се опитаме да докажем, че те са неразделна част от неформалната виртуална комуникация и активно участват във формирането на специфичните характеристики на самия курс.

Методология и методика

Емпиричният материал включва над 500 комични примера, съдържащи елементи на ЕИ, ексцерпирани през последните 10 години от различни руски сайтове и социални мрежи, сред които: demotions.ru, anekdot.ru, vk.ru, slovodna.ru и др.

Използвана е комплексна методология, която включва описателен, компонентен, интертекстуален и съпоставителен методи на анализ, синтез и обобщение.

Дефинициите се привеждат от електронните издания на „Словарь русского языка в 4-х томах“ на Института за лингвистични изследвания към РАН под редакцията на А. П. Евгениева (Фундаментальная электронная библиотека) и „Толковый онлайн-словарь русского языка“ с автор Т. Ф. Ефремова.

Резултати

Научната стойност на изследването виждаме в анализа на хумористични игрови текстове като отражение на лингвокреативното мислене на виртуалната личност, която създава реален текст, представяйки съществуваща предметна номинация в светлината на нова езикова единица, и го разпространява в мрежата. Описанието на този феномен ни осигурява още по-детайлен достъп до многото на пръв поглед невидими мисловни и когнитивни процеси, свързани с концептуализацията и категоризацията на самия виртуален свят и функцията на езика в него.

Резултатите доказват, че колкото по-висока е лингвистичната и екстралингвистичната компетентност на потребителя, толкова по-добре е развита способността му да твори и да създава уникални речеви единици като резултат от латералното му мислене. По такъв начин виртуалният свят ежедневно се обогатява от нови езикови конструкти, които затвърждават редица важни, конституиращи неофициалното интернет общуване характеристики: интерактивност, лаконичност и опростяване на речта, свобода на словото и словопотребата, стилистична пъстрота и неограниченост, тенденциозно нарушаване на езикови правила и норми в стремежа към високо ниво на експресия и естетизация на общуването чрез игра с формата и значението на думите.

Изложение

Привикнали към технологичните удобства на XXI в., ние ежедневно правим осъзнат избор в полза на конкретни интернет сайтове. В зависимост от информационните или комуникативните си нужди и интереси взимаме тези решения, водени от желанието да получим ново знание, потвърждение или опровержение на собствените ни мисли и идеи, от необходимостта да наме-

рим подкрепа и разбиране сред виртуалните ни „събрата“, да открием знаците на тяхното одобрение и така да повишим самооценката си.

Още от самото начало ние сме наясно и се съгласяваме, че от другата страна на екрана има представители на най-различни националности, религии, възраст, пол и социокултурни групи. Това обаче не ни пречи ден след ден да общуваме свободно помежду си, да обменяме опит, защото чисто субективно в интернет всички говорим на „един език“, дори когато „предаваме различни значения“ (Бляхер 2005: 165). И това никак не е случайно. Днешният интернет може да бъде характеризирен като „сложен, многофункционален и многостранен компонент от човешкия живот“ (Бочарова 2013: 28). Зад този компонент се крие общуването в неговия информационен и комуникативен смисъл. Същото това общуване, което започва все повече да ни липсва извън екрана поради различни социални и битови причини, а интернет лесно може да задоволи гладът за него в зависимост от личните интереси на всеки човек. Обединявайки потребителите в социални групи, виртуалното общуване формира виртуални социални личности и установява специфични виртуални взаимоотношения във виртуалната общност. Затова в интернет ние свободно си споделяме всичко, все повече доближавайки скоростта на текстовия обмен до скоростта на устния разговор в реално време предимно чрез опростяване на езиковите форми и правила.

Гаранция за тази безпрепятствена виртуална комуникация осигурява либералният характер на интернет, който не ограничава среднестатистическия потребител откъм спазването на добре познатите му от ежедневието стриктни етикетни правила, езикови норми и стилистични табута. Лесно достъпното виртуално пространство наред с анонимността и дистанцията между потребителите създават различно масово мрежово поведение, начин на онлайн мислене, естетически вкус и култура. Това на свой ред става предпоставка за свободно разпространение на разнородно текстово съдържание, което най-добре функционира именно в този различен, паралелен виртуален свят. Различен в него се оказва и нашият език. Тук той прилича на „преоблякъл се Илия“ като резултат от трансформацията на стари и познати аналози от офлайн пространството, но носи своя специфичен стилистичен и комуникативно-прагматичен онлайн отпечатък.

Ето защо, говорейки за езика в уеб пространството, руската изследователка О. Дедова подчертава, че в основата на всеки интернет дискурс е заложено използването на национален език, но думата „език“ като част от термина не следва да бъде тълкувана буквално. „Това е само индикация, че в рамките на виртуалната комуникация възниква специална функционална система, която има редица характерни черти“ (Дедова 2022: 41).

Сред тези типични особености считаме за важно да обърнем внимание върху следните конструктивни опозиции, оказващи сериозно влияние върху езиковите характеристики на изказванията в интернет:

• спонтанност срещу обосновааност на мисълта и последващата ѝ писмена фиксация;

- лаконичен срещу многословен изказ;
- простота срещу комплицираност на езиковите конструкции;
- консерватизъм срещу демократичност на речевото поведение;
- емоционална сдържаност срещу експресивна разкрепостеност;
- норма срещу антинорма на всички езикови нива;
- индивидуалност срещу стереотипност на представяне на съобщението.

От друга страна, социалното разнообразие сред потребителите и тяхното нехомогенно ниво на грамотност, характерната за писмената реч липса на паралингвистични комуникативни средства, служещи за предаване на различни емоции, както и влиянието на английския като „официален език“ на глобалната мрежа често водят до абстрактното усещане за достоверност на текста, а оттам до неговото непълно или погрешно разбиране.

До аналогичен резултат води и повишената металингвистична рефлексия на виртуалната комуникация, която е свързана с придобиващото все по-широка популярност „експериментално отношение към езиковата тъкан на общуването – в графиката, правописа, думите“ (Мечковская 2009: 485). Чрез старателно обмислени игрови манипулации с езика потребителите компенсират очевидната липса на невербални експресивни средства в писмената виртуална реч и максимално се доближават до емоционалното състояние по време на реален разговор. Този комуникативен подход включва:

- преднамерени графични, лексикални и граматични трансформации;
- използване на екстралингвистични елементи: пиктограми, символи, стикери, gif клипове и т.н.;
- креолизация на текстовете;
- създаване на нови дигитални хибридни жанрове с хумористична насоченост: остроумни постери, мемета, демотиватори и др.

Експериментално-творческият начин на виртуално общуване винаги предизвиква интерес, възприема се с лекотата на хумора и се свързва с шеговитата игра, която бързо се разпространява по сайтовете и остава в паметта на потребителите задълго.

Необходимо условие за привличане и задържане на вниманието на аудиторията е майсторското боравене с основния инструмент на интернет – езика. Като доказателство за това може да послужи хумористичният текст (фиг. 1), който дълги години „живее“ на територията на Рунет.

Фиг. 1

Умело експериментирайки с лексикално-граматичната рамка и сблъсквайки очакваното значение на думите с възможността за неочакваната им трансформация (водеща до ново дешифриране), авторът подтиква аудиторията към цялостно преосмисляне на съдържанието на изходните езикови единици. Например глаголтът от свършен вид *покалечилась* изненадващо се преобразува в словесен комплекс, включващ наречие + глагол от несвършен вид *покалечилась*, в резултат на което се конструира трагикомично твърдение: *Покалечилась – пока лечилась* (Осакатих се, докато се лекувах).

Същевременно не бива да се пренебрегва и фактът, че езиковото творчество има противоречив характер. Тук говорим за специфично, строго субективно изобразяване на заобикалящата ни реалност чрез всички възможни графични, лексикални и граматични ресурси на даден език. Това предполага не само креативната способност на автора да генерира нови изказвания, но и когнитивната способност на останалите потребители да разберат езиковото му творение. С други думи, за успешното „моделиране“ на този комуникативен акт е необходимо да се вземе предвид както творческият субект, създаващ своя нов словесно-визуален продукт, така и неговата аудитория, която трябва да го разбере, приеме и оцени. „Ако генерирането на нов смисъл е творчески акт на говорещия, то същото се отнася и до слушателя му, който, за да разбере говорещия, също извършва творчески акт. Той представлява създаване на мисъл, близка или съпадаща с мисълта на автора на съобщението. Проявата на креативност от страна на твореца предполага проява на креативност и от страна на потребителя“ (Архипов 2008: 196).

Фиг. 2

Потвърждаващ пример е постерът (фиг. 2), предизвикващ аудиторията да използва лингвокреативното си мислене, за да реши един от многото нестандартни ребуси в интернет.

Чрез холофразата *идиотсюда* авторът номинира два противоположни фрагмента от реалния свят: 1) да изпратиш някого далеч от дадено място *иди отсюда* (*махай се оттук*) и 2) да повикаш някого, обръщайки се към него с грубото *идиот, сюда* (*идиот, ела тук*). В търсене на възможното дешифриране на фразата потребителят трябва да премине поетапно през асимилиране и логическо свързване на всички фрагменти на изказването въз основа на своите знания в областта на лексиката, граматиката и пунктуацията. Необходимо е той да използва творческите си интерпретативни умения, за да разгадае езиковата „главоблъсканица“, да разбере двойствения смисъл, криещ се в дадения словесен конструкт. Разчитайки на това, авторът „активизира диалогичната компонента“ на виртуалната комуникация и „приобщава адресата към оценка на ситуацията, изразена в игрова форма“ (Петкова 2022: 262).

Процедурата, която в психолингвистиката се нарича *търсене на думи*, е не просто избор на една лексикална единица измежду наличните. Тя е творчески акт на създаване на нова номинация, целящ благополучното разрешаване на дадена комуникативна задача (по Кубрякова 1984: 16). По-конкретно, оптималният кореспондиращ със ситуацията процес на номинационен избор не се разглежда като преосмисляне на съществуваща дума, а като новообразуване в рамките на новосъздадения текст.

Фиг. 3

Примерите на ЕИ в интернет са сред най-ярките прояви на лингвокреативното мислене на „мрежовия“ човек. Връзката между езиковите и стилистичните норми и съзнателното отклонение от тях като речево поведение определят специфичната „прагматична нагласа и индивидуалните възможности за реализиране на потенциала на думите“ (Гридина 1996: 5), функциониращи във виртуалното пространство.

Така потребителят без затруднение ще може да свърже словосъчетанието *чёрный ящик* (черна кутия) от фиг. 3 с думата *ковчег*. Двете езикови единици не са синоними, но в дадения контекст (в който е налице фреймът „погребение“) те служат за номинация на едно и също явление.

Натъквайки се на тази илюстрирана остроумна фраза, потребителят може да разбере нейния смисъл, след като активира фоновите си знания и асоциативни представи, свързани с интелектуалната телевизионна игра „Какво? Къде? Кога?“ и по-конкретно с: 1) един от най-ерудираните ѝ участници, Александър Друзь; 2) един от кръговете в играта, по време на който в залата се внася голяма черна кутия със скрит в нея предмет, а пред играчите стои задачата да го познаят след кратко описание от страна на водещия.

Открояват се три авторски похвата, използвани във виртуалното словотворчество.

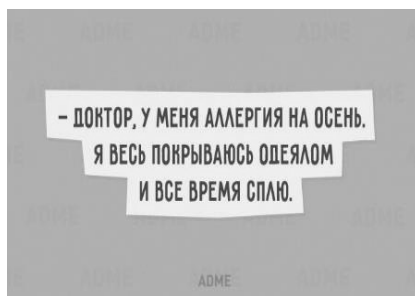
Първият от тях включва използването на езиковите единици в съответствие с принципите на асоциативната конвергенция на значенията им; срв. значенията на руския възвратен глагол от несъвършен вид *покривам се* – *покрываться* (фиг. 4): 1. „да се покрива, поставяйки нещо отгоре“ (одеяло) и 2. „да се разпространи по повърхността на тялото“ (обрив), като второто значение се подразбира благодарение на контекста, свързан с темата за алергиите и връзката със симптомите, които се появяват по време на алергичен пристъп:

Вторият похват се състои в неспазване на лексикалните и граматичните правила в рамките на едно изказване (фиг. 5); срв. съществителното *недостаток* (*липса*) и неологизма *недоспаток* (в значение *липса на сън*), образуван от глагола *недоспать* (*недоспивам*):

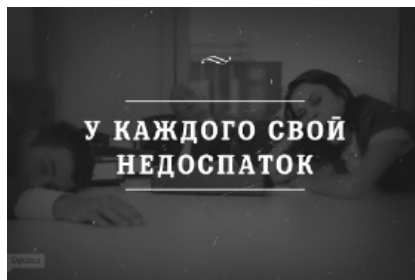
При третия похват се наблюдава „реализация на езиковия потенциал в областта на конструирането и варирането на езиковите форми и значения според правилата за аналогията и субстанционално обусловеното свойство за асиметрия между изказа и съдържанието“ (Гридина 1996: 191).

На сходство във фонетичния облик се гради изненадващото съпоставяне на думата *умиротворение* (като състояние на духа, настъпването на душевен мир) и въпросителното изречение: *Умер от варения?* (умрял от преяждане със сладко) в диалогичните реплики, представени на фиг. 6. Тук омофоните влизат в смислова опозиция помежду си след модификация на техния правопис и граматична структура. Това не само води до комичен ефект, но и служи като ярък пример за лингвокреативен експеримент, базиран на нарушаване на връзката между текста и очаквания му смисъл.

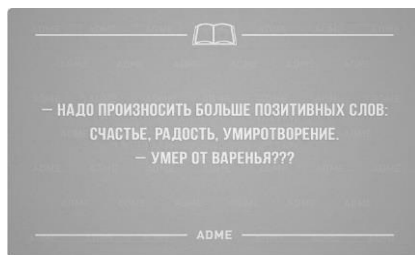
Наблюденията ни показват, че забавното „говорене“ в веб пространството доста често се използва при описание на комични житейски ситуации, характерни за реалността. Тези примери може да бъдат анализирани чрез:

Фиг. 4

Фиг. 5

Фиг. 6

а) идентифициране и класифициране на най-типичните езикови средства, участващи в създаването на хумористичен текст от този род;

б) анализ на отклонението от литературната норма като семантична аномалия, чиято цел е „да привлече вниманието към нарушаването на правилото, постигайки комичен ефект“ (Булыгина, Шмелев 1997: 447).

Фиг. 7

От гледна точка на идентифициране и класификация на езиковите средства в следващия пример (фиг. 7) можем да говорим за умишлена игрова трансформация, реализирана върху омофонията на одушевеното съществително в ед. ч., (книж.) *католик* и авторския неологизъм *котолик*.

За да елиминира първоначалното недоумение, потребителят трябва да актуализира семантиката на лексемата *католик* и да прояви лингвистичната си интуиция, която да „разбие“ значението *последовател на католицизма* и да включи думата в новия контекст, създаден благодарение на определени езикови „оперативни механизми и

конструктивни принципи за моделиране на асоциативния контекст на знака в „игровото поле“ (Гридина 1996: 191). Така той надмогва изненадата от непознатата досега дума и я възприема като комично определение за образа на домашна котка с нахлупен на главата ѝ пантоф с кръстообразна щампа, който наподобява папска шапка.

Всяка една шега в мрежата може да се сравни с картина, създадена с причудливите цветове на комедията от неизвестен автор. Нюансите на тези краски са изключително разнообразни – от пъстър хумор и неочаквана ирония до остра сатира или гротеска. Но важното е, че смешното е „грешка, която не причинява страдание и не е вредна за никого“ (Аристотел 1957: 53). А да се шегуваш с „нещата от живота“, докато си скрит зад екрана, е много по-лесно и безопасно, отколкото да го правиш в реалния свят. За анонимния автор е твърде удобно в закачлива форма, при това безнаказано, да изрази позицията си по една или друга злободневна тема.

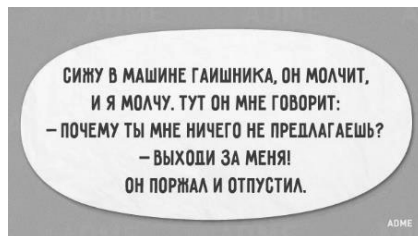
Фиг. 8

Паронимичният каламбур, свързан с произвеждания в бившия СССР автомобил „Лада“ на Волжския автомобилен завод (ВАЗ), представлява трансформация на термина *слезоточивый газ* (*слъзотворен газ*) и поставя словосъчетанието в нова комична рамка (фиг. 8).

Това е типичен пример на рефрейминг, т.е. за „поставяне на който и да е образ в

нов фрейм“ (Молчанова 2017: 76). От вече съществуващото терминологично словосъчетание се образува ново значение благодарение на паронимията между термина *газ* и абривиатурата *ВАЗ* и креолизацията на текста с разясняваща го снимка на „Лада“ върху мрачен и замъглен фон. Изразена е негативна оценка за продуктите на руската автоиндустрия и възможните проблеми, свързани с производството и експлоатацията на самите коли, както и с нивото на вредните емисии във въздуха, генерирани от автомобила, но изборът на хумористична „опакровка“ за поднасяне на тази информация води до възприемането ѝ на различно ниво – спокойно и с усмивка на лицето.

По тази причина разбирането на такъв тип креолизирани хумористични текстове като част от културата на различни социални интернет групи винаги ще изисква не само добри езикови, но и специфични фонове познания. При това не бива да забравяме факта, че е невъзможно да се реагира рационално на съобщение, съдържащо фонова информация. Затова авторите все по-често се стремят да притъпят рационалността на възприятието,

Фиг. 9

да отклонят потребителите към сферата на емоциите, които не могат да бъдат оборени от логическа гледна точка. Така хуморът се използва и за потискане на негативизма и агресията (фиг. 9):

Всяка тема, свързана с правоприлагащата система, се коментира винаги с повишено внимание. Противопоставяйки два варианта на тълкуване на значението на глагола *предлагать* – *предлагам нещо* (по подразбиране – пари) и *предлагам брак*, авторът изразява отношението си към пътните полицаи (разг. *гаишники*). Нещо повече, той би могъл да формира и обществена позиция (дори сред хората, които никога не са се сблъскали с пътна полиция), насочвайки мнението на аудиторията в определена посока на разсъждения, но без да предизвиква бурно възмущение от законово неприемливите действия на органите на реда.

Може да се твърди, че проявите на яростна сатирична актуализация на недотам позитивни образи или явления от реалния свят, прерастваща в черен хумор, са често срещано явление в интернет.

Анализът на подобни текстове може да бъде базиран на семантичната теория на хумора на В. Раскин и общата теория на словесния хумор на С. Атардо, според които най-важното за реализиране на комичния ефект в шегата е желанието да се разреши заложеното в изказването противоречие (*incongruity-resolution model*).

Ако разгледаме фиг. 10, то при нейната интерпретация теорията на В. Раскин работи по следния начин: хуморът се базира върху комбинация от два противоположни по смисъл скрипта (фрейма):

Фиг. 10

- Скрипт 1 (добросъвестност): „на пазара на труда не се намира лесно добър специалист, който съвестно да изпълнява счетоводните си задължения във фирмата“

- Скрипт 2 (недобросъвестност): „федералните органи на реда от дълго време не могат да открият конкретен недобросъвестен счетоводител, който е извършил престъпление по

време на изпълнение на служебните си задължения“.

И ако под скрипт разбираме „когнитивна структура, представляваща фрагмент от информация за всеки феномен или обект, съществуващ в съзнанието на носителя на езика“ (Raskin 1985: 810), то тогава той може да реализира три абстрактни опозиции:

- реална/нереална ситуация,
- очаквана/неочаквана ситуация,
- правдоподобна/неправдоподобна ситуация, които би следвало да присъстват във всички комични текстове (по: Raskin 1985: 111).

В нашия случай най-яркото противопоставяне се реализира по оста очаквана–неочаквана развръзка на ситуацията.

Разглеждайки същия пример от позицията на С. Атардо, може да го опишем чрез:

1) SO (script opposition) – противопоставяне на скриптове 1 и 2: *добросъвестно/недобросъвестно (поведение)*;

2) LM (logical mechanism) – логически механизъм: *сблъсък на два смисъла*;

3) SI (situation) – ситуация: *неоднозначни резултати от работата на счетоводителя*;

4) TA (target) – обект на иронията: *счетоводител*;

5) NS (narrative strategy) – наративна стратегия: *повествование*;

6) LA (language) – език: *многозначност на глагола намирам, ‘найти’* (по: Attardo 1994).

Систематизирането на емпиричния материал показва висока честота на употреба на елементи на ЕИ. Някои учени обаче смятат, че в такива случаи възниква проблем с разграничаването на SO между скриптовите, както и с LM или TA. Например В. Раскин (Raskin 1985: 116) и К. Хемпелман (Hempelmann 2004: 386) считат, че опозициите в ЕИ се реализират не на семантично, а на фонетично ниво, или с други думи – когато откриваме елементи на ЕИ, ние само се преструваме, че става дума за едно и също явление, за една и съща дума въз основа на външното сходство на лексемите, а не на очевидното им семантично несъответствие.

Приемането на тази позиция обаче би ограничило възможността множеството забавни изказвания, представени в кратките дигитални хибридни жанрове (мемета, демотиватори, постери и др.), да бъдат причислени към образците на истински „виртуален“ хумор. Затова, когато става дума за комични текстове с елементи на ЕИ, е полезно да се обърнем и към теорията от три части на М. Дейнел, свързана с механизмите за продуциране и асимилация на шегата.

- Механизъм на градинската пътечка (*garden path mechanism*) – в завръзката на текста се кодира информация, съдържаща скрита многозначност с налично едно-единствено, очевидно на пръв поглед значение. Кулминацията разкрива възможността за двойна интерпретация, която при преразглеждане на съдържанието отхвърля първоначалното разбиране на ситуацията и се центрира върху алтернативния, нов смисъл (по рис. 10): а) завръзка – трудно е да се издири добър счетоводител; б) кулминация – счетоводителката Вера Павловна я издирват вече 10 години).

- Механизъм на кръстопътя (*crossroad mechanism*), в рамките на който потребителят дори не може да си представи развитието на историята до момента на кулминацията, т.е. той е на „кръстопът“ с няколко възможни пътя за решаване на проблема пред себе си.

- Механизъм за червения светофар (*red light mechanism*) – потребителят свободно възприема информацията, докато не се натъкне на неочаквана кулминация, т.е. на „червена светлина“, след която краят на историята разрешава неочаквано възникналото противоречие (по: Dynel 2009).

Взимайки предвид всички горепосочени теории, които в по-голямата си част се фокусират върху разкриването на конкретни лексикални, граматични и семантични несъответствия при създаването на забавен игрови текст, за нас остава по-близка позицията на В. Санников. Той също отчита когнитивните механизми в пораждането и асимилирането на комичното, но застъпва тезата, че в преследване на хумора и шегата ние съвсем съзнателно манипулираме събеседниците си чрез езика, творчески конструирайки изказвания с помощта на аномалното, необичайното, неочакваното използване на езиковите средства (Санников 2002: 15).

Според нас това е и водещата причина за активното използване на ЕИ в мрежата. При конструирването на анализиранияте игрови текстове се цели осъществяване на експресивен диалог с аудиторията и получаване на естетическо удовлетворение от резултата на лингвокреативните усилия на потребителите. Нещо повече, това кореспондира и с решаването на основната прагматична задача на неофициалния уеб като свободно пространство за общуване и информационен обмен – осъществяването на лесна, спокойна, ненатоварваща комуникация между виртуалните събеседници. Неслучайно според концепцията на З. Фройд хуморът е един от най-здравите защитни механизми на

човека и реална възможност за изразяване на разнообразни импулси, които могат да бъдат дори агресивни или социално неприемливи. Но под маската на хумора те рядко създават напрежение във виртуалното пространство.

Заключение

Безспорен е фактът, че днес интернет се е превърнал в платформа за едновременна интеграция на „всички форми на комуникация в многокомпонентен, интерактивен, дигитален хипертекст, който включва, смесва и преразпределя цялата палитра от многообразни културни идеи, предавани в хода на човешкото взаимодействие“ (Кастелс 2016: 74). Протичащите днес в неофициалното виртуално пространство процеси диктуват нови езикови и комуникативни правила, което води до „промяна на съвременната езикова личност като цяло“ (Максименко 2022: 123). Сред типичните ѝ характеристики са свободното творческо отношение към формата на речта и съзнателното нарушаване на езиковите норми, които превръщат нестандартните игрови изказвания от антинорма в новаторство, в нов вид „грамотност“. По-добрите образци се радват на одобрението на аудиторията, следователно и на дълъг живот и масова употреба както в мрежата, така и извън територията ѝ. Това води до обогатяване на съответния език, като му придава актуалност и експресивност.

От гледна точка на комуникацията ЕИ като резултат от лингвокреативното мислене служи като добра възможност за смекчаване на тона и потискане на агресията във виртуалния свят. Не бива да забравяме и използването на хумора като инструмент за скрита манипулация, която поради мигновеното си разпространение в интернет трябва да бъде изкусно завоалирана в словотворчество, за да не причини вреда на никого. Още повече че сполучливите шеги все по-често напускат дигиталните граници и намират своето място не само в офлайн общуването, но и сред текстовете в публицистичния и рекламния дискурс.

Библиография

- Аристотел (1957), *Поэтика. Об искусстве поэзии*, Государственное издательство художественной литературы, Москва. (Aristotel (1957), *Poëtika. Ob iskusstve poezii*, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhestvennoï litaratury, Moskva.)
- Архипов, И. К. (2008), *Язык и языковая личность*, Книжный Дом, Санкт-Петербург. (Arkhipov, I. K. (2008), *ĭazyk i ĭazykovaiĭ lichnost'*, Knizhnyĭ Dom, Sankt-Peterburg.)
- Бляхер, Л. Е. (2005), *Нестабильные социальные состояния*, РОССПЭН, Москва. (Bliĭkher, L. E. (2005), *Nestabil'nye social'nye sostoiĭniĭa*, ROSSPEN, Moskva.)
- Бочарова, Т. А. (2013), „Сетевое общение: особенности конструирования социокультурного взаимодействия“, *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и*

- практики, No. 4, 28–30. (Bocharova, T. A. (2013), “Setevoeobshenie: osobennosti konstruirovaniia sociokul’turnogo vzaimodeistviia”, *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul’turologiia i iskusstvedenie. Voprosy teorii i praktiki*, No. 4, 28–30.)
- Булыгина, Т. В., Шмелев, А. Д. (1997), *Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики), Прагматика. Семантика. Лексикография. Вид. Время. Лицо. Модальность*, Языки русской культуры, Москва. (Bulygina, T. V., Shmelev, A. D. (1997), *ĭazykovaia konceptualizaciia mira (na materiale russkoĭ grammatiki), Pragmatika. Semantika. Leksikografiia. Vid. Vremia. Litsō. Modal’nost’*, ĭazyki russkoĭ kul’tury, Moskva.)
- Гарднер, Г. (2007), *Структура разума: теория множественного интеллекта*, „Вильямс“, Москва. (Gardner, G. (2007), *Struktura razuma: teoriiia mnozhestvennogo intellekta*, “Vil’iams”, Moskva.)
- Гридина, Т. А. (1996), *Языковая игра: стереотип и творчество*, Уральский государственный педагогический университет, Екатеринбург. (Gridina, T. A. (1996), *ĭazykovaia igra: stereotip i tvorchestvo*, Ural’skii gosudarstvennyĭ pedagogicheskii universitet, Ekaterinburg.)
- Дедова, О. В. (2022), „Актуальные направления интернет-лингвистики: язык в Интернете vs Интернет в языке“, *Речевая коммуникация в сетевых структурах: между глобальным и локальным*, 2022, РАН. ИНИОН, Москва, 40–64. (Dedova, O. V. (2022), “Aktual’nye napravleniia internet-lingvistiki: ĭazyk v Internete vs Internet v ĭazyke”, *Rechevaia kommunikaciia v setevykh strukturakh: mezhdū global’nym i lokal’nym*, 2022, RAN INION, Moskva, 40–64.)
- Кастельс, М. (2016), *Власть коммуникации*, под науч. ред. А. И. Черных, Дом Высшая школа экономики, Москва. (Kastel’s, M. (2016), *Vlast’ kommunikatsii*, pod nauch. red. A. I. Chernykh, Dom Visshaiia shkola ekonomiki, Moskva.)
- Кубрякова, Е. С. (1984), *Актуальные проблемы современной семантики*, МГПИИЯ, Москва. (Kubryakova, E. S. (1984), *Aktual’nye problem sovremennoĭ semantiki*, MGPIIA, Moskva.)
- Максименко, О. И. (2022), „Язык Интернета: динамика развития“, в *Речевая коммуникация в сетевых структурах: между глобальным и локальным*, 2022, РАН, ИНИОН, Москва, 106–124. (Maksimenko, O. I. (2022). “ĭazik interneta: dinamika razvitiia”, v *Rechevaia kommunikatsiia v setevykh strukturakh: mezhdū global’nym i lokal’nym*, 2022, RAN UNION, Moskva, 106–124.)
- Мечковская, Н. Б. (2009), *История языка и история коммуникации: от клинописи до интернета: курс лекций по общему языкознанию*, Флинта: Наука, Москва. (Mechkovskaiia, N. B. (2009), *Istoriia ĭazyka i istoriia kommunikatsii: ot klinopisi do interneta: kurs lektsii po obshtemu ĭazykoznaniiu*, Flinta: Nauka, Moskva, 2009.)
- Молчанова, Г. Г. (2017), „Антропоцентричность меметики в когнитивно-семиотическом ракурсе“, *Когнитивные исследования языка*, No. 30, 74–78. (Molchanova, G. G. (2017), “Antropocentricnost’ memetiki v kognitivno-semioticheskom rakurse”, *Kognitivnye issledovaniia ĭazyka*, No. 30, 74–78.)
- Петкова, С. (2022), *Эвфемизмы в современных медиатекстах. Коммуникативно-прагматический аспект. Парадигма*, София. (Petkova, S. (2022), *Evfemizmy v*

- sovremennykh mediatekstavh. Kommunikativno-pragmaticheskii aspekt*, Paradigma, Sofia).
- Санников, В. З. (2002), *Русский язык в зеркале языковой игры*, Языки славянской культуры, Москва. (Sannikov, V. Z. (2002), *Russkii iazyk v zerkale iazykovoï igry*, iazyki slaviānskoï kul'tury, Moskva.)
- Attardo, S. (1994), *Linguistic Theories of Humor*. Mouton de Gruyter, New York, 1994.
- Dynel, M. (2009), *Humorous Garden-Paths: A Pragmatic-Cognitive Study*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.
- Hempelmann, C. F. (2004), "Script Opposition and Logical Mechanism in Punning", in *International Journal of Humor Research*, Vol. 17, No. 4, pp. 381–392.
- Raskin, V. (1985), *Semantic Mechanisms of Humor*, Reidel Publishing Company, Dordrecht.

Гл. ас. д-р Елена Меснянкина,
emesnyankina@slav.uni-sofia.bg
Researcher ID (Web of Science): KCY-7039-2024
ORCID ID: 0000-0003-2680-6347
Факултет по славянски филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Assist. Prof. Elena Mesnyankina, PhD
emesnyankina@slav.uni-sofia.bg
Researcher ID (Web of Science): KCY-7039-2024
ORCID ID: 0000-0003-2680-6347
Faculty of Slavic studies
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

FOREIGN LANGUAGE
TEACHING

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Пери Ахмедова

Бакинский Славянский Университет (Азербайджан)

Peri Ahmedova. USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN LITERATURE LESSONS

<https://doi.org/10.60055/phl.2024.45.153-160>

Abstract. Modern technologies are very important for modern society, they play a key role in the development of all areas of science. The relevance of the use of ICT in literature lessons lies in the fact that developing every day information technologies contribute to the effective organisation of the educational process, expand access to information (e-books, online libraries, literary databases and other Internet resources) and allow the use of interactive teaching methods, such as online discussions, quizzes, collective creation of digital projects and much more, which promotes active learning activities of students.

Keywords: information and communication technologies, literature, teacher, students

Пери Ахмедова. ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННИ И КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ В УРОЦИТЕ ПО ЛИТЕРАТУРА

Резюме. Модерните технологии са много важни за съвременното общество, те играят ключова роля в развитието на всички области на науката. Актуалността на използването на ИКТ в часовете по литература се състои в това, че развиващите се всеки ден информационни технологии допринасят за ефективната организация на учебния процес, разширяват достъпа до информация (електронни книги, онлайн библиотеки, литературни бази данни и други интернет ресурси) и позволяват използването на интерактивни методи на преподаване, като онлайн дискусии, викторини, колективно създаване на цифрови проекти и много други, което насърчава активната учебна дейност на учениците.

Ключови думи: информационни и комуникационни технологии, литература, учител, ученици

1. Введение

В XXI веке новые технологии уже стали частью нашей повседневной жизни и, сознательно или же подсознательно, они влияют на наш образ жизни. В современном мире приобретение знаний и когнитивных навыков не является поэтапным процессом, а, скорее, представляет собой непрерывный процесс, требующий неизбежной и постепенной адаптации общества к миру технологий и информации.

Во всем мире все больше возрастает интерес к использованию информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе. Под понятием „современные технологии в обучении“ подразумеваются программно-технические средства используемые для проведения более эффективных и информативных уроков способствующих развитию потенциала учащихся. В настоящее время эти технологии в основном представляют собой компьютеры и компьютерную технику, такую как сканеры, принтеры, проекторы, интерактивную доски и т.д.

Технологии обеспечивающие обработку и передачу различных форм репрезентативной информации (символов, изображений, звуков, видео), могут быть определены как „информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)“.

Любая страна, стремящаяся к развитию, будь то в экономике, технологиях, образовании и т.д., фактически становится зависимой от новых технологий. Инновационные технологии оказывают огромное влияние на процесс образования, который, по сути, является главным условием развития каждой страны.

Таким образом, хотя область современных технологий в образовании в ее реальных размерах, расширениях и применениях начала изучаться совсем недавно, реальность такова, что без современных технологий, компьютеров и различных приложений „информационного общества“ невозможно развитие образования. Одним из ключевых преимуществ правильной интеграции информационных и коммуникационных технологий в современное общество является возможность обширного поиска разнообразной информации через доступ к различным базам данных (личным данным, библиотечным ресурсам, каталогам, журнальным статьям, материалам носящих информативный характер и прочим). Кроме того, внедрение различных программ и приложений с применением мультимедийных технологий (включая текст, видео и звук) предоставляет пользователям уникальные возможности для работы со сложной информацией в разнообразных комбинациях и форматах. Следовательно, интеграция и постоянное развитие новых технологий в образовательном процессе, сегодня стало необходимостью.

В современном мире, учитывая стремительное развитие технологий, многие страны мира ставят перед собой задачу поэтапного внедрения инновационных технологий в систему образования, одним из ключевых элементов которой является обеспечение доступа к Интернету в каждой школе.

В последние годы развитием ИКТ в системе образования и доведение их применения в образовании до уровня мировых стандартов является одним из приоритетных направлений развития образования в Азербайджане. За этот период были реализованы различные проекты и мероприятия в области применения ИКТ в образовании, что является одним из важнейших этапов реформ в сфере образования нашей страны, направленных на создание инфраструктуры ИКТ в образовательных учреждениях.

Особое значение имела „Программа обеспечения информационно-коммуникационными технологиями общеобразовательных школ Азербайджанской Республики (2005–2007 годы)“, утвержденная Указом Президента Азербайджанской Республики № 353 от 21 августа 2004 года. В результате реализации данной программы по использованию информационных и коммуникационных технологий в средних школах была достигнута положительная динамика, было уделено особое внимание построению системы образования на основе ИКТ технологий. В целях продолжения применения информационно-коммуникационных технологий в сфере образования, Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев 10 июня 2008 года утвердил Государственную программу „Информатизации системы образования Азербайджанской Республики на 2008-2012 годы“. В целях успешной реализации данных стратегий в рамках этой программы был реализован проект „Xalq Kompüter“ („Народ компьютер“). В Государственной программе о развитии в 2005-2008-х годах коммуникаций и информационных технологий в Азербайджане („Электронный Азербайджан“) предусматривалось проведение ряда мероприятий по совершенствованию применения ИКТ в системе образования, планировалось проведение специальных мероприятий по общему образованию в сфере ИКТ. Примером тому может служить проведение Министерством Образования Азербайджанской Республики при поддержке одной из крупнейших мировых ИКТ компаний MICROSOFT тренингов INTEL AZERBAIJCAN для педагогического состава образовательных учреждений.

В рамках программы, разработанной на основе национальной стратегии развития информационно-коммуникационных технологий (2003–2012 годы) Азербайджанской республики, созданы условия для предоставления возможности всем видам образовательных учреждений Азербайджана интегрироваться в мировое образовательное пространство.

Все это свидетельствует о предпринятых серьезных шагах в направлении применения информационных технологий и модернизации системы образования в Азербайджане.

Цифровые технологии очень значимы для современного общества, они играют ключевую роль в развитии всех областей науки. Актуальность применения ИКТ на уроках литературы заключается в том, что развивающиеся с каждым днём информационные технологии способствуют эффективной организации образовательного процесса, расширяют доступ к информации (электронные книги, онлайн-библиотеки, литературные базы данных и другие интернет-ресурсы) и позволяют применять интерактивные методики обучения, такие как обсуждения в онлайн-формате, викторины, коллективное создание цифровых проектов и многое другое, что способствует активной учебной деятельности учащихся.

2. Метод использования ИКТ в обучении

Метод использования ИКТ в обучении – это комплексный подход, объединяющий действия учителя и ученика, направленные на достижение целей обучения с помощью информационно-коммуникационных технологий. В данном тандеме учитель выбирает ИКТ-инструменты, разрабатывает методику их применения, организует учебный процесс, учащиеся же используют ИКТ-средства для поиска информации, выполнения заданий и используют их для взаимодействия с учителем и одноклассниками. Суть методов заключается в том, что на уроках создаётся интерактивная среда обучения, повышается мотивация к уроку и стимулируется активность учащихся.

В практике обучения могут применяться четыре основных метода обучения с применением ИКТ: объяснительно-иллюстративный, репродуктивный, проблемный, исследовательский. (Шевчук 2009)

Объяснительно-иллюстративный и репродуктивный методы обучения, основанные на передаче знаний от учителя к ученику, могут быть значительно улучшены при использовании ИКТ. Суть их заключается в том, чтобы с помощью ИКТ сделать объяснения учителя более наглядными и понятными, представить информацию в подходящей для определённой темы формате и способствовать применению знаний на практике.

При использовании проблемного метода обучения учителя используют ИКТ для постановки проблем и поиска путей их решения, активизируя познавательную деятельность учащихся. Иными словами, учителя с применением ИКТ на уроках создают проблемные ситуации, представляют информацию в различных форматах, и тем самым способствуют развитию критического мышления и формированию исследовательских навыков (собирать, упорядочивать, анализировать и передавать информацию) у учащихся.

Исследовательский метод обучения делает акцент на самостоятельной творческой деятельности учеников, погружая их в мир научно-технических исследований.

3. Переход к современным цифровым формам обучения

С внедрением и использованием новых технологий в сфере образования происходит постепенный переход от традиционных форм знаний к современным цифровым. Этот переход предполагает внедрение использования компьютеров, Интернета, электронной почты и образовательного программного обеспечения в школьные учебные программы. Адаптация учащихся к использованию новых информационно-коммуникационных технологий не только приносит пользу, но и становится неотъемлемой частью образовательного процесса. Использование ИКТ способствует улучшению и изменению направления обучения, делая его более динамичным, в свою очередь это даёт школьникам возможность экспериментировать, исследовать и наслаждаться процессом обучения, развивая при этом навыки сотрудничества и постановок целей. ИКТ открывают новые горизонты в образовании, позволяя создавать персонализированную обучающую среду, оптимизированную для каждого предмета. Интерактивные элементы и симуляции позволяют учащимся „окунуться“ в изучаемую тему, стимулируя интерес и глубокое усвоение материала. ИКТ не только делают уроки более интересными, но и повышают их результативность. Индивидуальный подход, персонализация темпа обучения и возможность многократного повторения материала ведут к более прочному усвоению знаний.

„Современный урок предполагает смешение активных и интерактивных технологий урока, так качество и эффективность образования возрастает. Ведь только включив ученика в работу можно добиться не только запоминания материала, но и его понимание, что предполагает более прочное усвоение знаний“ (Изотов 2009).

Важными задачами для использования компьютеров на уроках является создание обучающей среды, в которой могут быть задействованы различные типы материалов (звуковые, экранные, экранно-звуковые), а также обеспечение взаимодействия между учащимся и компьютером. Это позволяет сформировать динамичную образовательную атмосферу, способствующую внедрению современных образовательных концепций. Учитель должен проследить чтобы учащиеся ознакомились с ключевыми мультимедийными функциями, такими как гипертекст (все текстовые данные в цифровой форме) и гиперссылки, которые представляют собой связь между информацией в сети. На уроках проводимых с использованием ИКТ школьники, учатся не только, получению доступа к дополнительным знаниям, но и их оценке, этому способствует процесс обучения с помощью новых технологий, который активизирует их умственные функции и командный дух.

Таким образом, использование современных технологий в образовательном процессе не только обеспечивает школьникам информационную поддержку по конкретным предметам, но также помогает им достичь образовательных целей курса посредством правильного управления информацией

и коммуникацией. Стоит отметить, что ИКТ вносит значительный вклад в обогащение существующих методов обучения, в нахождение и использование разнообразных источников, а также способствует развитию критического мышления у учащихся.

Уроки литературы проводимые с применением ИКТ способствует более активному взаимодействию школьников и обеспечивает им расширенный доступ к литературным источникам информации. При обучении литературе с использованием онлайн и мультимедийных ресурсов школьники могут использовать такой подход к обучению, как совместное изучение и интерпретация литературных текстов, что способствует развитию их межпредметных навыков, критического мышления и междисциплинарного подхода, необходимых для изучения литературы. Технологии помогают как преподавателю, так и ученикам находить дополнительные полезные материалы, связанные с литературным текстом. При использовании ИКТ на уроках литературы обычно используются исследовательский, объяснительно-иллюстративный, проблемный, частично-поисковый методы обучения.

Как правило, современные школы подключены к всемирной паутине, а это значит, что и учителя и учащиеся имеют возможность пользоваться полезными интернет ресурсами. Такие системы управления как Google Classroom, Canvas, Blackboard или Schoology которые можно использовать не только в классе, но и дистанционно, способствуют тому, что образовательный процесс становится эмпирическим. Использование современных технологий открывает широкие возможности в образовательном процессе на уроках литературы, такие как прямой доступ к библиотекам, архивам, онлайн-антологиям, библиографическим записям, издательствам, онлайн-книжным магазинам и сайтам самих авторов. Используя интернет ресурсы, школьники учатся отбирать и проверять информацию, а также эффективно ее использовать в образовательном процессе.

Использование PowerPoint, Google Slides, или Prezi для создания презентаций о жизни и творчестве писателей, литературных эпохах, или анализе произведений на уроках литературы способствует визуализации материала. Использование учителями на уроках презентаций и других мультимедийных материалов, делает изучение материала более наглядным, а также позволяют учителям экономить время на уроке, так как вся необходимая информация уже представлена в сжатом и систематизированном виде. Интерактивные презентации, в которые включены игры, викторины, и другие интерактивные элементы способствуют лучшему запоминанию информации, а также именно благодаря им учащиеся не просто пассивно слушают материал, а становятся активными участниками урока. Учитель создавая презентации может воспользоваться такими онлайн-платформами, как LearningApps, Kahoot, или Quizizz, для создания интерактивных упражнений по изучаемому материалу.

Привлекая учащихся к созданию презентаций учитель, способствует развитию у них критического мышления, ученики учатся анализировать информацию, делать выводы и принимать решения. Для достижения максимального эффекта необходимо грамотно интегрировать работу над презентациями в учебный план, учитывая возрастные особенности и уровень подготовки учащихся.

Благодаря использованию ИКТ на уроках литературы у учащихся появляется возможность прослушивания аудиокниг, записей поэтических чтений, или музыкальных произведений, связанных с изучаемым материалом, просмотра видеофильмов, экранизаций литературных произведений, документальных фильмов о писателях, или видеолекций, а также посещение виртуальных музеев, посвященных жизни и творчеству писателей, или литературным местам.

Так, при изучении нового материала – стихотворения Самед Вургунна „Азербайджан“ учитель может продемонстрировать презентацию, для того чтобы помочь ученикам образно представить изучаемое произведение, в таком случае презентация несёт значительную часть информационной нагрузки урока. На первых нескольких слайдах учитель может продемонстрировать портреты поэта и иллюстрации, связанные с его жизнью и творчеством для знакомства с историческим и культурным контекстом, в котором было написано стихотворение. Для формирования навыков выразительного чтения, учитель может использовать записи образцового чтения стихотворения сопровождаемую тематическим видеорядом. На одном из слайдов можно продемонстрировать карту Азербайджана с обозначением мест, упоминаемых в стихотворении. С помощью презентации можно совершить заочное путешествие по местам описываемым поэтом в стихотворении, например, Баку, озеро Гек-Гель, Казах, Шамаха, Шамхор, Ленкорань, реку Аракс, гору Кяпаз и т.д.

При обилии материала в презентации возможно использование гиперссылок при условии наличия Интернета. Стоит избегать перенасыщенности материала в презентациях, так как, это может привести к затруднению восприятия материала.

4. Заключительные выводы

Таким образом, стоит отметить, что современные технологии оказывают положительное влияние на процесс обучения литературе в школе. Обращая внимание на специфику предмета, следует отметить, что, особенно полезно использовать мультимедийные средства при изучении нового материала т.к. учащиеся в данной ситуации имеют возможность визуализации концепций, ознакомления с аудио и видеоматериалами, а также участия в интерактивных уроках и обсуждениях, что способствует их глубокому пониманию и запоминанию материала. **Успешное применение современных информационных технологий в обучении** напрямую зависит от компетенций учителя и от его

готовности к их внедрению, а также от сложности самого учебного процесса и имеющихся технической базы.

В результате нашего исследования мы пришли к таким выводам, что преимущества использования ИКТ на уроках литературы заключаются в следующем:

1) повышается эффективность процесса обучения на различных этапах урока;

2) визуализация процессов (виртуальные экскурсии в музеи и дома писателей, просмотр фильмов снятых по художественным произведениям, просмотр выступлений поэтов и писателей и т.д.);

3) информация предоставляется в наглядной форме (презентации, интерактивные доски, интерактивные карты и т.д.)

4) активизация творческого потенциала учащихся;

5) возможность предоставление большего объема информации;

6) свободный доступ учащихся к нужной информации;

7) развитие у учащихся навыков индивидуальной и коллективной работы.

Библиография

Государственная программа по информатизации системы образования в Азербайджанской Республике на 2008–2012 г.: <https://ict.az/Mobile/ru/content/89>

Изотов И. В. (2009), Основные технологии построения учебного процесса с использованием мультимедийных средств обучения в профильных классах, Молодой ученый, No. 4. 263–267.

Шевчук О. А. Психолого-педагогические основы применения ИКТ на уроках в начальной школе, 5.02.2009: <http://festival.1september.ru/articles/521181/>

Доц. д-р Пери Ахмедова

Perim379@rambler.ru

ORCID ID: 0000-0003-4678-8203

кафедра „История на руската литература“

Бакинский славянский университет

ул. „Сюлейман Рустам“ 33, Баку

Азербайджан

Assoc. Prof. Peri Ahmedova, PhD

Perim379@rambler.ru

ORCID ID: 0000-0003-4678-8203

Department of History of Russian Literature

Baku Slavic University

33 Suleyman Rustam str., Baku

Azerbaijan

РЕЦЕНЗИИ

REVIEWS

La hora de hablar. Hacia una competencia comunicativa. Когато говорим на испански. Относно комуникативната компетентност

Ana del Río, Milena Popova

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Ana del Río, Milena Popova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Ana del Río, Milena Popova. *A la hora de hablar. Hacia una competencia comunicativa. Tercera edición.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023, 272 с. ISBN 978-954-07-5629-5

Предложената за рецензия книга *A la hora de hablar. Hacia una competencia comunicativa* е третото издание на учебник, задължителен за часовете по разговор на студентите от специалността „Испанска филология“. Целта на този учебник, свършено нов като замисъл, е да разшири комуникативната компетентност на учащите се и да стимулира формирането у тях на устойчиви комуникативно-речеви навици, които да улеснят адекватното общуване на испански език. В центъра на вниманието се оказват преодоляването на езиковата бариера, системното и последователно изграждане на активното умение говорене в контекста на постиженията на съвременната прагматична теория.

Теоретичната обосновка на избора от авторите комуникативен подход се базира на дефиницията и класификацията на речевите актове, представени в концепцията на Дж. Сърл, чийто динамичен характер откроява връзката между думите и комуникативните действия, което се оказва особено ефективно при анализа на езика в условията на реално функциониране. Въз основа на такива видове речеви актове, като *констативни, директивни, комисивни, експресивни* и др., се осъществява структурирането на текста на учебника и

разпределението на информацията по глави. Важно е да се отбележи обаче, че А. дел Рио и М. Попова въвеждат известни промени в класификацията на американския учен, обусловени от дидактичната насоченост на материала. Така например те обособяват глава, която включва списък и социолингвистичен коментар на най-често срещаните стереотипни формули, представени в речеви актове от различен тип. От друга страна, директивните и комисивните речеви актове, ориентирани към осъществяването на определени действия, са събрани в една глава и т.н.

За първи път организационното ядро на материала за часовете по разговор не се свежда до определени теми и граматични категории, а съдържа комуникативни функции, групирани по глави според споменатата класификация. Предлагат се формални и неформални варианти за осъществяването на тези функции. Техният списък е селектиран от книгата *Repertorio de funciones comunicativas del español* („Репертоар на комуникативните функции в испанския език“), колективен труд на четирима испански изследователи – М. Х. Хелаберт, М. Ерера, Е. Мартинел и Ф. Мартинел.

Приносният характер на концепцията на рецензирания учебник се състои в това, че авторите не се ограничават с изброяването на комуникативните функции, а разработват методическа основа за усвояването и реализирането им. Съответните списъци с речеви актове се надграждат с три вида упражнения, градиращи според различната степен на трудност: идентификация, възпроизвеждане, свободна и креативна употреба на съответните изрази. За първи път часовете по разговор се структурират и систематизират въз основа на комуникативни задачи, максимално приближени до спецификата на езиковото общуване, а граматиката и лексиката остават на втори план. Не се отварят скоби, не се спрягат глаголи и наизустяват думи във от контекста, а се създават навици за реализация на определени речеви актове в конкретни комуникативни ситуации по начин, сходен с носителите на езика.

Друг елемент на надграждане е свързан с идеята на А. дел Рио и М. Попова да изведат на преден план и да анализират съотношението на експлицитната и имплицитната информация в процеса на общуване, да изследват пресупозиционната основа на изказа и прагматичните измерения на контекста. Например в испанския език репликата ¡No hay derecho! (букв. няма право) изразява речеви акт възмущение. В българския език се използва изразът „Това на нищо не прилича!“ (букв. Esto no se parece a nada). Очевидно е, че за намирането на функционален еквивалент не е достатъчно да се знаят съответните думи и граматични правила. Адекватният превод зависи от комуникативната функция на изказа. Последната се откроява и при превръщането на пряка в непряка реч. Ето защо и в двата езика горепосочените изрази се предават в непряка реч с глагола „възмущавам се“.

Особено внимание в учебника се отделя и на изразяването на субективна оценка, физически и емоционални състояния, експресивни сравнения и конотации. Фокусът върху субективния аспект на езиковото функциониране отразява релевантните характеристики на разговорния език. През призмата на комуникативната функция на изказите се анализира употребата на фразеологизми, граматични категории, конектори, прагматични частици и др. Извеждат се различни модели на взаимодействие на текста и контекста, които улесняват свободното изразяване на испански в часовете по разговор. Системната и последователна организация на материала е съчетана с използването на хумористични текстове и забавни задачи, ориентирани към игровото начало при овладяването на испанския език, към фантазията, въображението и креативността на студентите.

В заключение трябва да отбележим, че рецензията на учебника е нагледна илюстрация за скъсяването на дистанцията между теорията и практиката, за плодотворното сътрудничество между преподавател по теоретичен синтаксис и носител на езика. Адекватното прилагане на съвременните постижения на прагматичната теория в методиката и практиката на чуждоезиковото обучение пести време и енергия, позволява да се ограничи произволният избор на материали за часовете по разговор, да се систематизират критериите за оценяване. Подобен подход позволява също така да се осмислят в дълбочина и разграничат тънките нюанси на езикова употреба. Максималното приближаване на общуването в часовете по разговор до реалната комуникация позволява на студентите да разширят комуникативната си компетентност, да преодолеят езиковата бариера и не само свободно да се изразяват на испански език, но и да получават удоволствие от това. Препоръчвам книгата на изучаващите испански език, които искат да общуват пълноценно с носителите на езика.

Проф. д-р Людмила Илиева

ludmila.ilieva@gmail.com

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504

България

Prof. Ludmila Ilieva, PhD

ludmila.ilieva@gmail.com

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504

Bulgaria

ХРОНИКА

EVENTS

Първи национален семинар за обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в България

1st National Seminar on Education in Portuguese and Portuguese Language, Literatures and Cultures in Bulgaria

Яна Андреева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Yana Andreeva

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Илияна Чалъкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Iliyana Chalakova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания при Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ организира и проведе в началото на учебната 2023/2024 г. първи по рода си национален семинар на тема „Обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в контекста на партньорството в преподаването на чужди езици и култури във висшето и средното образование в България“. В семинара, състоял се на 30 и 31 октомври 2023 г., се включиха двадесет участници от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Бургаския свободен университет, Университет „проф. д-р Асен Златаров“, 164 ГПИЕ „Мигел де Сервантес“ – гр. София, IV ЕГ „Фр. Жолио Кюри“ – гр. Варна, Гимназия за

романски езици „Г. С. Раковски“ – гр. Бургас, АЕГ „Гео Милев“ – гр. Бургас, ЧОУ „Д-р Мария Монтесори“ – гр. Бургас. Към участниците в националния семинар през всички дискуссионни модули от двудневната програма се присъедини и главният експерт в дирекция „Съдържание на предучилищното и училищното образование“ на Министерството на образованието и науката на Република България Мария Барганова, с която Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ работи в тясно партньорство през последните няколко сесии на държавните зрелостни изпити по португалски език.

Първият национален семинар на тема „Обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в контекста на партньорството в преподаването на чужди езици и култури във висшето и средното образование в България“ беше проведен в Ректората на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по програма, включваща официално откриване, два пленарни доклада и четири дискуссионни модула. Работните дейности на събитието имаха честта да започнат с пленарната лекция на проф. д.н. Барбара Хлибовицка-Веглаш, Декан на Филологическия факултет на университета „Мари Кюри-Склодовска“ в гр. Люблин, Полша, на тема „Разнообразието на езиковите контакти през Златната епоха и техните последици в съвременния свят“. Проф. Хлибовицка е водещ европейски учен в областта на португалската лингвистика, автор на множество публикации в областта на контрастивната граматика, изследването на креолските езици и социолингвистиката на португалския език, с богат практически опит в обучението по португалски език в славянски езиков контекст. Понастоящем е също и ръководител на Центъра по португалски език и Научноизследователска катедра „Луиш Линдлей Синтра“ при университета „Мари Кюри-Склодовска“. В пленарния си доклад проф. Хлибовицка представи в исторически план световната експанзия на португалския език по време на Великите географски открития и последиците на това разпространение от перспективите на диахронната лингвистика и на социолингвистиката. Особен акцент в доклада бе поставен върху функционирането на португалския език като лингва франка, езиковата хибридизация и възникването и развитието на креолските езици на португалска лексикална основа. Задълбочената и изключително интригуваща за всички присъстващи преподаватели и гости лекция беше изнесена на португалски език, като не само очерта основните динамики в развитието на езика в диахронен и синхронен план, но подчерта и водещото му значение в историческо и културно отношение и нарастващия интерес към неговото изучаване в световен мащаб.

Този акцент послужи за двигател на интензивните и задълбочени дискусии по време на четирите модула от двудневната програма, посветени по-конкретно на въпроси и проблеми, свързани с учебните системи, материали и методология на преподаване, с мястото на литературата, културата и превода в обу-

чението по португалски език, с практиките на оценяване и изпитните формати и не на последно място, с предизвикателствата при прякото взаимодействие с обучаемите, с начините за стимулиране на техния интерес, с формите на подкрепа и с насърчението на последващото им обучение в областта на португалския език, в случая на учениците от средния курс. Бяха поставени и обсъдени и много възможности за насърчаване на интереса на обучаемите чрез извънучебни и извънаудиторни занимания като концерти, литературни четения, клубове на португалоговорящи, театрални представления, изложби и др.

Някои от по-конкретните резултати, постигнати по време на дискусиите, в които участие взеха проф. д.н. Барбара Хлибовицка-Вегларш, проф. д-р Яна Андреева, доц. д-р Весела Чергова, гл. ас. д-р Дора Мънчева, гл. ас. д-р Илиана Чалъкова, гл. ас. д-р Десислава Тимчева, ас. Сони Бохосян, ас. Енрике Дореш, хон. ас. Снежина Томова, хон. ас. Йорданка ду Насименто, хон. ас. Надежда Симеонова, хон. ас. Мануел ду Насименто, ас. Кремена Попова, ас. Кристина Евтимова, г-жа Румяна Станева, г-жа Деница Александрова-Танчева, г-жа Александра Тиммерман, г-жа Теодора Янакиева, г-жа Силвия Илиева и гл. експ. Мария Барганова, бяха: обсъждането на основните характеристики на различните учебни системи в положителен и отрицателен план и открояването на най-успешните от тях за съответните образователни нива; постигането на широко съгласие върху идеята за съвместна разработка на авторски материали за допълнителни дейности и систематизирането им в споделено виртуално пространство; възприемането на някои практики на разработване на дигитално съдържание на португалски език за младежки целеви групи в средния и в началните етапи на обучението във висшия курс; обмяната на опит при работата с литературно и културологично съдържание беше полезна не само за по-тясно ангажираните с обучението по литературоведски и културоведски дисциплини, но и за осъзнаването на всички участници като проводници и основни представители на голямото семейство на португалоезичните култури и техните литературни традиции в българската образователна и културна среда. В дискусиата, посветена на формите на оценка, колегията имаше възможността от първа ръка да се запознае с основните идейни насоки на Министерството на образованието и науката на Република България относно провеждания отскоро държавен зрелостен изпит по португалски език за ниво B1.1. от Европейската рамка за езикова компетентност. Главен експерт Мария Барганова представи заложените национални изисквания, внесе яснота по отношение на нормативната рамка и имаше изключително ценната по думите ѝ възможност за пряк контакт с присъстващия широк кръг от преподаватели по португалски език. В резултат от него в кампанията за подготовката и изработването на задачи за държавните зрелостни изпити през 2023/2024 учебна година с министерска заповед бяха включени двама нови колеги от средния курс, които си партнират с двама колеги от висшия курс с опит от кампаниите

през предишните две учебни години. Участието на гл. експ. Барганова беше ценно за колегията и с акцента, който тя постави върху необходимостта да се полагат системни и последователни усилия за популяризирането на обучението по португалски език в двете образователни степени, но и на самия език в предучилищното образование и сред по-широката общественост в България.

Работните дейности на семинара бяха закрити от обобщаващата лекция на проф. д-р Яна Андреева, ръководител на Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания и дългогодишен активен двигател на всички процеси, свързани със затвърждаването и развитието на обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в академичната среда на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В заключителния си пленарен доклад на тема „Партньорството в преподаването на португалски език и лузофонски култури във висшето и средното образование в България“ проф. Андреева обвърза обучението по португалски език с националните приоритети и стратегическите програми в областта на изучаването на чужди езици и култури и формирането и развитието на ключови компетентности и на умения за живот през XXI в. Основният акцент беше поставен върху това в какви области и с какви съвместни инициативи преподавателите по португалски език в България биха могли да търсят в следващите години реализирането на стратегическите цели в образователната сфера, така че обучението по португалски език в национален мащаб действително да се осъществява в условия на партньорство и съгласуваност, на приемственост, иновативност, устойчивост, прозрачност и популяризиране на резултатите, като същевременно изгражда у обучаемите освен езиковите и другите ключови компетентности – социални и морални, граждански и дигитални. Бяха обобщени вече съществуващи добри практики и бяха очертани възможности за бъдещо сътрудничество между преподавателите по португалски език и лузофонски култури от средните училища и университетите в България в няколко основни насоки: развитие на компетентностите и талантите на учениците и студентите, създаване и развиване на сплотени общности, поддържане на мотивацията и креативността на преподавателите чрез изграждане на работни мрежи.

Създадената спокойна и ведра работна атмосфера по време на двудневния национален семинар постигна своя основен замисъл за опознаване и сближаване на преподавателите по португалски език от отделните образователни звена в страната, но позволи също така да се добие ценна информация за ежедневието им, като например засиления интерес на ученици от гр. Варна към явяването им на държавен зрелостен изпит по португалски език, който Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е предвидила като най-висок балообразуващ елемент за прием в специалност „Португалска филология“, или възможността бакалаври, филолози специалисти с португалски език от Великотърнов-

ския университет „Св. св. Кирил и Методий“ да се привличат ежегодно като магистранти в магистърската програма „Език, култура, превод (португалски език)“, предлагана от Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. По думите на доц. д-р Весела Чергова силно осезаем е бил и немаловажният емоционален момент в една професионална сфера като образователната, а именно че националният семинар се превърна в своеобразна поколенческа среща на преподаватели и студенти, които на свой ред са посветили живота си на преподаването на португалски език, литература и култура в България. Тази приемственост, както и контактът с изтъкнат учен португалист с голям опит в чуждоезиковото преподаване на полицентричния португалски език в университета на град Люблин в Полша, обогати аудиторията с обсъждането на иновационни и традиционни дидактически методи, материали и методики и обедини участниците в общество с желание и възможности да развива сътрудничество, включително и с участието и съдействието на Министерството на образованието и науката на Република България.

Първият национален семинар по въпросите на обучението по португалски език и португалоезични литератури и култури в България беше проведен като част от дейностите по проект № 80-10-156/12.05.2023 на тема „Обучението по португалски език в контекста на партньорството в преподаването на чужди езици във висшето и средното образование в България“ по Фонд „Научни изследвания“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Колегията на Катедрата по португалистика и лузофонски изследвания изказва своите благодарности за възможността да работи по изпълнението на този проект, позволил повишаването на качеството на обучението по португалски език във висшия курс и пълноценното му свързване с актуалното състояние и процесите, протичащи в областта на чуждоезиковото обучение в средното образование.

Проф. д-р Яна Андреева
jandreeva@uni-sofia.bg
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Prof. Yana Andreeva, PhD
jandreeva@uni-sofia.bg
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Гл. ас. д-р Илияна Чалъкова
ichalukova@uni-sofia.bg
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Assist. Prof. Iliyana Chalakova, PhD
ichalukova@uni-sofia.bg
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Au croisement des chemins de l'apprentissage/ enseignement de la langue française et de la profession apprise et exercée en français

*Célébration de la Journée internationale des professeurs
de français à l'Université de Sofia*

At the Crossroads of French Language Learning/ Teaching and the Profession Learned and Practiced in French

*Celebration of the International French Teachers Day
at Sofia University*

Magdalena Markova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Магдалена Маркова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

La Journée internationale des professeurs de français, encore appelée « Le Jour du Prof de français » (mention qui figure dans son logo), a été instituée en 2019. Cet événement annuel coordonné par la Fédération internationale des professeurs de français, autour d'un comité d'organisation regroupant plusieurs acteurs majeurs du monde francophone, se tient chaque année le dernier jeudi du mois de novembre. Il a pour objectif de rendre hommage à toutes celles et à tous ceux qui enseignent le français de par le monde.

En 2023, la Journée internationale des professeurs de français a été célébrée le 24 novembre à l'Université de Sofia « St. Kliment Ohridski », dans les locaux du Centre francophone – Centre d'employabilité francophone du Bureau national Bulgarie de l'Agence universitaire de la Francophonie. La formule retenue cette

année a été la tenue d'un événement scientifique sous la forme d'un séminaire de formation. Le séminaire intitulé « Le Français sur objectifs spécifiques : cadre d'analyse, méthodologie et didactique » d'une durée de 4 heures était destiné aux enseignant.es bulgares engagés dans le domaine du français de spécialité ou du français sur objectifs spécifiques. Il a réuni une douzaine de participant.es professeur.es de français au sein de différents programmes, filières et centres francophones mis en place dans toute une série d'établissements d'enseignement supérieur bulgares : le programme francophone de Génie chimique et biochimique auprès de l'Université de technologie chimique et de métallurgie de Sofia, la Faculté francophone de l'Université technique de Sofia, les programmes de Sciences politiques et de Langues étrangères appliquées au sein de la Nouvelle université bulgare. Le séminaire a été suivi aussi par des professeurs de français au sein des Universités de médecine de Sofia et de Plovdiv, de l'Université de technologies alimentaires de Plovdiv, de l'Académie des Beaux-Arts et de l'Académie militaire, ainsi que des collègues qui enseignent la langue française dans les facultés de Philosophie et de Journalisme et de communication de l'Université de Sofia St Kliment Ohridski.

Le responsable du Bureau national Bulgarie de l'Agence universitaire de la Francophonie, M. Peter Topareff, a inauguré l'évènement en félicitant d'abord les enseignant.es participant à cette sorte de fête professionnelle qu'est la Journée internationale du professeur de français, et qui constitue une belle occasion pour mettre en place des rencontres, des discussions et des formations entre pédagogues francophones du supérieur. Il a ensuite souligné l'importance de ce type de formations « sur mesure » qui ont vocation à contribuer au renforcement des compétences des enseignant.es et de leur qualification professionnelle, ce qui est l'objectif du Centre d'employabilité francophone qui fonctionne près le Bureau national de l'AUF. Des formations qui sont appelées à jouer un rôle important tant dans leur travail pédagogique au quotidien avec leurs publics spécifiques d'étudiants que pour l'orientation professionnelle plus poussée de ces mêmes étudiants. En effet, ils leur transmettent ainsi non seulement des connaissances de langue et de culture française mais aussi des habiletés communicatives aussi diverses et variées que spécifiques pour évoluer dans leur métier.

La directrice du département d'études romanes de l'Université de Sofia, Mme Margarita Rouski, a, de son côté, salué chaleureusement l'assistance en exprimant sa grande satisfaction de la voir si nombreuse lors de cette Journée internationale du professeur de français. Elle a insisté sur la nécessité, devenue de nos jours incontournable pour la réalisation d'une carrière nationale ou internationale, quelle que soit par ailleurs le domaine d'activité, d'acquérir des savoir-faire professionnels particuliers pour communiquer dans plusieurs langues étrangères parmi lesquelles le français occupe une place des plus significatives. C'est à cette nécessité que répondent, par leur travail soutenu, humble et peu visible dans l'espace public,

les professeurs de langue et c'est pour cela qu'il est si important de leur rendre hommage lors d'occasions telles que la Journée internationale du Prof de français. Et c'est grâce à de telles formations visant le renforcement de leur qualification professionnelle qu'il devient possible d'apprendre et de transmettre de nouvelles idées et de nouvelles solutions liées à la langue française et à la culture francophone. Elle a enfin souhaité à tou.tes les participant.e.s, œuvrant à la tâche de transmission de connaissances, de fructueux travaux dans la réalisation des objectifs de cette formation et de leurs objectifs.

Lors du tour de table qui s'en est suivi chaque participant.e a présenté son parcours d'enseignant.e, son établissement et son département, faculté ou filière, ainsi que ses publics cibles et leurs spécificités d'apprenants. On a, ainsi, noté une grande diversité et une belle richesse des parcours.

La formation, animée par l'autrice de ces lignes, s'est ouverte sur un aperçu historique des courants linguistico-didactiques et des grands principes présidant à la mise en place des méthodologies et des approches spécifiques du français enseigné à des publics universitaires, professionnels ou en voie de professionnalisation, depuis le milieu du 20e siècle jusqu'à nos jours. En particulier, ont été brièvement passés en revue les courants suivants : « Le Français scientifique et technique », avec la publication du *Français Fondamental* dans les années 1950, marquant les débuts d'une nouvelle méthodologie qui se constituera rapidement par la suite comme la méthodologie du français langue étrangère ; « Le Langue de spécialité » avec comme méthodologie de prédilection le S.G.A.V. ou méthode Structuro-globale audio-visuelle, débouchant sur la réalisation du *Vocabulaire général d'orientation scientifique* (le V.G.O.S. 1971) ; « Le Français instrumental » témoin d'un courant utilitariste dans l'enseignement des langues et qui n'eut qu'une existence éphémère ; « Le français fonctionnel » mettant l'accent moins sur les spécificités de langue que sur celles des apprenants et de leurs besoins, une approche plus connue par la suite sous le nom d' « approche communicative » et qui a été généralisée à tout enseignement du français. La démarche du « Français sur objectifs spécifiques » ou FOS dans son acception classique a été esquissée en fin de cette série de courants, non sans avoir mentionné au préalable quelques courants similaires et connexes qui ont vu le jour depuis les années 1980 tels le Français de spécialité, le Français pour publics spécifiques, le Français de la communication professionnelle, le Français à visée professionnelle, le Français langue professionnelle, ainsi que plusieurs variantes du sigle FOS. Les spécificités du FOS ont été expliquées par contraste avec la démarche Français de spécialité, en particulier sous l'angle de la théorie linguistique et de la méthodologie didactique sous-tendant les démarches pédagogiques et sous l'angle de l'évolution des priorités didactiques. Pour rendre plus saillantes les caractéristiques du FOS, la présentation a suivi de près l'approche proposée par Jean-Marc Mangiante et Chantal Parpette en 2004, faisant une distinction claire entre français de spécialité et français sur objectifs spécifiques.

Les cinq étapes de la démarche originale du FOS ont été illustrées par des exemples concrets de la réalité éducative en Bulgarie et ailleurs.

La deuxième session a été consacrée à la présentation d'une esquisse du modèle conceptuel FOS – FOU (Français sur objectifs spécifiques – Français sur objectifs universitaires) susceptible d'être appliqué aux programmes francophones en Bulgarie, et illustré par des exemples tirés de l'expérience méthodologique et pédagogique de la formatrice. Le modèle se présente sous la forme d'un système d'axes sur lequel sont placées les hypothèses de situations communicatives avec leurs principales caractéristiques et leurs principaux constituants. Son état schématique fera l'objet d'un travail d'approfondissement conceptuel et de complétude.

La dernière partie de la formation a été consacrée à une discussion libre autour des modèles proposés au cours de la formation et surtout autour des nouveaux défis de l'enseignement du français généraliste et du FOS en Bulgarie. Les participant.e.s ont volontiers fait part de quelques moments forts de leur expérience professionnelle. Un témoignage particulièrement intéressant a été partagé par Mme Aneta Tosheva, enseignante de français médical à l'Université médicale de Plovdiv, notamment sur l'élaboration d'une méthode de FOS en médecine avec CD inclus, en collaboration étroite avec Florence Mourlhon-Dallies, didacticienne et autrice d'ouvrages. D'autres participantes ont pointé les spécificités du processus pédagogique du FOS dans des domaines professionnels très particuliers, tels la défense nationale (particularités de la communication interpersonnelle dans la hiérarchie militaire), la médecine (mise à contribution des connaissances du latin mais aussi de l'esprit associatif des apprenants) ou encore les beaux-arts (la création artistique à travers l'image et la sculpture et son rapport très particulier au langage). Ont été également abordés des problèmes sérieux liés au contexte éducatif bulgare comme les effectifs en constante baisse, les méthodes de travail didactique les moins efficaces (p. ex., de longs enregistrements d'entretiens) mais aussi celles qui ont fait leurs preuves d'efficacité (p.ex., les études de cas, la simulation globale, la méthode associative, etc.). Ont été aussi mentionnées certaines circonstances qui sont en mesure de motiver davantage les étudiant.e.s (p.ex., une mobilité Erasmus, un séjour en France à moyen terme, de 1 à 2 mois). Toutes et tous se sont retrouvés pleinement d'accord autour de quelques idées forces telles que : la langue française et la culture francophone représentent un fonds scientifique riche et de portée universelle ; les domaines de l'activité humaine professionnelle peuvent être traités à partir d'un angle d'attaque communicatif (linguistique, discursif, sociolinguistique) et socio-culturel et faire ainsi l'objet de développements didactiques sur différents niveaux, ce qui est précisément le domaine du FOS. Il s'agit pour les enseignant.es de français et de FOS-FOU de connaître et d'exploiter ces ressources dans leur travail avec les étudiant.es francophones et de savoir motiver toutes celles et tous ceux qui ont décidé de préparer un diplôme français, de réaliser une mobilité Erasmus

dans une université francophone ou simplement d'inclure le français – général, professionnel ou de spécialité – dans leurs études supérieures.

Le pot amical qui a clôturé la formation a permis aux participant.e.s de continuer leurs échanges hors du cadre formel de la réunion. Plusieurs ont en effet exprimé le souhait de poursuivre cette belle initiative, sous une forme ou une autre, par des rencontres régulières au cours des prochaines années, et de créer un véritable réseau des enseignant.es de FOS-FOU en Bulgarie. Finalement, toutes et tous ont mis en avant l'utilité pratique de ce type de formations.

Assist. Prof. Magdalena MARKOVA, PhD

magdalenmm@uni-sofia.bg

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504

Bulgaria

Гл. ас. д-р Магдалена Маркова

magdalenmm@uni-sofia.bg

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504

България

Кръгла маса в памет на Хавиер Мариас

A Round Table in Honour of Javier Marías

Теодора Цанкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Teodora Tzankova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Мария Луиза Сантос

Институт „Сервантес“ – София (България)

María Luisa Santos

Cervantes Institute – Sofia (Bulgaria)

На 15 април 2024 г. в Новата конферентна зала се състоя кръгла маса в памет на Хавиер Мариас (1951–2022), организирана от Катедрата по испанистика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Институт „Сервантес“ – София. Хавиер Мариас, смятан от мнозина за най-добрия съвременен испански писател, е автор на 16 романа, десетина сборника с разкази, есета и статии и на редица преводи от английски език. Той е носител на множество награди в Испания и в други страни и е превеждан на десетки езици.

Кръглата маса беше открита от доц. д-р Донка Мангачева, ръководител на Катедрата по испанистика, и от Мария Луиса Сантос, директор на Институт „Сервантес“ – София. Събитието протече изцяло на испански език пред публика от представители на различни академични институции, преводачи, журналисти и студенти. Модератор беше д-р Теодора Цанкова.

Специално за форума от Испания беше дошъл журналистът Хуан Крус, пръв издател и дългогодишен приятел на Хавиер Мариас. Той говори импровизирано и с видимо вълнение за покойния писател, спря се на определящото го любопитство към света, на разказваческата му нагласа и на изключителното внимание, с което е работил по текстовете си. Критичното отношение на Мариас към съвременето, както и някои от нашумелите в последните години

теми като движението *Me too* и културата на отмяната, също не остана неза-сегната. Накрая Крус прочете части от последното интервю, което е взел от испанския писател.

Йоанна Димитрова, студентка по испанска филология в III курс, представи преводите на Хавиер Мариас на български език. От цялото богато творчество на испанския автор на български са преведени десет романа и два разказа, най-голяма заслуга за което има Людмила Илиева, автор на преводите на пет от романите. Свой принос за присъствието на Мариас в превод в българския културен контекст са дали и Стефка Кожухарова, Нева Мичева, Маня Костова и Теодора Цанкова. Йоанна Димитрова изрази личното си отношение към писателя чрез цитатите от различни негови произведения, които беше подбрала.

Предмет на изказването на доц. д-р Татяна Пантева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) беше „Сърце тъй бяло“ – романът, който носи световна слава на Мариас. Тя насочи вниманието към асоциациите между паралелните истории в произведението, правени непрестанно от разсъдливия и суеверен разказвач. Коментира някои от основните проблеми в романа като критите и разкрити тайни, желанието за знание и разказването и акцентира върху странната връзка между брака и болестта като състояния, които променят хода на живота преди тях.

Д-р Даниела Александрова (Нов български университет) анализира интервютата на Хавиер Мариас от гледна точка на възгледите му за езика и писането. Тя сподели интересни подробности около писателските му навици, различната му нагласа към писането на романи и на седмични колонки в „Ел Паис“, впечатляващата му грижа за езика и виждането му за превода като най-добър прочит на дадено произведение.

Последният участник в кръглата маса беше д-р Теодора Цанкова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“). Тя предложи анализ на един рядко коментиран епизод от „Сърце тъй бяло“: случката в музея „Прадо“, в която една картина на Рембранд за малко не бива изгорена. Анализът показва, че както случката, така и самата картина са показателни за възгледите за живописиста в романа и имат съществена връзка с темите, сюжета и героите му.

Целият научен форум протече при силен интерес. В атмосферата се усещаше и печал от непрежалимата загуба на Хавиер Мариас, отношението към когото на всекиго от участниците беше неизбежно лично. „Най-доброто, което можем да направим в негова памет, е да го четем“ – това гласяха надписите, които издателство „Алфагуара“ прикрепяше към кориците на книгите му след смъртта му през септември 2022 г. Остава ни утешението, че е писал много, все удивително, все неподражаемо, и че написаното от него остава с нас.

Гл. ас. д-р Теодора Цанкова
tzankova@fcml.uni.sofia.bg
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504
България

Assist. Prof. Teodora Tzankova, PhD
tzankova@fcml.uni.sofia.bg
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
Bulgaria

Мария Луиза Сантос
dirsof@cervantes.es
Институт „Сервантес“ – София
ул. „Света София“ 3, София 1000
България

María Luisa Santos
dirsof@cervantes.es
Instituto Cervantes de Sofia
3 Sveta Sofia, Sofia 1000
Bulgaria

„Светът е в нас чрез езика и писмеността“

Първо издание на Студентски конкурс за превод на поезия от чужд на български език – „Климентови дни 2024“

“The world is within us through language and literacy”

First edition of the Students Competition in Poetry Translation from a foreign language into Bulgarian – “Kliment’s Days 2024”

Теодорина Кожухарова – Младенова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Teodorina Kozhuharova-Mladenova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Език свещен... Едва ли има друга дата, чиято смислова натовареност да предизвиква толкова центростремителни тенденции към национална осъзнатост, идентичност, свещенодействие чрез слово и семантика на знаците в писмеността, в противовес и баланс на търсената многопосочност в езиковото разнообразие и културна многопластовост на Факултета по класически и нови филологии към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. За това и честването на 24 май като уникален в света празник на езика и писмеността тази година бе отбелязан във ФКНФ чрез преводи на поезия от съвременни чуждестранни автори.

Освен съзвучието с националния празник същественото в случая бе и раждането на една нова общофакултетска инициатива, която обедини творческата енергия на студенти и преподаватели от различните катедри, а сред тях поети, писатели, литературни критици и най-вече изявени специалисти в областта на превода на художествената литература и поезия.

Филолози от различни специалности участваха с преводи от английски, италиански, френски, немски, испански, португалски, унгарски, румънски,

норвежки, азербайджански, арабски, турски, казахски, персийски, корейски и японски език. Всички преводни текстове бяха представени на комисиите по съответните езици анонимно.

На 23 май 2024 г., в навечерието на националния празник на българската писменост, просвета, култура и славянска книжовност, бяха обявени резултатите от конкурса на тържествено честване в зала „Театрална“ на Студентски театър „Алма Алтер“.

Събитието бе открито от декана на ФКНФ проф. д-р Гургана Петкова, която приветства участниците и посочи, че такъв конкурс за превод от чужд език на български се организира за първи път във факултета, и припомни, че във ФКНФ има 22 специалности и се преподават над 50 чужди езика. „Всъщност събираме света в себе си и носим искрата, мъдростта и величието на българския език и култура“, каза още проф. Гургана Петкова. Тя допълни, че всички преподаватели и студенти във факултета са избрали пътя на връзката между България и света – за изграждането и поддържането ѝ, запознаване на българите с чужди култури и предаване на българската култура и всички онези ценности на българския дух, който всеки българин носи в сърцето си.

Спектърът на поетични теми в произведенията на съвременните поети бе изключително разнообразен: от спокойното съзерцание на движещите се сенки по стената в „Тайна история“ на Чарлз Симич (САЩ) до чувството на изоставеност и безнадеждност наред пъстрия пазар в „Дъжд“ на Аксиния Михайлова (Франция); от любовта към родния език на Султанмахмут Торайгъров (Казахстан) до „Два езика“ на норвежката авторка Ингер Хагерюп; от тъжната равностойност в „Какво остава“ на Ласло Берток (Унгария) до „Ода за жената“ на Алда Мерини (Италия); от безкомпромисната раздяла с миналото в „Не поглеждай назад“ на Антонио Карвахал (Испания) до „Спомени от срещи под стария дъб“ (Азербайджан) и „Завръщане към сърцето“ на Ана Луиза Амарал (Португалия) и др. Основно изискване в конкурса бе избраните автори да не са били преведени до този момент.

След приветствието си към участници и гости деканът обяви началото на процедурата по награждаване на отличените студенти, като отбеляза, че в конкурса са взели участие близо 70 студенти, а сред тях с английски език – 8 участници, с арабски – 5, с испански – 7, с италиански – 2, с казахски – 5, с корейски – 3, с немски – 6, с норвежки – 9, с португалски – 1, с румънски – 3, с турски – 2, с унгарски – 3, с френски – 6, с японски – 8. Проф. Петкова определи като успешно и достойно студентското участие и изрази надежда конкурсът да се превърне в традиция.

Жури от специалност „Френска филология“ в състав: проф. дфн Ирена Кръстева, председател, проф. дфн Весела Генова и проф. дфн Паисий Христов, единодушно присъди първа награда за превод на стихотворението „Дъжд“ от Аксиния Михайлова на четвъртокурсничката в специалност „Френска фило-

логия“ Кристина Ценова, която бе поканена на сцената, за да прочете своя превод.

Оценяващият екип на преводите на италианска поезия бе представен от доц. д-р Недда Бояджиева и гл. ас. д-р Радея Гешева. Те бяха категорични в избора за носител на първа награда, а именно третокурсничката от специалност „Италианска филология“ Полина Йорданова.

Преподавателите от специалност „Румънска филология“ доц. д-р Румяна Лютакова, доц. д-р Даниела Стоянова и ас. Мария Станимирова-Хаздай не присъдиха приз за първо място, но раздадоха поощрителни награди на участниците в конкурса.

Журиро към специалност „Унгарска филология“ в състав: доц. д-р Лиляна Лесничкова, гл.ас. д-р Моника Гълъбова и Ласло Бедеч удостои с първа награда второкурсничката Анна-Мария Цанова.

Иванка Бъчварова, четвърти курс в специалност „Немска филология“, бе наградена от преподавателите от катедра „Германистика и скандинавистика“ доц. д-р Ренета Килева, проф. Мария Ендрева и гл. ас. д-р Иван Попов с първото място, а в специалност „Норвежка филология“ от същата катедра и жури в състав гл.ас.д-р Антония Господинова и гл.ас. д-р Евгения Тетимова отличиха с първа награда за превод от норвежки език студентката Радост Йовкова от втори курс на специалност „Скандинавистика“.

Първа награда за превод от испански език бе присъдена на студентката Александра Младенова от втори курс на специалност „Испанска филология“ от жури в състав: доц. д-р Татяна Пантева, гл. ас. д-р Красимир Тасев, гл. ас. д-р Теодора Цанкова.

С високото отличие за превод от португалски език бе наградена студентката Ема Цветанова, от специалност „Португалска филология“. Преподавателите от катедра „Португалистика и лузофонски изследвания“ – проф. д-р Яна Андреева, доц. д-р Весела Чергова и ас. Сони Бохосян, бяха единодушни в решението си за призовото първо място на превода ѝ от португалски език със заглавие „Връщане към сърцето“ с автор Ана Луиза Амарал.

Жури в състав – доц Мария Пипева и гл. ас. д-р Ангел Игов от катедра „Англицистика и американистика“ присъди първа награда на София Делиянова от специалност „Африканистика“, трети курс. А за превода си от арабски език преподавателите от катедра „Арабистика и семитология“ – проф. д-р Баян Райханова, доц. д-р Галина Евстатијева и д-р Азиз Назми Шакир отличиха текста на третокурсничката Сара Абдул Азиз Нармомен.

Три високи отличия взеха и студентите от катедра „Тюркология и алтаистика“. Жури в състав – изсл. Даниела Трифонова, изсл. София Шигаева-Митреска и проф. д-р Баян Райханова, присъди първата награда за превод от азербайджански език на Преслав Цанов – (четвърти курс, специалност „Тюркология“). За превод от турски език бе отличена Йоанна Йорданова, от

втори курс, а от казахски – Елица Тасева, също второкурсник от специалност „Тюркология“.

За най-добър превод от корейски език журито на катедра „Кореистика“ в състав – доц. Ирина Сотирова, доц. Яница Иванова и д-р Ким Со Ънг, отличи студентката Силвия Симеонова, четвърти курс.

Катедра „Японистика“ също представи своя достоен участник в конкурса – носител на първа награда за превода от японски стана – Анна Мария Радусева, от трети курс в специалност „Японистика“.

В края на тържеството деканът на Факултета по славянски филологии проф. д-р Амелия Личева приветства участници, гости и организатори и връчи специална награда на Ема Цветанова за превода ѝ от португалски език.

Почетен гост на церемонията беше г-жа Аксиния Михайлова – поет и преводач, носителка на две престижни литературни награди – „Гийом Аполинер“ за книгата си *Ciel a perdre* („Небе за изгубване“, 2014 г.) и Националната награда за поезия на Франция „Макс Жакоб“ за 2020 г. Тя приветства младите преводачи, като сподели: „Ако имате търпението и обичта към думите, за да отделите дни и седмици за превод на едно стихотворение, което да прозвучи сякаш е написано на български, следвайте този импулс, за да продължите онава, което ние сме създали“.

Като своеобразно „огледало“ на поезията музикалното присъствие на церемонията изгради друг богат и нюансиран контекст чрез конкретните изпълнения на творби и творци.

Още в самото начало като откриване и мигновено превключване между древност и съвремие прозвуча най-архаичният музикален инструмент – кавал, в изпълнение на Любомир Желев, солист на държавен фолклорен ансамбъл „Филип Кутев“. Появата след това на народната певица Людмила Радкова, която повече от 30 години работи като солист на оркестъра на Горан Брегович и представя богатството на българския музикален фолклор по света, очарова гости и участници.

Вокална група „Лингвакорд“, с ръководител гл. ас. д-р Вълчан Вълчанов, представи няколко песни, като особено впечатли с изпълнението на църковно-славянско молитвено песнопение „Тихий боже“.

Младата пианистка Клавдия Заимова изпълни „Арабеска“ от Дебюси, знакова пиеса за френския импресионизъм. Друга талантива пианистка – Анна Младенова от Национално музикално училище „Л. Пипков“, изсвири клавирирната пиеса „Баркарола“ на композитора Анатолий Лядов. Емил Спасов от същото училище изпълни на акордеон пиесата „Стъпки“ от Евгени Дербенко. Рок токатата на композитора Виктор Власов прозвуча в изпълнение на младия акордеонист Артъм Воронин, емигрант от Украйна, намерил желаната реализация в музикалното училище на София.

Участниците и гостите на тържеството се насладиха на изпълненията и на 5-годишната Надежда Стоева в съпровод на китара от Добромир Стоев. Оперният певец Владимир Маринов изпя емблематичаната „Ню Йорк“ на Франк Синатра.

В края на тържеството млада българска певица Ели Раданова в съпровод на пианиста и композитор на песните ѝ Венци Дреников изпрати гостите в добро настроение.

Вечерта продължи с въпроси от историята на българската писменост и култура, за университета и факултета, като за най-бързите и точни отговори на студенти бяха предоставени билети за предстоящи спектакли в Театър „Българска армия“, партньор на събитието.

За всички първи награди бяха предвидени грамоти и подаръци, осигурени от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“, Софийската опера, Българското национално радио, Театър „Българска армия“ и др.

Теодорина Кожухарова-Младенова

tikozhuhar@uni.sofia.bg

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ 15, София 1504

България

Teodorina Kozhuharova-Mladenova

tikozhuhar@uni.sofia.bg

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

15 Tsar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504

Bulgaria

ИЗИСКВАНИЯ КЪМ АВТОРИТЕ

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ

1. В списание „Филология“ се приемат за рецензиране статии (студии, прегледи, доклади, казуси, глави от книги, дискусии, редакторски материали) в тематичните области: общо и приложно езикознание, литературознание, превод, културология и методика на чуждоезиковото обучение със специален фокус върху интердисциплинарните и граничните изследвания, мултилингвизма и транскултурализма. Обемът на статиите е до 20 стандартни страници. Публикациите в списание „Филология“ са на английски, френски, немски, испански, италиански, португалски, руски или на български език (с резюме на български и на английски език и библиография на български и английски).

2. Текстовете на предлаганите статии се изпращат на адрес philologia@uni-sofia.bg в обявения срок и при спазване на редакционните изисквания.

За подпомагане на процеса на изготвяне на статии за научни списания можете да се обърнете към платформата Early Birds, <https://su.b-smart.tech/>.

3. Постъпилите ръкописи се преглеждат за съответствие с изискванията към авторите от член на редакционната колегия, определен от председателя на редакционния съвет. Ръкописи, които не отговарят на изискванията, се връщат за доработка на авторите. Останалите ръкописи се допускат за рецензиране. Членовете на редакционния съвет могат да публикуват статии в списанието при стриктно спазване на условията и стандартите на списанието.

4. Редакционната колегия определя за всяка от постъпилите статии по двама рецензенти. Рецензиите се изготвят в срокове, определени от редакционната колегия, и в съответствие с изискванията към рецензентите.

5. Рецензирането на статиите се извършва в съответствие със стандартите за оценка на постъпващите ръкописи чрез системата на двойносляпа проверка (*double-blind peer review*). При оценката на рецензентите водеща роля имат критериите: обхват на изследването, новост на изследваните проблеми, оригиналност на приносите, съответствие между заглавието и съдържанието, логика на структурата и последователност на изложението, адекватност на методологията, обосноваване на резултатите, доказване на тезата, приложимост на резултатите, обосноваване на изводите и заключенията, коректност и актуалност на цитиранията, научност и яснота на стила на изложение.

Окончателното решение за публикуване се взема от редакционната колегия на основата на заключенията в рецензиите. Решението може да бъде за публикуване без промени, за публикуване след отразяване на направени препоръки в рецензиите, за отказ за публикуване. При решение за отразяване на препоръки авторите преработват ръкописите и представят в редакционната колегия доклад за тяхното

отразяване в определен срок, въз основа на който редакционната колегия взема решение за публикуване или отказ за публикуване.

6. При противоречивост на заключенията в рецензиите редакционната колегия може да определи допълнителен рецензент (рецензенти).

ИЗИСКВАНИЯ КЪМ ОФОРМЛЕНИЕТО И СТРУКТУРАТА НА СТАТИИТЕ

7. Предлаганите за рецензиране статии трябва да бъдат във формат на Word документ, както следва:

- Шрифт: *Times New Roman 12*
- Форматиране на страниците: *Page Setup – Top 2,5 cm, Bottom 2,5 cm, Left 2,5 cm, Right 2,5 cm*
- *Line Spacing: 1,5 lines; First Line 1,5 cm; Paper Size A4*

8. Основните структурни елементи на статиите са, както следва:

- Начална страница
- Въведение
- Основно изложение
- Заключение
- Референции

9. Начална страница (страници)

Началната страница включва:

Заглавие на статията. Препоръчително е заглавието на статията да е кратко (5–10 думи) и да представя основната тема на изследването.

Имена на автора (авторите). Всички съавтори трябва да се добавят при подаването на ръкописа в *ScholarOne* и да бъдат подредени с коректна последователност; авторът (авторите) се представя с научна степен, академична длъжност, имейл адрес на кореспондиращия автор, име и адрес на академичната институция.

Резюме. Резюмето на публикациите, независимо на какъв език са написани, е на български и на английски език. То трябва да е кратко и ясно, като сбито съдържа следните елементи:

- Въведение („фон“ на изследването) (задължително)
- Цел и задачи на изследването (задължително)
- Приложена методология („постановка на изследването“) (задължително)
- Постигнати основни резултати (задължително)
- Изводи (заключения) (задължително);
- Ограничения на изследването и последици (ако има такива)
- Практически последици (ако има такива)
- Оригиналност/стойност (задължително)

Максималната дължина на резюмето не трябва да надвишава 250 думи.

Ключови думи. Посочват се до 5 ключови думи на български и английски език.

Класификация на статиите. Авторите трябва да категоризират своите документи, което е част от процеса на представяне на работата им. По-долу можете да видите списъка с категории и да изберете тази, до която най-много се доближава вашият документ.

- **Научно изследване.** Тази категория покрива такива документи, които дават информация относно всякакви изследвания, направени от автора/ите. Това изследване може да е свързано с конструирането или тестването на модел или рамка, изследване на действия, тестване на данни, маркетингово изследване или обзор, емпирично, научно или клинично изследване.
- **Гледна точка.** Всеки документ, в който съдържанието зависи от авторското мнение или интерпретация. В тази категория се включват и журналистически статии.
- **Техническо изследване.** Описва и оценява технически продукти, процеси и услуги.
- **Концептуално изследване.** Тези документи не се базират на изследване, а създават хипотези. Те са по-скоро дедуктивни и покриват философски дискусии и сравнително изследване на нечия друга работа или мислене.
- **Казус.** Казусите описват фактически интервенции или опит в самата организация. Те могат да са субективни и не могат генерално да се оприличат като изследване. Описанието на съдебен или хипотетичен казус се използва като обучаващ метод, който също може да бъде причислен към тази категория.
- **Генерален преглед.** Категорията покрива тези документи, които предоставят основен преглед или историческо изследване на някаква концепция, техника или феномен. Документите са по-скоро описателни от рода на „как да“, отколкото дедуктивни.
- **Данни за автора (авторите).** Данните включват пълни имена, академична длъжност и научна степен, последна месторабота и по преценка предишни такива, имейл адрес, адрес за кореспонденция (до 40 думи за автор).

10. Въведение

Въведението има за цел да убеди читателите, че публикуваната разработка съдържа новост и е приложима, като отговаря на следните въпроси:

- Какъв е проблемът?
- Има ли някакви съществуващи решения (посочва се степента на проучване на проблема към момента)?
- Кои са най-добрите решения според автора?
- Какво е основното ограничение на изследването?
- Какво се очаква да се постигне от автора с направеното изследване?

11. Основно изложение

Основното изложение се структурира в отделни раздели, разграничени със свои заглавия (заглавията трябва да бъдат кратки, с ясна индикация за разликите между тяхната йерархия. Предпочитаният формат за изписване на основните

заглавия е те да бъдат получерни, а подзаглавията да бъдат изписани в курсив. Шрифт – *Times New Roman 12*, главни букви, ляво подравняване).

Основното изложение включва:

Цел и задачи на изследването. Те трябва да осигурят разбирането за фокуса на публикацията и да аргументират нейната структура. След тях е необходимо да се посочи:

- Каква е значимостта на материала?
- Защо е важен и оригинален?
- За кого е предназначена публикацията?

Допълнително могат да бъдат коментирани потенциалната полезност за практиката, значимостта за бъдещи изследвания, по-подробно ограниченията на изследването и др.

Основна теза и хипотеза (хипотези) на изследването. Представят се аргументите на автора за тяхната обоснованост.

Приложена методология и методика. Авторът трябва да посочи основните използвани от него методи под обособено за това заглавие. Той трябва да демонстрира, че методологията е стабилна и подходяща за постигане на целите. Очаква се да се съсредоточи върху главната тема, като посочи основните етапи на своите изследвания, използваните от него методи, влияния, които определят избора от него подход, да приведе аргументи за това защо е избрал специални примери и др.

Постигнати основни резултати. Когато се представят резултатите, важно е авторът да се фокусира върху най-важното. Публикацията трябва да съдържа само основните факти и тези с по-широко значение, без да се дават много подробности за всяка възможна статистика. Ако разработката изобилства със статистически данни, е възможно те да преобладават пред изводите и като цяло публикацията да бъде възприемана предимно като изброяване на факти, а не като научно изследване. Основната теза на автора трябва да е ясно проследима и стабилно доказана. При описанието на резултатите авторът трябва да потърси отговори на следните въпроси:

- Предоставяте ли интерпретация за всеки един от представените от вас резултати?
- Резултатите ви в съответствие ли са с това, което други изследователски открили?
- Има ли някакви разлики? Защо?
- Има ли някакви ограничения?
- Дискусията логично ли води до вашето заключение?

Важно е при представяне на резултатите да не се правят изявления, които надхвърлят онова, което резултатите могат да потвърдят.

12. Заключение

Общото правило е, че заключението не трябва да съдържа единствено обобщение на изследването (то се съдържа в резюмето). В заключението се дава отговор на зададения в началото на публикацията въпрос и се посочват възможностите за по-нататъшни изследвания. Добре би било да се разкрие как представените резултати ще се приложат в практиката и да се посочат ограниченията в това

отношение. Макар и да се посочва как това изследване може да се приложи и разшири в бъдещи изследвания, не е прието тук да се въвежда нов материал или да се изтъква очевидното. В заключението следва да се подчертае онова, което е различно в изследователските резултати, онова, което се откроява в разработката или е неочаквано.

13. Бележки

Бележките трябва да се използват при крайна необходимост и да бъдат идентифицирани в текста с последователни номера в квадратни скоби и изброени в края на статията.

14. Спонсориране на научното изследване

Източниците на финансиране на научното изследване в статията се представят в раздел „Признателност“. Описва се ролята им в целия работен процес – от постановката на научното изследване до постигането на крайните резултати.

15. Фигури

Всички фигури (схеми, диаграми, скици, уебстраници/снимки на екрани и фотографски снимки) трябва да бъдат предадени в електронна форма. Те трябва да са с високо качество, четливи и номерирани с арабски цифри.

- Фигурите да са правени по възможност в графични програми (*Corel Draw*, *Adobe Illustrator*, *Adobe Photoshop*) или *Excel*. Да не са във формат *Picture*, за да може да се коригира текстът в тях, ако е необходимо. Да се номерират последователно според реда на цитиране в текста. Номерацията и заглавията на фигурите се поставят под тях. Да се избягват много надписи в самите фигури.
- Снимки и сканирани изображения да бъдат правени на отделни файлове, за предпочитане в *JPG* или *TIFF* формат, а не вмъкнати в текста. Снимките трябва да са с добро качество и подходящи за печат. Цветни илюстрации се приемат по изключение след специално договаряне и евентуално заплащане на допълнителните разходи!
- За изработване на формули да се използва *Word Equation*. Номерата на формулите да се изписват в малки скоби в лявата част на страницата!

16. Таблицы

Таблиците трябва да са направени в *Word Table* или *Excel*. Номерират се последователно според цитирането им в текста. Всяка таблица трябва да има заглавие. Номерацията и заглавията на таблиците се поставят над тях. За предпочитане е тя да се събира на страницата, без да се обръща широката част на листа хоризонтално. Необходимите обяснения се дават под нея, като се означават със съответните символи/знаци.

17. Референции

Референции към други публикации трябва да бъдат изписани в стил *Harvard* и да бъдат внимателно проверени за пълнота, точност и съгласуваност.

Цитираните автори се представят по някой от следните начини:

- Фамилията на автора и година на публикация (напр. Adams 2006)
- Цитиране на имена на фамилиите на двамата автори на публикацията и годината на публикуване (напр. Adams, Brown 2006)
- При повече от трима автори се изписват само името на първия автор и годината на публикуване (напр. Adams et al. 2006)

Списъкът с референциите трябва да бъде посочен по азбучен ред в края на документа.

За книги	Фамилия, инициали (година), заглавие на книгата, издател, място на издаване e.g. Harrow, R. (2005), <i>No Place to Hide</i> , Simon & Schuster, New York, NY.
За глава на книга	Фамилия, инициали (година), заглавие на главата в кавички, фамилия на редактора, инициали, заглавие на книгата, издател, място на публикация, страници e.g. Calabrese, F.A. (2005), “The early pathways: theory to practice – a continuum”, in Stankosky, M. (Ed.), <i>Creating the Discipline of Knowledge Management</i> , Elsevier, New York, NY, pp. 15–20.
За списания	Фамилия, инициали (година), заглавие на статията в кавички, име на списанието, том, брой, страници e.g. Capizzi, M.T. and Ferguson, R. (2005), “Loyalty trends for the twenty-first century”, <i>Journal of Consumer Marketing</i> , Vol. 22, No. 2, pp. 72–80.
За публикувани сборници	Фамилия, инициали (година на публикация), заглавиена документа в кавички, във: фамилия, инициали, заглавие на публикуваната проява и място и дата, на които се е състояла, издател, място на публикация, номер на страниците e.g. Jakkilinki, R., Georgievski, M. and Sharda, N. (2007), “Connecting destinations with an ontology-based e-tourism planner”, in <i>Information and communication technologies in tourism 2007 proceedings of the international conference in Ljubljana, Slovenia, 2007</i> , Springer-Verlag, Vienna, pp. 12–32.

За непубликувани
сборници

Фамилия, инициали (година), заглавие на документа в кавички, документ, представен на името на конференцията, дата на конференцията, място на конференцията, налично на: URL, ако е свободно достъпно в интернет (дата на достъп)

e.g. Aumueller, D. (2005), “Semantic authoring and retrieval within a wiki”, paper presented at the European Semantic Web Conference (ESWC), 29 May – 1 June, Heraklion, Crete, available at: <http://dbis.uni-leipzig.de/file/aumueller05wiksar.pdf> (accessed 20 February 2007).

За работни
документи

Фамилия, инициали (година), заглавие на статията в кавички, работен документ [брой, ако е наличен], институция или организация, място на организацията, дата

e.g. Moizer, P. (2003), “How published academic research can inform policy decisions: the case of mandatory rotation of audit appointments”, working paper, Leeds University Business School, University of Leeds, Leeds, 28 March.

За енциклопедични
вписвания
(без автор или
издател)

Заглавие на енциклопедията (година), заглавие на вписването в кавички, том, издание, заглавие на енциклопедията, издател, място на издаване, страници

e.g. *Encyclopaedia Britannica* (1926) “Psychology of culture contact”, Vol. 1, 13th ed., Encyclopaedia Britannica, London and New York, NY, pp. 765–71.

(За вписвания с посочен автор вижте насоките за изписване на имената за глава на книга)

За статии във
вестници(с автор)

Фамилия, инициали (година), заглавие на статията в кавички, име на вестника, дата, страници

e.g. Smith, A. (2008), “Money for old rope”, *Daily News*, 21 January, pp. 1, 3–4.

За статии във
вестник
(без посочен автор)

Име на вестника (година), заглавие на статията в кавички, дата, страници

e.g. *Daily News* (2008), “Small change”, 2 February, p. 7.

За електронни
източници

(Ако източникът е достъпен в интернет, пълният интернет адрес (*URL*) трябва да се посочи в края на референциите, както и датата, на която сте го използвали)

Фамилия, инициали (година), име на статията в списък, достъпно на: *URL* адрес, (дата на достъп)

e.g. Castle, B. (2005), "Introduction to web services for remote portlets", available at: <http://www-128.ibm.com/developerworks/library/ws-wsrp/> (accessed 12 November 2007).

(Ако се използват електронни източници без посочени автори и дата, *URL* трябва да бъде включен или със скоби в основния текст, или препоръчително е да бъде посочен като бележка – с римски цифри с квадратни скоби заедно с текст, последван от пълния *URL* адрес в края на документа)

За източници
на български език

За всеки цитиран източник на кирилица – на български език, трябва да се даде същият източник, изписан по правилата на Закона за транслитерацията.

e.g. Ерхард, Л., 1993. Благоденствие за всички, София, *УИ „Стопанство“*. (Erhard, L., 1993. Blagodenstvie za vsichki, Sofia, *UI „Stopanstvo“*.)

AUTHOR'S GUIDELINES

GENERAL INFORMATION

1. *The Philologia Journal* accepts for review articles (original articles, reports, discussions, studies, editorial materials) in any of the following research areas: general and applied linguistics, literary studies, translation, cultural studies and teaching of foreign languages with a specific focus on interdisciplinary and border studies areas, multilingualism and transculturalism. The volume of the articles should not exceed 20 standard pages. Publications in *Philologia Journal* could be written in English, French, German, Italian, Spanish, Portuguese, Russian or Bulgarian (abstracts and bibliographic information in English and Bulgarian).

2. Authors could submit their manuscripts to *the Journal's* Editorial Team via electronic and/or print versions to: <https://su.b-smart.tech/>, or philologia@uni-sofia.bg.

3. The received manuscripts are reviewed in accordance with Author's Guidelines by a member of the Editorial Board. Manuscripts that do not comply with the requirements shall be returned to the authors for revision. Manuscripts that meet the requirements shall be admitted for review. The members of the Editorial Board shall have the right to publish in the journal following all the rules and requirements valid for the other authors.

4. For each of the submitted and approved articles the Editorial Board shall assign two reviewers. Reviews shall be made in terms defined by the Editorial Board and in accordance with its requirements to the reviewers.

5. Reviewing of articles shall be done in accordance with the standards for the evaluation of manuscripts through the double-blind peer review system. Please do not include Authors' names and information in your Main Document. Authors' names and information should be only included in your Title Page. The reviewers give their assessment of the manuscripts in terms of the following criteria: scope of the research, novelty of the examined issues, originality, accuracy and clarity of the abstract describing the main text, logic structure and sequence of the submission, relevance of the methodology, validity of the results, proving the thesis, applicability of the results, validity of findings and conclusions, propriety and relevance of citations, accuracy and clarity of language.

6. The Editorial Board commits the final decision for publication, based on the conclusions of the reviewers. The decision can be: publish it without revisions, publish it after revision in accordance with the recommendations made in reviews, refusal to publish. If the Editorial Board commits a decision to publish the manuscript after revision upon recommendations, authors should review and answer to the Editorial Board's e-mails. The authors have to revise their manuscripts and present a report of the revisions they made in terms defined by the Editorial Board, upon which the Editorial Board commits a decision whether to publish it or refusal to publish the manuscript.

7. If there are contradictions of the reviews, the Editorial Board may determine an additional reviewer (reviewers).

SUBMISSION AND STRUCTURE REQUIREMENTS OF THE ARTICLES

8. The article submissions shall be provided in Microsoft Word format, as follows:

- Font: Times New Roman 12
- Format of the pages: Page Setup: Top: 2,5 sm, Bottom: 2,5 sm, Left: 2,5sm, Right: 2,5 sm
- Line Spacing: 1,5 lines; First Line: 1,5 cm; Paper Size: A4.

9. The main structure of the article shall include:

- Title page – You should upload it as a separate from the Main Documentfile
- Introduction – It is included in the Main Document
- Main text – It is included in the Main Document
- Conclusion – It is included in the Main Document
- References – It is included in the Main Document.

10. Title page (pages)

The Title page/s should be as a separate from the Main Document file and includes:

Title of the article (it is recommended the title of the article to be short (5–10 words) and to present the main topic of the study);

Author Details: All contributing authors' names should be added to **the Scholar One** submission, and their names arranged in the correct order for publication. All authors shall comply the following information: names, academic title/position, correspondence address, including institutional affiliation (incl. University, institution, etc.), state/city and country. In co-authoring, one of the authors must be designated as lead author and write his/her e-mail address. It is the responsibility of the lead author to ensure that the list of authors and individual contribution to the study of each of them are clearly indicated.

Abstract. The abstract of the articles, no matter in what language they are, should be written in Bulgarian and English. It should be short and clear and concisely contain the following elements:

- Introduction (“background” of the study) (required)
- Purpose and objectives of the study (required)
- Applied methodology (“staging of the research”) (required)
- Achieved major results (required)
- Leads (conclusions) (required)
- Limitations of the research and consequences (if applicable)
- Practical implications (if applicable)
- Originality/Value (required).

The maximum length of the abstract should not exceed 250 words.

Keywords (specify up to 5 keywords).

11. Introduction

The purpose of the introduction is to convince readers that the published research contains novelty and it is applicable. It answers the following questions:

- What is the main problem?
- Are there any existing solutions (indicates the level of study the problem at the moment)?
- What are the best solutions according to the author's/s' opinion?
- What is the main limitation of the research?
- What is expected to be achieved by the author of the research?

12. Main Text

The main text is structured into separate sections, distinguished by their titles (head-ings should be brief, with clear indication of the differences between their hierarchy). The preferred format for writing the main titles is to be bold format and subtitles to be written in italics. Font – Times New Roman 12, capitals, left alignment).

The main text should include:

Purpose and objectives of the study. The purpose and objectives of the study should ensure the understanding of the publication's focus and should justify its structure. After that, authors should specify:

- What is the significance of the publication?
- Why the publication is important and original?
- To whom is the publication designed?

Additionally can be discussed potential utility of practice, importance for future studies, detailed limitations of the study and others.

Main thesis and hypothesis of the research. Authors' arguments about their merit are presented.

Applied methodology and methods. The author should indicate the main methods used by him in a separate title. Author should demonstrate that the methodology is robust and appropriate to achieve the objectives. It is expected by the author to focus on the main theme, to point the main stages of his research, to show the used methods and influences that determine the chosen approach by him/her, to give arguments why he/ she has chosen specific examples and others.

Achieved major results. When presenting the results, it is important authors to focus on the essentials. The publication must contain only the essential facts and those with a wider meaning, without giving many details of every possible statistics. If development is full of statistics, it is possible to prevail over the conclusions and after all the publication to be seen primarily as an enumeration of facts, not a scientific study. The main thesis of the author must be clearly traceable and steadily established.

- When describing the results author should seek answers to the following questions:

- Do you provide interpretation for each of the submitted results you want?
- Are the results consistent with what other researchers have found?
- Are there any differences? Why?
- Are there any limitations?
- Does the discussion logically lead the reader to your conclusion?
- It is important when presenting the results not to make statements that go beyond what results can acknowledge.

13. Conclusion

The general rule is that the conclusion should not only contain a summary of the research (it can be found in the abstract). The conclusion should give answers to the set at the beginning of the publication questions and to indicate opportunities for further research. It would be better to reveal how the achieved results will be applied in practice and to identify constraints in this regard. While indicating how this research can be applied and extended in future studies, it is not accepted in the conclusion to introduce new material or to state the obvious. In the conclusion it should be emphasized what is different in the research results, what stands out in the design or it is unexpected.

14. Notes

Notes or Endnotes should be used only if absolutely necessary and must be identified in the text by consecutive numbers, enclosed in square brackets and listed at the end of the article.

15. Funding Agencies

The funding sources of the scientific research should be added in Step 5 of the submission process on ScholarOne system. Funding sources of the scientific research in the article are presented in section "Acknowledgements". Authors should describe the role of these funding sources throughout the whole workflow – from setting of the research to achieving the final results.

16. Figures

All Figures (charts, diagrams, line drawings, web pages/screenshots, and photographic images) should be submitted in electronic form.

All Figures should be of high quality, legible and numbered consecutively with arabic numerals. Graphics may be supplied in colour to facilitate their appearance on the online database.

- If possible, the figures should be made in graphical programs (Corel Draw, Adobe Illustrator, Adobe PhotoShop) or Excel. The figures should not be in Picture format. They should be numbered consecutively in order of citation in the text. Numbers and titles of the figures are placed below them. Authors should avoid many inscriptions inside the figures.

- Pictures and scanned images can be made into separate files, preferably in JPG or TIFF format, not embedded in the text. Photos must be of good quality and suitable for printing. Color illustrations are accepted in exceptional cases after special agreement and eventual additional costs!
- If authors make a blueprint they should use Word Equation. The numbers of formulas to be written in brackets in the left side of the page!

17. Tables

Tables should be typed in Word Table or Excel format. They should be numbered consecutively according to citation in the text. Each table should have a title. Numbers and titles of the tables are placed over them. It is preferable it to fit on the page without turning widest part of the sheet horizontally. The necessary explanations are given below by means of appropriate symbols/ characters.

18. References

References to other publications must be in Harvard style and carefully checked for completeness, accuracy and consistency.

The cited authors should be presented at any of the following ways:

- Surname and year of publish (ex. Adams 2006)
- Citing both names of two and year of publish (ex. Adams, Brown 2006)
- When there are more than three authors, it is typed the surname of the first author and year of publish (ex. Adams et al. 2006)

At the end of the paper a reference list in alphabetical order should be supplied.

<i>For books</i>	Surname, Initials (year), <i>Title of Book</i> , Publisher, Place of publication. e.g. Harrow, R. (2005), <i>No Place to Hide</i> , Simon & Schuster, New York, NY.
<i>For book chapters</i>	Surname, Initials (year), Chapter title, Editor's Surname, Initials, <i>Title of Book</i> , Publisher, Place of publication, pages. e.g. Calabrese, F.A. (2005), The early pathways: theory to practice – a continuum, in Stankosky, M. (Ed.), <i>Creating the Discipline of Knowledge Management</i> , Elsevier, New York, NY, pp. 15–20.
<i>For journals</i>	Surname, Initials (year), Title of article, <i>Journal Name</i> , volume, number, pages. e.g. Capizzi, M.T. and Ferguson, R. (2005), Loyalty trends for the twenty-first century, <i>Journal of Consumer Marketing</i> , Vol. 22, No. 2, pp. 72–80.

<i>For published conference proceedings</i>	Surname, Initials (year of publication), Title of paper, in Surname, Initials (Ed.), <i>Title of published proceeding which may include place and date(s) held</i>, Publisher, Place of publication, Page numbers. e.g. Jakkilinki, R., Georgievski, M. and Sharda, N. (2007), Connecting destinations with an ontology-based e-tourism planner, in <i>Information and communication technologies in tourism 2007 proceedings of the international conference in Ljubljana, Slovenia, 2007</i>, Springer-Verlag, Vienna, pp. 12–32.
<i>For unpublished conference proceedings</i>	Surname, Initials (year), Title of paper, paper presented at Name of Conference, date of conference, place of conference, available at: URL if freely available on the internet (accessed date). e.g. Aumueller, D. (2005), Semantic authoring and retrieval within a wiki, paper presented at the European Semantic Web Conference (ESWC), 29 May – 1 June, Heraklion, Crete, available at: http://dbs.uni-leipzig.de/file/aumueller05wiksar.pdf (accessed 20 February 2007).
<i>For working papers</i>	Surname, Initials (year), Title of article, working paper [number if available], Institution or organization, Place of organization, date. e.g. Moizer, P. (2003), How published academic research can inform policy decisions: the case of mandatory rotation of audit appointments, working paper, Leeds University Business School, University of Leeds, Leeds, 28 March.
<i>For encyclopedia entries (with no author or editor)</i>	<i>Title of Encyclopedia</i> (year) Title of entry, volume, edition, Title of Encyclopedia, Publisher, Place of publication, pages. e.g. <i>Encyclopaedia Britannica</i> (1926) Psychology of culture contact, Vol. 1, 13th ed., Encyclopaedia Britannica, London and New York, NY, pp. 765–71. (For authored entries please refer to book chapter guidelines above)
<i>For newspaper articles (authored)</i>	Surname, Initials (year), Article title, <i>Newspaper</i>, date, pages. e.g. Smith, A. (2008), Money for old rope, <i>Daily News</i>, 21 January, pp. 1, 3–4.
<i>For newspaper articles (non-authored)</i>	<i>Newspaper</i> (year), Article title, date, pages. e.g. <i>Daily News</i> (2008), Small change, 2 February, p. 7.

<i>For archival or other unpublished sources</i>	Surname, Initials, (year), Title of document, Unpublished Manuscript, collection name, inventory record, name of archive, location of archive. e.g. Litman, S. (1902), Mechanism & Technique of Commerce, Unpublished Manuscript, Simon Litman Papers, Record series 9/5/29 Box 3, University of Illinois Archives, Urbana-Champaign, IL.
<i>For electronic sources</i>	If available online, the full URL should be supplied at the end of the reference, as well as a date that the resource was accessed. e.g. Castle, B. (2005), Introduction to web services for remote portlets, available at: http://www-128.ibm.com/developer-works/library/ws-wsrp/ (accessed 12 November 2007). Standalone URLs, i.e. without an author or date, should be included either within parentheses within the main text, or preferably set as a note (roman numeral within square brackets within text followed by the full URL address at the end of the paper).
<i>For Bulgarian sources:</i>	For each source quoted in Cyrillic – in Bulgarian language should be given the same source, written according to the regulations of the transliteration. e.g. Erhard, L., 1993. <i>Blagodenstvie za vsichki</i>, Sofia, UI „Stopanstvo“. (Ерхард, Л., 1993. Благоденствие за всички, София, УИ „Стопанство“.)